

A-10462

KODUMAA

RAV / MTA / MED

stud. med. J. Lääts

KODUMAA RAVIMTAIMED

KÄSIRAAMAT RAVIMTAIMEDE TUNDMAÕPPIMI-
SEKS NING NENDE KASUSTAMISEKS RAVIMITENA

K O O S T A N U D
STUD. MED. J. LÄÄTS

S. P. A. EESTI LIIT

7068

Kaas Priidu Aavikult k. k. k. „Pallasest“.

A=10462

SAATEKS.

Igaüks meist on viibinud looduses — põldudel, niitudel, aasadel ning metsas, kus meid igal pool ümbritsevad kõiksugused taimed, lilled, puud ja põõsad. Igaüks, kes on seisatanud ja vaadelnud oma ümbrust, on näinud seda värviküllust, harmooniat, lõpmatut korrapärasust ja suurimat ilu, mida sisaldab eneses loodus — taimed, puud, põõsad. Need looduse ilusad eluavaldused mõjuvad inimesele, kutsuvad teda vaatlema neid värve ja vorme ning seda puhtust; kuulama viise; tundma Loojat, kellest jutustab iga ese; mõtlema omaenda olemusele, süvenema enesse. Kuid loodus ei ole meile väärtuslik ainult psüühiliselt, vaid ka füüsiliselt ja materjaalselt, kuna temast oleneb meie elu — temast saame oma toidu- ja tarbeained ning isegi ravivahendeid meie haiguste puhul.

Selle raamatu ülesanne on:

1) äratada huvi ravimtaimede vastu, õppides neid tundma nende kasvukoha, välimuse ning pildi järgi.

2) Anda juhiseid laiematele hulkadele vastavate droogide¹⁾ kogumiseks metsikult kasvavaist eksemplaridest, ning nende kultiveerimiseks, et oleks võimalik kodumaa saadustega täita oma tarvidusi ja mõnda isegi välja vedada.

3) Õpetada droogide tarvitamist ravimina kodusel teel, nii rahvaravimitega kui ka teaduslikult tunnustatud droogidega.

¹⁾ Droog — see sõna on võetud saksa keelest. Droogiks nimetatakse taimest saadud, kuivatatult (vahel ka toorelt) müügilolevaid, arstiteaduses tarvitataavaid ravivahendeid.

Et võimaldada kiiret ülevaadet igal ajal korjamiseks küpseist taimist, kuna õigest korjamise ajast oleneb suur osa droogi väärtusest, on taimed jagatud kuude järele seitsmesse gruppi. Täpsat korjamise aega ei saa aga anda, sest taime kasv oleneb väga mitmesugustest põhjustest, nagu soojast või külmast suvest, niiskuse hulgast, madalast või kõrgeast kasvukohast jne. Igale taimele on lisatud tema ladinakeelne nimi ühes selle tuletusega ladina või kreeka keelest ja mõnele taimele tema nime etümolooia (saamislugu) ühes mitme rahvapärase nimega. Taimedel on kirjeldatud nende kasvukoht, välimus, õitsemise aeg; kultiveeritava taime puhul ta kasvatamise juhised, droogiks tarvitataav taime osa, nende korjamise aeg, sisaldus ja droogi tarvitamine ravimina kodusel teel. Mõne taime kohta on ka andmeid tarvitamiseks loomade ravimina.

Taimi selles raamatus on käsitletud 159, nendest 100 ühes piltidega. Suurt osa neist taimist tarvitatakse ka meie rohuteaduses ning ostavad neid suuremad ravimtaimede laod, mis on: A./s. „Ephag“, Tallinnas, J. Lill, Tartus, ja teised suuremad rohukauba laod. Väiksemad, iseäranis maa-apteegid ei osta suuremal arvul, kuna korjavad ise või tellivad suurematest keskladudest.

Lõpuks pean endale meeldivaks ülesandeks tänada oma kaastöölisi dr. H. Hunti ja stud. pharm. R. Kuuset, kes ei keeldunud vaeva nägemast raamatu redigeerimisega, ja oma naist, kes joonistas pildid ning aitas koostamisel, samuti ka S. P. A. Eesti Liitu, kes lahkesti võttis kirjastamise enesele.

Tartus, aprillikuul 1937.

J. L ä ä t s.

ÜLDINE OSA.

1. Ravimtaimede kasvatamisest Eestis.

Esimese tõuke arstimtaimede kasvatamiseks ja korjamiseks Eestis andis maailmasõja ajal Vene valitsus, korraldades vastavaid kursusi. Tähtsamaiks korraldajajaks olid Tartu ülikooli füsioloogia instituudi assistent prof. Kessler ning botaanika dotsent N. Popov. Kursustele mobiliseeriti peaaasjalikult õpetajaid, kes hiljem seda tarkust levitasid rahva seas. Nii hakkas ka õpetaja H. Rõuk oma raamatutega ravimtaimedé asja populariseerima. 1919. a. organiseeris prof. Kessler Tartu apteekrite abil ravimtaimede kasvatamiseks ja ümbertöötamiseks osahisus „Heliose“, mille tulemusena saadi isegi mõningaid drooge välismaale saata.

Samuti tänuväärse töö tegi Tartu ülikooli farmakognosia instituudi direktor, prof. J. Stamm, kes uuris „Heliose“ kultuure, leides, et üldiselt meie kodumaal kasvavad ravimtaimed vastavate mõjuainete sisalduse poolest ei jää maha välismaa omadest, nii et oleks asjatu nende sissevedu, nagu see kahjuks senini ikka on toimunud.

Ravimtaimede kasvatamise vastu huvi äratamine ei ole senini andnud kuigi nimetamisväärseid tagajärgi, olles küllalt vaeva ja teadmisi nõudev ala, ühtlasi vähetasuv kehva organiseerimise tõttu. Ka ei ole meie kliimaolud, nagu arvab prof. Stamm, selleks kuigi soodsad, sest kevaded on niisked ja öökülmi tuleb ette kuni juuni alguseni; suvi on lühike ja vähese soojusega ja juba augusti lõpul ja septembri algul tuleb jälle öökülmi. Siiski saab heal tahtel kõigist takistusist üle ja suuremal hulgal niisuguste

taimede kasvatamine, mille järele on elav nõudmine, nagu kummel, palderjan, piparmünt jne., tasub end täiesti ära. Mürgiste taimede kasvatamine ei ole asjaarmastajatele soovitatav, kuna võib tulla ettevaatamatusel õnnetusi, vaid nende kultuuride juhatajaks peaks olema rohuteadlane.

2. Ravimtaimede korjamine.

Viimaseil aastail on Eestis hoogu võtnud eriti metsikult kasvavate ravimtaimede korjamine ja turustamine. Soovitatav oleks aga ka mõelda rohkem nende kultiveerimisele, kuna massiline korjamine võib arendada kahjustavaid tegureid. Seda ette nähes anti ka 17. märtsil 1937 Vabariigi Valitsuse poolt ravimtaimede ja droogide seadus. See seadus määrab ravimtaimede ja droogide mõiste ja annab sotsiaalministrile õiguse piirata või keelata üksikute ravimtaimede või nende osade korjamist, üksikute ravimtaimede kasvatamist ja üksikute droogide tootmist. Et kindlustada droogide paremaid turustamise võimalusi ja hoida kõrgel Eestist väljaveetavate droogide kvaliteeti (väärtust), selleks määrab seadus, et drooge välja vedada võib ainult eriloaga ja need alluvad ametlikule, asjatundlikule kontrollile. Ligemalt vaata: Riigi Teataja, märts 1937.

Siinjuures toon üldisi reegleid, mida tuleb ravimtaimede kogujail silmas pidada. Kus see tarvilik, on üksikasjalisem kirjeldus toodud vastavate taimede juures eraldi. Olgu tähendatud, et eramaadel võib taimede korjamine tulla küsimusse loomulikult vaid maaomaniku nõusolekul. Riigimetsades ja -maadel on nende korjamine võimaldatud seal, kus see ei kahjusta metsakultuuri; järelikult vaid sihtidel, kraavikallastel, raiesmikkudel, heinamaadel jne., ent mitte noores kasvumetsas, istanduses. Puude kasvude ja koore korjamisel tuleb tingimata nõutada metskonnast sellekohane luba.

Korjaja huvides seisab, et ta enne korjamisele asumist omaks ülevaate ümbruses kasvavate ravimtaimede kohta ning selgitaks järgmist:

1. ravimtaimede ehk droogide kindlad ülesostukohad,
2. ostetava droogi liik ja hulk,
3. makstav hind, ja
4. nõuded droogi väärtuse kohta.

Antud küsimuste selgitamiseks pööratagu lähema apteeži poole. Samuti võib kirjalikult pöörata Rohuteadlaste Koja poole (Tallinn, Olevimägi 14), lisades 10-sendilise postmargi vastuse jaoks. Alles pärast nende andmete saamist võib asjast huvitatud asuda ravimtaimede hulgalisemale korjamisele, kuna vastasel korral võib hiljem saagi müütamisel tekkida raskusi ning pettumusi.

Taimede maapinnaliste osade korjamine toimugu selge, päikesepaistelise ilmaga, pärast hommikukaste kuivamist, millal korjatav taim on täiesti kuiv. Niiske ilmaga või märjalt korjatud taimed muutuvad kuivatamisel käärimise, hallituse ja muude seesuguste rikete tõttu väärtusetuks.

Korjamisel tuleb tõsiselt silmas pidada, et korjata võib vaid neid ravimtaimi, mida korjaja kindlasti tunneb.

Korjatisse ei tohi sattuda võõraid taimeosi, mis ilmselt vähendavad saagi väärtust.

Hoiduda tuleb ka n. n. röövkorjamisest. Ei tohi ühest ja samast kohast noppida ära kõiki taimi, õisi, seemneid, juurikaid jne. Maapealsete taimeosade kogumisel ei tohi taimi ühes juurikatega üles kiskuda, vaid seda tuleb teha lõikamise teel noa, kääride või lambaraudadega. Ka juurikate või juurte väljakaevamisel püütagu osa neist jätta maapinda. Samuti ei tohi koort võttes puid ega põõsaid üleni ära koorida, mille tulemusena nad hiljem paratamatult hävinevad.

Korjata tuleb ainult terveid taimi, mis ei ole vigastatud kahjuritest. Õisi ja teisi õrnu taimeosi ei korjata kottidesse, kus nad kergesti kortsuvad, pudenevad või käärimise tekkimise tõttu palavaks muutuvad, vaid korvi, sõela või riidest põhjaga raami, mida saab kasutada ka taimede kuivatamisel.

Nii korjamisel kui ka kuivatamisel peetagu meeles, et korjatud taime tähtsus seisab ta ravivas toimes. See

igale ravimtaimele eriomane toime sõltub temas peituvast mõjuainest. Viimast aga sisaldab ravimtaim nõutaval määral vaid teatavas arenemisastmes ning aastaajal ja sobivates tingimustes. Järelikult tuleb ravimtaimi või nende osi korjata õigel ajal. Selle soodustamiseks on käesolevas raamatus taimed jagatud nende umbkaudse korjamisaja järele gruppidesse. Et korjamise aega ei saa öelda kindlasti, selle olenedes mitmesugustest tingimustest, tuleb tähele panna ka järgmisi üldnõudeid.

1. **Õied** korjatakse noorelt, varsti pärast nende puhkemist. Vanemate õite raviv toime on nõrgem ning nad pudenevad kergesti.

2. **Lehed** korjatakse taime õitsemisel või enne õite puhkemist, kui nad on täiesti välja arenenud. Hoiduda tuleb vanade lehtede korjamisest.

3. **Marjad** kogutakse valminult.

4. **Kogu taim** korjatakse esimeste õite puhkemisel.

5. **Kasvud ja pungad** korjatakse kevadel, enne puhkemist.

6. **Koort** võetakse kevadel, millal see on lahti.

7. **Seemned** tuleb koguda veidi enne lõplikku valmimist.

8. **Juurikaid ja juuri** kogutakse sügisel, kui taim on välja arenenud ning närtsimas. Seda võib aga teha ka varakevadel, enne noorte lehtede tärkamist. On juurikad või juured välja kaevatud, puhastatagu need hoolikalt ning pestagu jahedas vees hästi puhtaks. Selleks võib neid sõelaga asetada jooksvasse vette.

3. Ravimtaimede kuivatamine.

On taimed korjatud, tuleb viivitamata asuda nende kuivatamisele. Kuivatamist toimetatakse varjulises, õhurohkes ja tolmuvabas kohas, aga mitte päikese käes, sest päike ja liigne kunstlik soojus rikuvad drooge, muutes nende loomulikke värvust. Taime loomuliku värvuse säilitamist tuleb arvestada kogu kuivatamisaja kestel.

Kogu taimi — varred koos lehtedega ning õitega — võib kuivatamiseks siduda kimpudesse ja asetada siis kuhugi varjulisse kohta tuuletõmbusse nõõrile.

Õied ja lehed laotatakse õhukese kihina kas riidest, traadist või vitsadest põhjaga raamile või sõelale ning paigutatakse siis kuhugi sobivasse kohta, kus nad kuivamisel oleksid kaitstud vihma ja niiskuse eest.

Juurikad ja juured lõigatakse läbi enne kuivatamist põigiti ja tarvidusel ka pikuti, kusjuures lõikamisel on soovitatav võtta eeskujuks apteegist toodud droogi proovid.

Peenemad tükid võimaldavad ühtlasemat ja kiiremat kuivatamist. Viimast soodustab ka kuivava droogi sagedane segamine, mida tavalisel kuivatamisel tuleb teha vähemalt paaril korral päeva kestel. Juurikaid, juuri ja marju kuivatatagu soojas kohas, ahju lähedal või pliidil, kusjuures temperatuur peab püsima 30—40° vahel. Enne droogi lõplikku kuivamist ei ole soovitatav soojust katkestada. Muuseas: maal on drooge soodus kuivatada harilikus viljakuivatises.

Hästi kuivatatud marjad ei purune ega kleepu kokku ega oma ka kõrbemise tunnuseid. Seemned ei vaja erilist kuivatamist, need laotatagu vaid laiali õhurohkesse kohta ja puhastatagu hiljem sõela abil.

Kuivatatult ei ole droog enam nii tundlik välistele mõjudele, ja seda võib alal hoida kasti, purgi või kotiga kuivas kohas, varustatult nimesedeliga. Alal hoida ei ole soovitatav üle aasta, sest siis kaotavad droogid osa oma mõjuollustest.

4. Droogide tarvitamine ravimina kodusel teel.

Droogidest valmistatakse:

1. Ekstrakti (*Extractum*).
2. Keedist (*Decoctum*).
3. Mahla (*Succus*).
4. Piirituse või viina leotist (*Spiritus*).
5. Pulbrit (*Pulvis*).
6. Salvi (*Unguentum*).

7. Siirupit (*Sirupus*).
8. Teed (*Species*).
9. Tinktuuri (*Tinctura*).

Neid kõiki on kodusel teel oma tarvituseks igapähele või malik valmistada, sest see ei nõua erilisi sisseseadeid. Loomulik, et neid on müügil ka apteekides, ja kui endal ei ole tagavara korjatud, võib tarviduse korral apteegist saada.

1. Ekstrakti valmistamiseks võetakse 1 osa peenendatud taimeosi, kallatakse 5 osa 35—40° vett peale, hoitakse sama soojuse juures 1—2 päeva, vahepeal segades, ja kurnatakse siis läbi puhta linase riide.

2. Keedise valmistamiseks võetakse 1 osa peenendatud taimeosi, kallatakse 7—10 osa vett peale, keedetakse paar minutit, lastakse 30—40 min. tulisel pliidil tõmbuda ja kurnatakse kuumalt läbi puhta linase riide.

3. Mahl valmistatakse värskeist taimeosist, mis peenendatakse, puruks rõhutakse ja mahl läbi linase riide pigistatakse.

4. Piiritus e. viinaleotis valmistatakse 1 osast taimest ja 3—5 osast piiritusest või viinast, mille segu lastakse 2—4 päeva soojas kohas seista.

5. Pulbrit valmistatakse hästi kuivadest taimeosadest, neid peeneks hõõrudes ja õhukindlalt alal hoides.

6. Salvi valmistatakse värskest taime mahlast ja soolamata võist, neid kokku segades.

7. Siirupit valmistatakse taime mahlast või teest, seda mee või suhkruga niikaua keetes, kuni pakslikuks muutub.

8. Tee valmistamiseks võetakse vajaline arv peeneks lõigatud taime (kui taime kirjelduse juures see arv puudub, siis võtta 10—15 g taime 1 l vee kohta), kallatakse keeva vett peale ja lastakse umbes veerand tundi kinnises nõus tõmbuda. Kängemat teed tahtes keedetakse 5—10 minutit.

9. Tinktuuri valmistamiseks kallatakse 5—10 osa viina 1 osa peenendatud taimeosadele peale ja lastakse

15—20° soojuse käes umbes nädal aega seista, vahepeal loksutades, ja siis filtreeritakse läbi valge filterpaberi.

Ravimite annuste vahekorrad vanuse järele on:

Lastele	kuni 1 a. vanus.	$\frac{1}{20}$ — $\frac{1}{10}$	täiskasvanu annusest.
„	2—3 „ „	$\frac{1}{8}$	„ „
„	4—5 „ „	$\frac{1}{6}$	„ „
„	6—8 „ „	$\frac{1}{4}$	„ „
„	9—10 „ „	$\frac{1}{3}$	„ „
„	12—10 „ „	$\frac{1}{2}$	„ „
Noortele	16—19 „ „	$\frac{3}{4}$	„ „
	20—60 „ „	täis annus.	
	Üle 60 „ vanale	$\frac{2}{3}$	täiskasvanu annusest.

Mõned üldised näpunäited.

1. Ravimit võtta mitte üle arvu.
2. Raskemal juhtumel ikka pöörduda arsti poole.
3. Ravim mõjub tühja kõhuga parimini, võttes 1 tund enne sööki.
4. Tarvitada mitu sama haigust ravivat taime segamini.

Aprillis ja mais korjatavad taimed.

1. JALAKAS, harilik.

(*Ulmus montana* With. Ulmen.)

Enamasti elamute ümbruses ja parkides, harva metsades kasvav lehtpuu. Õied on peaaegu varretud, 3—6 tolmuks; lehed piklik-elliptilised, lühirootsulised, 8—12 cm pikad, ülalt karedad, alt karvased, oksal kaherealiselt asetsevad; tiibvili puitunud tumepruuni lüliosaga, mille keskel seeme; koor paksukobraline.

Õitseb enne lehtimist aprillis, mai algul. Vili valmib juunis.

Droogina tarvitatakse koort (*Cortex Ulmi*), mida korjatakse aprillis, mais 3-aastastelt okstelt.

Sisaldab: ulmiini, parkainet, lima.

Ravimina tarvitatakse

keedist pehmendava vahendina igasuguste nahakrobelikkude puhul;

teed seepidiselt nahaplekkide vastu.

2. KALMUS.

(*Acovus calamus* L.)¹⁾

Tiikide, jõgede, järvede kallastel kasvav, 80—150 cm kõrgune, kaheaastane vesitaim. Rohekaskollane õietõlvik külgmüne, mille kattleht esineb varre jätkuna. Õievarred

¹⁾ *acovus* — kr. k. silmamuna, et tarvitati silmahaiguste vastu; *calamus* — kr. k. — pillirootaoline taim.

ühelt küljelt teravad, teiselt nõgusad; lehed mõõkjad, kollakasrohelised; käsnakujulise, jämeda roomava juurikaga, mis seest valge, pealt pruunikas.

Õitseb juunis, juulis.

Droogina tarvitatakse kalmuse vürtsilise lõhnaga juurikat (*Rhizoma Calami*), mida korjatakse varakevadel või hilissügisel; puhastatakse, tükeldatakse ja kuivatatakse.

Sisaldab: glükosiid acoviini, eeterlikke õlisid ja kibeainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Juurika teed, mille kangus 15—20 g juurikaid liitri vee kohta, võetakse 2—3 klaasi päevas isupuuduse, seedimishäirete, puhutuse, neeru-, sapi-, maksa- ja põrnahaiguste, kahvatustõve, näärmetõve, luujooksja ja rahhiidi puhul. Võetakse ka südamekloppimise rahustajana, verdpuhastajana ja kuupuhastust kergendajana.

Kalmus.

Segatult koirohu teega, juues hommikuti ja õhtuti pool klaasi, mõjub veetõve ja kõhulahtisuse puhul. Need, kellele see mõjub kõhtulahtistavalt, peavad võtma vastavalt vähem.

Juurika pulbrit (võtta 2—3 korda päevas, korraga 1 g) tarvitatakse samade haiguste puhul, millal teedki.

Essentsi-lahusega suuloputamine parandab lahtised ja valusad igemed, kaotab halva suulõhna.

Tinktuur ja õli (20—30 tilka päevas vee või suhkruga võetuna) on kõhurohuks. Tinktuuriga niisutatud mähised parandavad paiseid ja vananenud haavu.

Näärmetõbe ja rahhiiti põdevaile nõrkadele lastele tehakse ka kalmusejuurika tee vannid.

3. KUUSK.

(*Picea excelsa* Link. Fichte. Tanne.)

Harilik kodumaal kasvav okaspuu.

Droogina tarvitatakse noori kasve, mida korjatakse varakevadel, ja okkaid, koort ning vaiku igal ajal.

Sisaldab: vaiku, eeterlikku õli, tärpentiini ja parkhapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Aurutamine koore teega mõjub nina-, kurgu- ja hingekõri katarri ning kopsupõletiku puhul.

Tinktuuri noortest kasvudest ning okkaist tarvitatakse väliselt puusa- ja luujooksja puhul; vaigu tinktuuri tarvitatakse seepidiselts närvivalude, kõhuvalu ning jooksja puhul.

Koore ning noorte kasvude vanna närvinõrkuse, valgete voolu, südame laienemise ning emaka verejooksude vastu.

4. MÄND,

(*Pinus silvestris* L. Fichte.)

Harilik okaspuu kodumaal.

Droogina tarvitatakse noori kasve (*Turiones Pini*), kui need on veel kuni 2 cm pikkused, mida korjatakse varakevadel. Kuivatada kiiresti.

Sisaldab: vaiku, eeterlikku õli, mõruainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Ekstrakti ja teed (1 tl. 1 kl. veele) tarvitatakse krooniliste kopsutoru-katarride ja ka tiisikuse puhul.

Männist valmistatud tärpentiini auru hingatakse sisse hingamisorganite haiguse puhul. Lastele soovitatav ka läkakõha puhul.

Noorte kasvude vanna tehakse jooksja (puusa ja liigese), krampide, soontekangestuse, puhutuse, unetu

närvihaiguste korral. Selleks keedetakse kuni 2 kg kasve 3 liitris vees ja kallatakse see vannivee hulka, mille soojus 27°R ja milles haigel ei soovitata olla kauem kui 20—30 min.

V a i k u tarvitatakse nahahaiguste ja väiksemate haavade puhul, ühes või ehk rasvaga keedetult ka paisetele.

Nurmenukk.

5. NURMENUKK.

(*Primula officinalis* Jacq. Schlüsselblume.) ¹⁾

Kanavarvas, käokaats, kikkapüks, taevavõti.

Kuivadel niitudel ja võsastikus kasvav 15—25 cm kõrgune lõhnav kevadlill. Õied kollased, viie ruuge täpiga neelu juures, sarikaks koondunud ja enamasti ripnevad. Kortsus, alt karvased lehed on koondunud maapinnale kimbukeseks, mille keskelt tõuseb õieraag.

Õitseb mais ja juunis.

Droogina korjatakse juurikaid (*Rhizoma Primulae*) ja juuri varakevadel ning õisi (*Flores Primulae*) ilma õietupeta ja lehti õitseajal. Kuivatada tuleb vilus ja võimalikult kiiresti. Korjamise juures desinfitseeri-

rida käsi alkoholiga, sest taimel on nahkaärritav mõju, mis võib tekitada kauakestva nahahaiguse.

Sisaldab: priimulahapet, primveriini, priimulaveriini, eeterlikku õli, parkainet, glükosiid tsüklamiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Õite k e e d i s mõõdukalt tarvitades on rohi köha, nohu, unepuuduse, neeruhaiguse, kurguhaiguse, südamenõrkuse ja verevaesuse vastu.

¹⁾ Primula nimi on tuletatud:

primus — lad k. esimene;

officinalis — arstimisel tarvitav, harilik.

Juurika- ja õie teed (15 g liitri veele, 1—2 kl. päevas) soojalt juua, külmetuse korral higistama ajamiseks; närvi- ja rinnahaiguste, migreeni (ühepoolne peavalu) ja peapöörituse, jooksja (lihase- ja luujooksja) puhul mõjub pehmendavalt.

6. NÄSINIIN.

(*Daphne mezereum* L. Kellerhals.)

Küüvits.

Mägistes metsades ja saludes kasvav 50—100 cm kõrgune põõsake, kokkukasvanud kroonlehtedega. Õied varretud, roosad ja lõhnavad, kolmeti kobaras. Lehed talbjad, siledad, terveäärelised, koondunud tõusevringiliselt okste ülemistesse otsesse. Vili — punane mari. Oksad kepikujulised, mille koor hallpruunitäpiline.

Õitseb varakevadel, vaevalt lume minnes.

Droogina tarvatakse juurikat, koort (*Cortex Luzerei*) ja marju. Juurikat ja koort korjatakse varakevadel, mahlaaja algul. Marju sügisel.

Sisaldab: vaik daphniini.

Näsiniin.

Droogi tarvitamine ravimina

lubatud ainult arsti nõuandel, sest näsiniin on väga mürgine taim. Tarvitatakse podagra ja reumatismi (jooksja) vastu.

7. PAAKSPUU.

(*Rhamnus frangula* L. Faulbaum.)

Ohupaats, soeuibu.

Niiskeil metsaaluseil, soisil ja vesiseil niitudel kasvav 2¹/₂ m kõrgune põõsaspuu. Õied on tal valkjasrohelistel, lehed elliptilised, terveservalised; vili on ümmargune, hernesuurune mari, mis toorelt punane, valminult läikivmust. Puu on rabe ja kollaka värvinguga, koor on hallikasmust valkjate täppidega, mille all tumekollane korp.

Paakspuu.

Õitseb mais, juunis.

Droogina tarvitatakse koort (*Cortex Frangulae*), mida kogutakse kevadel vara enne õitsemist.

Sisaldab:

koor — kibeainet ja kristalliseeruvat värvainet rhamnoxantiini, mis on glükosiid, ehk teiste autorite järele franguliini, siis ka veel letsitiini.

Marjad sisaldavad oma tuumades (südameis) sinihapet, mis on väga mürgine.

Mürgistus avaldub: peavalus, kiires pulsis, krampides jne.

Vastumürgina neil mürgistusjuhtumel tarvitada eetrit, seda sisse võttes.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee jaoks võetakse 25—30 g kuivatatud koort, mida pooles liitris vees mõned tunnid leotatakse ja siis sama veega 4—6 min. keedetakse. Iga 2—3 tunni tagant võtta 1 spl. maksa-, põrna-, sapihaiguse, hemorroidide ja kõhu-

usside puhul. Ka palaviku ajal kui kõhtulahtistavat rohtu. Mitte tarvitada värsket koort ega ka palju, vastasel korral ajab oksele.

Kange teega pesemine parandab ka peakärni ja sügelisi. (Apteegis on olemas *Extractum Frangulae.*)

8. PAJU.

(*Salix*. Weiden.)

Arstimina tarvitatakse kolme kodumaa pajuliiki.

Elamute ligidal kasvava hõbepaju (*Salix alba* L.) lehed on alt tihedalt siidkarvased, noorelt ka pealt; kitsad, süstjad; urvad õitsevad pärast lehtede puhkemist; urvasoomused kollakasrohelised; oksad sitked, ei murdu alusel kergesti; hallikasrohelised, vahel püstjalt rippuvad.

Parkides või kallastel kasvava rabe-paju (*Salix fragilis* L.) lehed on pikemad, süstjad, 4—8 korda pikemad kui laiad, otsast pikalt ahenenud, saagjad, alt enamasti sinirohelised; oksad alusel rabedad, noorelt kollakad või pruunid.

Niisketes metsades, niitudel kasvava remmelga (*Salix pentandra* L.) lehed on munajad või elliptilised, lühidalt teritunud, ainult kaheli nii pikad kui laiad, pealt tugevasti läikivad, alt valkjasrohelised, tühmid, noorelt lõhnavad. Noored oksad on tumepunakaspruunid.

Õitsevad — remmelgas mais, juunis, teised aprillis, mais.

Droogina tarvitatakse koort (*Cortex Salicis*), mida varakevadel noortelt okstelt korjatakse ja kiiresti kuivatatakse, ning urbi, mida kogutakse õitsemise eel.

Sisaldab: salitsiini, mis salitsüülhappeks võib muududa, ja parkhapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Koore keedis on kopsuhaiguste, läkaköha, kõhulahtisuse ja verejooksude vastu.

Urva pulber veiniga võetult on vereköhimise vastu. Koore tee on hea seedimisorganite nõrkuse, liigesejooksja, närvipalaviku, rahhiidi (inglishaigus), kõhuusside ja krooniliste seemnevooluste puhul. Ka palaviku vähendaja. Ühes tammekoore teega tarvitada sisemiste verejooksude puhul ja suuloputamiseks.

9. PALDERJAN.

(*Valeriana officinalis* L. Baldrian.)

Ülekäiu-rohi, rebase- ehk rabanduserohi.

Mitmeaastane raiestikel, aruheinamail, põõsais ja jõgede kaldail kasvav 40—120 cm kõrgune taim. Väikeste valkjate või punakate tihedasse ebasarikasse koondatud lõhnavate õitega. Lehed on paaritusulgjad 6- kuni 20-paarised, lehekesed sämpunud. Pealt tume-, alt helerohelise värvinguga vars on püstine, vaoline, õõnes, alumises osas hõrekarvane, neljakandiline, ülalt paljas ja ümmargune. Juurikas on kaetud arvukate, kuni 2 mm jämedate ja 10—20 cm pikkade, pealt pruunikate, seest valgete juurtega.

Palderjani on kasulik kasvatada ka aias või põllul. Eelistab kuiva, kõrget maad ja kasvab ka kivistel põldudel. Paljundada kas juurikaist või seemneist. Külvata varakevadel, ka pärast eelmist lõikust. Idaneb 4 nädala jooksul. Hoida umbrohuvabad ja niisutada. Peenrale jätta kogu suveks ja ka talveks. Järgmisel kevadel istutada nõõri abil sirgetesse ridadesse, 30 cm üksteisest, 40—50 cm ridade vahe. Hoolikalt kasta, mullata ja umbrohist puhas hoida. Oktoobri teisel poolel künda read üles (nagu kartulikorjamisel), lõigata pealsed, raputada juurikad mullast, lõigata 4—6 tükiks ja pesta jooksvas vees piinlikult puhtaks. Kuivatada algul läbitõmbes, siis kunstlikus kuivatuses vaheaegadega mitu päeva.

Osa taimi, mis jäetakse seemne jaoks, hoitakse ületalve ning seeme korjatakse teise aasta juulis. Esimesed seemned koguda õisikuid raputades riidele, hiljem lõigata õied, jättes need järelvalmima, ning siis seemned välja raputada.

Esmajärgu droog saadakse mitteõitsenud taimilt, seemnetaimilt pärast seemnete kogumist vaid väheväärtuslik. Droogi saamiseks lõigatakse õievarred ära kohe nende ilmudes.

Palderjan.

Igal aastal vahele istutada ka metsikuid taimi „vere värskendamiseks“.

Jahukastet palderjani kultuurides hävitatakse pritsimise abil kasoraaniga.

Palderjan õitseb juulis, augustis.

Droogina tarvitatakse juuri (*Radix Valerianae*), mida korjatakse kevadel varakult enne lehtede ilmumist või septembris ja oktoobris; kuivatatakse kiiresti ning hoitakse alal kaanetatud nõus.

Sisaldab: eeterlikku õli, borneol-, palderjanihapet, vaiku, õuna-, sipelga- ja parkhapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Juurika ekstrakti (*Extr. Valerianae*) võetakse päevas 3—4 spl. langetõve, lihaste värisemise ja teiste erguhaiguste puhul, sest mõjub rahustavalt keskergukavale.

Tee (*Species*) — 10 g 1 l vee kohta, 2—3 kl. päevas — on heaks rohuks hingamistõkke, südamekloppimise, puhutuse, isupuuduse, kõhukrampide, põrnahaiguste, põiekrampide, krampliku oksendamise, kõhulahtisuse ja laste kõhuusside vastu, andes neile 1—2 kl. päevas, vanuse järele.

Koirohuteega segatult on unepuuduse vastu (valatakse 1 spl. juurtele $\frac{1}{4}$ l keeva vett ja juuakse 1—2 kl. päevas). Ka liigse higistamise, hüsteeria, peapöörituse ja närvi-valude vastu.

Kange teega niisutatud lapid silmadel parandavad ergulist silmahaigust; tee klistiirid on head kõhuusside, põie- ja emakakrampide, kõhulahtisuse ja kõhutõve puhul.

Palderjani pulber (1—3 g päevas) mõjub samuti nagu tee.

Apteegis on olemas veel palderjani tinktuur (*Tinctura Valerianae*). Tinktuuri (50—60 tilka päevas) on soovitatav võtta seedimisriikete, kõhukrampide ja pikaldase kõhulahtisuse puhul.

Palderjani õliga hõõrumine aitab lihaste krampide puhul.

10. PAPPEL, MUST.

(*Populus nigra* L.)

Enamasti niiskeil kohtadel, ka parkides, kasvav kuni 30 m kõrgune püramiidikujulise krooniga puu. Lehed on kolmnurksed, munajad ja elliptilised.

Droogiks korjatakse vaiguseid pungi aprillis ja mais. Sisaldab: koortes ja lehtedes glükosiid populiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Essentsi (piirituse leotist) 3 korda päevas võtta, iga kord 10—20 tilka (vee või suhkruga) seespidiselt kopsu- ja põiehaiguste vastu. Sisse hõõrudes parandab muljutud ja nikastatud kehaosi.

Papli salv (*Unguentum Populi*) — 1 osa värskaid paplipungi + 2 osa rasva — parandab põletikke, tulehaavu ja peakõõma.

11. SINILILL.

(*Hepatica triloba* Gil. Leberkraut.) ¹⁾

Maksalill e. maksakannike, jürilill, kümalill.

Leht- ja segametsades kasvav 5—15 cm kõrgune esimesi kevadlilli.

Õied sinised 5—7 kroonlehega ja kuni 10 cm pikkuse õievarrega. Lehed on pikavarrelised, juurmised, kolmehölmälised, alusel südajad ja ilmuvad alles pärast taime õitsemist.

Õitseb aprillis ja mais.

Sinilill.

¹⁾ *Hepar* — kr. k. — maks;
triloba — kolmehölmmane.

Droogiks korjatakse lehti ja õisi (*Herba Hepaticae*) õitseajal.

Sisaldab: parkainet, vaiku ja glükosiid-hepatrilobiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s t tarvitatakse maksa- ja neeruhaiguste puhul ning välispidiselt tedretähtede pleegitamiseks.

T e e d juuakse vereköhimise, tiisikuse ja verekusemise puhul.

V ä r s k e l t pannakse lehti lõigatud haavadele ja mädakärnadele.

Mais ja juunis korjatavad taimed.

1. AEDLIIVATEE.

(*Thymus vulgaris*. Garten-Thymian.)¹⁾

Aia kaetisrohi.

Kasvatatakse aedades. Õitseb mais ja juunis.

Droogiks korjatakse kogu taime maapealset osa (*Herba Thymi*).

Sisaldab: eeterlikku õli, mis koosneb peaasjalikult tümoolist, vahel sisaldab ka karvakrooli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Aedliivatee-õli tarvitatakse läkaköha ning kurgu-
limanaha põletikkude puhul.

2. HANIJALG.

(*Potentilla anserina* L. Gänserich.)²⁾

Seahjad, vererohi, roosirohi, taevaredel.

Teede ääres, karjamaadel ja kõnnustuil kasvav
15—60 cm pikkune, roomava varrega taim. Õied kollased,

¹⁾ *thymus* — kr. k. — ohverdamisel tarvitatav taim (Vergiliuse järgi);
vulgaris — harilik.

²⁾ Lad. k. *potens* — mõjuv, võim.; s. o. mõjuv arstim;
anserina — hanede poolt armastatud.

üksikult seisvad. Lehed katkestunult sulgjad, juurmised. Vars on pikk, roomav, sõlmekohtadel juurduv. Juurikas on tume, tugev.

Õitseb maist juulini.

Hanijalg.

Droogiks korjatakse kogu taime maapealset osa mais ja juunis.

Sisaldab parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Essents (5 tilka veega 3 × päevas võetuna) on juba väga vanast ajast tuntud vahend valgete voolu (*Fluss albus*) vastu.

Keedist tervest taimest ühes juurtega, ummukses keedetud, tarvitatakse kõhulahtisuse, verejooksu, jooksja, südamehaiguse, pistete ja voolmete puhul. Värsket

ja hautatud taime tarvitatakse väliselt roosi rohuks. Taime keedetakse ka hobustele köharohuks ja värvitakse kollast.

3. HOBUKASTAN.

(*Aesculus Hippocastanum* L. Rosskastanie).

Parkides, puiestikes jm. ilupuuna kasvatatav kuni 25 m kõrgune puu.

Õied valged, kollaste või punaste täppidega, püstise kobarana. Lehed sõrmjad. Vili rohelise okkalise kattega, viljakoor pruun.

Õitseb mais ja juunis.

Droogiks korjatakse värskelt lahtilöönud õisi, lehti ning seemneid (tõrusid, nuppe).

Sisaldab: aesculiini ja parkhapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

T i n k t u u r i, mida valmistatakse õitest (õied lastud piirituses 2—3 nädalat korgitult seista) tarvitatakse väliselt (hõõrumiseks) jooksjä puhul. Lehtedest valmistatud tinktuuri — läkaköha puhul. V a n n i t a m i n e kastanikoore teega (iga päev) mõjub hästi rahutuile lastele. Seemneist valmistatud k o h v on kõhulahtisuse vastu.

4. ISLANDISAMMAL.

(*Cetraria islandica* Ach., Isländisches Moos).

Põdrasammal.

Männimetsade all kasvav väike kibemaiguline sammal-põõsake, ülemises osas mitmeharuline. Valgusele suunitud hõlmad on oliivrohelistel või rohekashallid, kuna teised on rohekasvalged. On nahkjäs, sitke taim, umbes 15 cm kõrge.

Droogiks korjatakse taime maapealset osa (*Lichen islandicus*), mida kuivatatakse vilus. Korjatakse mais ja juunis.

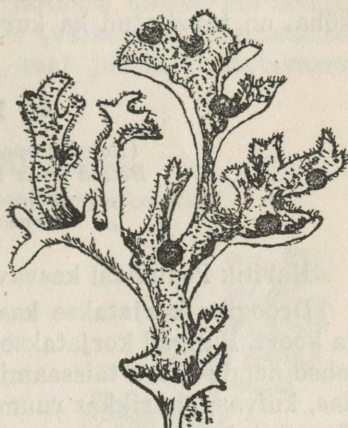
Sisaldab lihheniini, mis on mõjuaineiks.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee, keedis ning tarretis on tuntuim rahvarohi krampliku köha, kopsutiisikuse, samuti ka kõhulahtisuse vastu, annab ka söögiisu.

Siirupi valmistamiseks võetakse 25 g sammalt $\frac{1}{2}$ l vee kohta, keedetakse 5 minutit, lastakse paar tundi tõmbuda ning kurnatakse, lisades maitse järelle suhkrut.

Tarretise jaoks võetakse 25 g sammalt 1 l vee kohta, keedetakse väikesel tulel 1—2 tundi, lisatakse maitseks mõnda marjakeedist ning astakse siis tarduda.

Islandisammal.

5. AAS-KARUKELL.

(*Pulsatilla pratensis* Mill, Küchenschelle).

Nõmmedel, päikesepaistelisel liivastel kinkudel kasvav taim. Õied longus, tumevioletsed, otsad tagasi käändunud.

Õitsemise aeg mais ja juunis.

Droogiks korjatakse taime rootsude ülemisi osi ühes õite ja lehtedega (*Herba Pulsatillae*) õitsemise lõpul.

Sisaldab: anemoon-kamprit (ärritav ja haihtuv aine), mis aga kaob kuivamisel, sellepärast valmistatakse tinktuure ja ekstrakte värsketest taimist.

Aas-karukell.

Droogi tarvitamine ravimina.

T i n k t u u r i tarvitatakse seespidiselt süüfilise, läkaköha, on tarvitatud ka kurvameelsuse puhul.

6. KASK.

(*Betulae opec. varia.* Birke).

Betula nana L. — vaevakask.

„ *pubescens* Ehrh. — sookask.

„ *verrucosa* Ehrh. — arukask.

Harilik kodumaal kasvav lehtpuu.

Droogiks korjatakse kase puhkemata lehepungi, lehti ja koort. Pungad korjatakse kevadel vara enne puhkemist, lehed nende kasvu täissaamise eel ning kuivatatakse pimedas, kuivas, õhurikkas ruumis. Koort korjatakse igal ajal. Tarvitatakse ka mahla.

Sisaldab: betuliini, saponiini, vaiku, parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

K a s e m a h l seespidiselt ergutab neerusid, parandab põiehaigusi, väliselt parandab sammaspoolikuid, kärni ja peanaha korpa. Krooniliste nahahaiguste puhul ka seespidiselt võtta „verdupuhastava rohuna“.

T e e d valmistatakse lehepungist ja lehist, võttes neid kuivatatult 25—30 g klaasi vee kohta, lastes keema minna ning 1—2 tundi seista. Päevas juua 2—3 klaasi veetõve, jooksja, podagra, neeru- ja põiehaiguse ning kõhukramptide puhul. Väliselt parandab sügelisi. Kasekoore tee on külmetuse puhul ja väliselt juuksekasvu edendajana tuntud.

T i n k t u u r pakatavaist lehepungist parandab haavu.

V ä r s k e l t tarvitatakse vaevaltpuhkenud vaiguseid lehti jooksja arstimiseks. Selleks mähitakse haige koht paksult lehtedesse ja lastakse seista, kuni naha hästi pu-

netama kisub, sealjuures juues ka puhkevaist pungist valmistatud teed.

Kasetohiku suitsu lastakse lastele kõrvavalu puhul kõrvadesse: suitsev tohik (väike tükk) asetatakse mingisse nõusse, nii et suitsu saab juhtida valutavasse kõrva.

7. KOPSUROHI, harilik.

(*Pulmonaria officinalis* L. Lungenkraut).

Kallakuil ja salumetsades kasvav 10—30 cm kõrgune kevadlill. Õied punased, pärast sinivioletsed, koondunud taime latva kobaraks. Alumised lehed pika-, ülemised lühivarrelised, südajad, pealt väikeste kühmudega, valgeplekklised ja viltjad.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse taime maapealset osa (*Herba Pulmonariae*) õitseajal.

Droogi tarvitamine ravimina.

Teed tarvitatakse köha, hääle äraoleku, kopsu- ja kurgulimanaha põletiku puhul. Mõjuvam on teehtede teega koos.

Kopsurohi.

8. KÄOORVIK.

(*Viola tricolor* L. Stiefmütterchen).

Kolmevärviline kannike, sinikann, vaeslapselill.

Põldudel vilja all, kallakuil ja kinkudel kasvav 8—25 cm kõrgune taim. Õie kroonlehti on 5, millest ülemised 2 on violetsed, külgmised valkjaskollased ja alumine

suur kollane. Õied on pikkade raagude otsas üksikult lehe kaenas. Lehed pikergused, varred kandilised.

Õitseb maist augustini.

Droogiks korjatakse kogu taime (*Herba Viola tricolori*) õitseajal.

Koorvik.

nahaplekkide ja kusetõkke vastu ning kahvatuse puhul. Lastele mitte iga päev anda, siis tekitab kõhulahtisust.

Tinktuur (kuni 10 tilka päevas) on lastele hea leetrite puhul; väliselt samuti nagu mahl kärnade vastu.

9. LEEDRIPUU, must.

(*Sambucus nigra* L. Halunderbaum).

Metsas ja ilupõõsana aedades kasvav tihedaharuline põõsas. Valged õied on koondunud lame-

Leedripuu, must.

daks ebasarikaks; lehed on sulgjad; lehekesed piklikmunajad, saagjad. Vili — must mari. Puusäsi on lumivalge.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse lehti ja koort mais, õisi — juunis (*Cortex et fol. Sambuci*), ja marju nende valminedes, augustis. Õisi ja lehti kuivatatakse läbitõmbavas kohas, hõredalt laotatult.

Sisaldab: õied — eeterlikku õli, vaiku, lima, park- ja palderjanihapet, saponiini, koliini ja glükosiid sambunigriini; marjad: viina-, õuna- ja parkhapet ning mõruainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Värskelt marjad on kõhtulahtistavad, aga mitte võtta palju, vastasel korral ajab oksele.

Tee õitest või lehtedest (5 g õisi liitri veele) on valuvaigistav vahend, mõjub külmetuse korral, häälekähisemist ja kõha parandavalt. Tuntud higi- ja kuserohuna, on ka podagra ja jooksja vastu.

Tee koorest virgutab neerude tegevust, parandab veetõbe ja jahutab värskelt põlenud haavu.

Keedist lehtedest ja pungadest kardavad kirbud.

Mähised leedripuust on väliselt pehmendavaks ja paistetustalandavaks ravimiks.

10. LEESIKAS.

(*Arctostaphylos uva ursi* Spr. Bärentraube).

Seapohl. Liivikas.

Nõmmedel ja männimetsades kasvav 50—100 cm pikune, madal, kahar põõsake. Õied on valged, punaste otstega; lehed igihaljad, pikergused, pealt läikivad, alt valkjashelised; vili — punane pohlasarnane mari, seest jahune, 5 kivikesega; vars lamav, hästi oksine.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse lehti (*Foliae Uvae Ursi*) ja õisi õitsemise ajal.

suur kollane. Õied on pikkade raagude otsas üksikult lehe kaenlas. Lehed pikergused, varred kandilised.

Õitseb maist augustini.

Droogiks korjatakse kogu taime (*Herba Viola tricolori*) õitseajal.

Käoorvik.

Sisaldab: alkaloid violiini ja parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl värskeist taimist on sisemiselt rohuks palaviku ja rohke higistamise puhul, väliselt laste piimakärna, peakorba ja kõiksugu kärnade vastu.

Tee (10 g kannikesist liitri vee kohta) on verdpuhastav jook haigeile; mõjub hästi ka südamehaiguse, valgetevoolu ja neeruhaiguse puhul. Ka lastele näärmetõve,

nahaplekkide ja kusetõkke vastu ning kahvatuse puhul. Lastele mitte iga päev anda, siis tekitab kõhulahtisust.

Tinktuur (kuni 10 tilka päevas) on lastele hea leetrite puhul; väliselt samuti nagu mahl kärnade vastu.

9. LEEDRIPUU, must.

(*Sambucus nigra* L. Halunderbaum).

Metsas ja ilupõõsana aedades kasvav tihedaharuline põõsas. Valged õied on koondunud lame-

Leedripuu, must.

daks ebasarikaks; lehed on sulgjad; lehekesed piklikmunajad, saagjad. Vili — must mari. Puusäsi on lumivalge.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse lehti ja koort mais, õisi — juunis (*Cortex et fol. Sambuci*), ja marju nende valminedes, augustis. Õisi ja lehti kuivatatakse läbitõmbavas kohas, hõredalt laotatult.

Sisaldab: õied — eeterlikku õli, vaiku, lima, park- ja palderjanihapet, saponiini, koliini ja glükosiid sambunigriini; marjad: viina-, õuna- ja parkhapet ning mõru-ainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Värskelt marjad on kõhtulahtistavad, aga mitte võtta palju, vastasel korral ajab oksele.

Tee õitest või lehtedest (5 g õisi liitri veele) on valuvaigistav vahend, mõjub külmetuse korral, häälekähisemist ja köha parandavalt. Tuntud higi- ja kuserohuna, on ka podagra ja jooksja vastu.

Tee koorest virgutab neerude tegevust, parandab vee-tõbe ja jahutab värskelt põlenud haavu.

Keedist lehtedest ja pungadest kardavad kirbud.

Mähised leedripuust on väliselt pehmendavaks ja paistetustalandavaks ravimiks.

10. LEESIKAS.

(*Arctostaphylos uva ursi* Spr. Bärentraube).

Seapohl. Liivikas.

Nõmmedel ja männimetsades kasvav 50—100 cm pikune, madal, kahar pöösake. Õied on valged, punaste otstega; lehed igihaljad, pikergused, pealt läikivad, alt valkjasrohelised; vili — punane pohlasarnane mari, seest jahune, 5 kivikesega; vars lamav, hästi oksine.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse lehti (*Foliae Uvae Ursi*) ja õisi õitsemise ajal.

Sisaldab: arbutiini, metüülarbutiini, parkhapet, hüdro-
minooni, mõruainet ja ursooni.

Droogi tarvitamine ravimina.

Leesika tee d (mis tehtud 1 spl. leesikaõitest või lehist
 $\frac{1}{2}$ l veega) juua ülepäeviti pikaldase põie-limanaha põle-
tiku puhul, mis valusa kusemise ja sogase kuse näol
avaldub.

11. LODJAPUU.

(*Viburnum opulus* L. Schneeball.)

Päris koerõispuu.

Niisketes võsades, kallastel kasvav kuni 3 meetri kõr-
gune põõsas. Õied valged, sarikakujulisiks pöörisõisikuiks

Lodjapuu.

koondunud. Lehed 3- või 5-hõlmalised, vili — ovaalne pu-
nane mari.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse koort ja õisi mais, juunis ja noori kasve sügisel.

Droogi tarvitamine ravimina.

Ekstrakt ja pulber lodjapuu koorest on laste kramptide vastu, võttes vähesel määral, ning hüsteeria puhul.

Tee õitest ja koorest on emaka verejooksu ja valulise kuupuhastuse vastu.

Vannid noortest kasvudest parandavad nahahäigusi, sügelisi, vistrikke.

12. LÖHNAKANNIKE.

(*Viola odorata* L. Märzveilchen).

Võsastikes ja varjulistes kohtades kasvav 10—15 cm kõrgune kevadlill. Õied on tal violetsed, vahel ka valkjaslillad, lõhnavad; lehed on laiad, südajad, ilma arenenud maapealse varreta.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse taime lehti ja õisi (*Fol. et flor. Violae odoratae*) õitse ajal.

Droogi tarvitamine ravimina.

Ekstrakti ja teed tarvitatakse kivihaiguse, langesõlme, kramptide ja närvihäiguste puhul. Mõjub ka okselajavalt ja kõhtulahtistavalt.

Lõhnakannike.

Värsketest õitest valmistatud siirupit (mis leelistega muutub roheliseks, hapetega punaseks) tarvitatakse köharohuna.

13. LÖHNAV VARJULILL.

(*Asperula odorata* L. Waldmeister).
Metstubakas, mesihein, Maarja kaebused.

Salukuusikuis ja varjukais lehtmetsis kasvav 10—50 cm kõrgune mitmeaastane lõhnav kevadlill. Õied pika-varrelised, valged, hõreda ebasarikana; lehed 6—9 kaupa männases, äraspidipiklik-munajad, terveservalised, paljad, servast natuke karedad, tumerohelised. Vars neljakan-dine, sile, sõlmede kohalt paljas ja veidi läikiv. Juurikas nõrk, roomav. Vili peagu ümmargune, tihedalt haakjate karvadega kattunud.

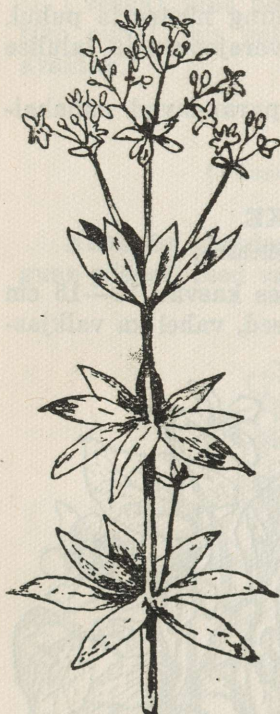
Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse tervet tai-me (*Herba Asperulae*) ilma juur-teta õitsemise eel ja kuivatatakse ruttu läbitõmbavas vilus kohas, peenendatakse siis ja hoitakse alal kor-gitud purgis.

Sisaldab: kumariini, eeterlikku õli, parkainet, mõruainet ja ekstrak-tiiv-ainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Essentsi tarvitatakse lah-jendatult seesmiste valude vastu.

Lõhnav varjulill.

Teed ja tinktuuri juuakse kõhuvalude, südame-kloppimise, kollatõve ja maksahaiguste puhul. On ka verdpuhastav ja erkekosutav.

Värskelelt parandab nahahaigusi ja paiseid; selleks tampida taim pudruks, soojendada veidi ja panna paisele. Kaotab valu ja parandab peagi.

14. MAAJALG.

(*Clechoma hederacea* L. Gundermann.)

Kassiratas, seanaeris, roosirohi, maaviharohi.

Võsades, tarade ja teede ääres, varemeil kasvav, kuni 60 cm pikkune, mitmeaastane ronitaim. Õied violetsed või kahkjaspunased, mõnekaupa lehtede kaenlas, tõusvate õieraagude otsas; lehed pika-varrelised, neerjad, servast täkilised; vars lamav, roomav, alusel juurduv, ladva poole tõusev ja oksine.

Õitseb maist juulini.

Droogiks korjatakse tervet maapealset taime (*Herba Hederæ*) õitseajal.

Sisaldab: mõruainet, vaiku, rasva- ja teisi happeid, parkainet, suhkrut, soola jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedise na piimas või vees tarvitatakse maajalga tiisikuse ja teiste kopsuhaiguste ravimisel, soovitatakse aga ka solkmete, kõrvahaiguste ja näärmetiisikuse puhul.

Mahl a, mis pigistatud maajala lehtedest, tarvitatakse paisete, vistrike, kärnade ja vanade haavade peale. Haavaravimina tarvitatakse seda ka rohuteaduses.

Tee g a, mis on keedetud ummukses, ravitakse rinna- ja kopsuhaigust, ka ergutatakse neerude tegevust ning tarvitatakse välispidiselt nn. „maaliste“ rohuks, kui keha on villis ja paistetanud.

Värskelt katkitambitud lehti haigel kohal hoides

Maajalg.

ravitakse umbtõve ehk umbpaistetust, roosi ja hamba-
valu.

V a n n i maajalast tehakse haigetele jalgadele.

15. MAIKELLUKE.

(*Convallaria majalis* L. Maiblume.)
Piibeleht.

Lehtmetsades ja kultuurselt aedades kasvav 15—25 cm kõrgune kevadlill. Õied valged ja ühekülgses kobaras. Lehed juurmised, süstjad või elliptilised, enamasti kaheti, mille vahelt tõuseb õievars. Juurikas roomav, hargnev. Õitseb mais ja juunis.

Droogiks korjatakse õisikuid (*Flor. Convallarie majalis*) ja tervet taime õitseajal.

Sisaldab: glükosiide convallariini ja convallamariini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Pulbrit õitest tarvitatakse nina verejooksu sulgemiseks, tõmmates seda ninna.

Tee (2 g 1 l veele, päevas 1 kl.) aitab peavalu ja pööratuse vastu.

Tinktuur (10—20 tilka 1 spl. veega 3 korda päevas võttes) aitab südamehaiguse ja närvilisuse puhul.

Maikellukese mürgisuse tõttu ettevaatust tarvitamisel!

16. MAILANE, päris.

(*Veronica officinalis* L. Ehrenpreis.)
Jaanirohi, jooksjarohi, soehambarohi.

Kuivadel niitudel ja võsades kasvav 10—12 cm pika varrega mitmeaastane taim. Õied helesinakad, harva ka valged, koondunud kobaraiks. Lehed lühivarrelised, äraspidi-munajad, karvased; kupar kolmenurgane. Vars lamav, karekarvane; oksad ja õiekobarad püstised.

Õitseb juunist augustini.

Droogiks korjatakse tervet taime (*Herba Veronicae*) õitsemise algul.

Sisaldab: eeterlikke õlisid, mõru- ja parkaineid, vaha, vaiku jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist, mis keedetud pruuniks, kohvitaoliseks, juuakse päevas mitu klaasi jooksja, luuvalu, nõrga seedimise, kopsu- ja maksahaiguste puhul.

Teed valmistatakse 10 g kuivatatud mailase lehtede kohta võttes klaas keeva vett. Teed võetakse iga kahe tunni tagant spl. täis häälekähisemise, köha, külmetuse, põiehaiguse puhul, ka vere puhastamiseks. Kange teega (millele lisatud maarjajääd) kuristamine parandab kurgupaiseid.

Tinktuuriga niisutatud mähised parandavad haavu ja sammaspoolikuid.

Värskest raudnõgestega segatult katkitambitud mailased parandavad väliselt kärni ja ohatisi ning ka jooksjat.

Mailane, päris.

17. MERISALAT, harilik.

(*Cochlearia officinalis* L. Löffelkraut.) ¹⁾

Niiskeil niitudel ja järvekaldail kasvav umbes 20—35 cm kõrgune, kaheaastane taim. Õied valged ja koba-

¹⁾ *Cochlear* — lad. k. lusikas, taime lehtede välimuse järel; *officinalis* — harilik.

raina õieraagudel. Alumised lehed pika rootsuga, laiad, südajad; ülemised varreümbrised, rootsutud. Vili ümmargune kaunake; taime sõrmede vahel hõõrudes lõhnab väga teravasti.

Merisalat.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse tervet taime õitseaja algul.

Sisaldab: eeterlikke õlisid, mis kuivades aga lenduvad (s. o. siis kaob ka terav lõhn); sisaldab ka soodat (natr. bikarbonaati).

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist tarvitatakse pealtmäärimiseks jooksjä puhul, ka kuristamise vedelikuks.

Piiritusleotist (20—30 g taime 150 g piirituses) tarvitatakse hea eduga skorbuudi puhul; kuna soodasisaldis parajal määdul olemas, aitab ühe-

külge toidluse tagajärjel kadumaläinud keha keemilist tasakaalu kiiresti jälle jalule seada.

Teed võetakse sisse samuti skorbuudi puhul.

18. METSMAASIKAS.

(*Fragaria vesca* L. Erdbeere.)¹⁾

Raiestikel, põllu- ja teeveertel kasvav kõigile tuntud maitsev kodumaa mari.

Õitseb maist juulini, vahel ka veel hiljem.

Droogiks korjatakse taime noori lehti (*Fol. Fragariae*) ja õisi mais, juunis, marju valminult, ning juuri — sügisel.

Sisaldab: parkhapet; marjad sisaldavad keskmiselt 81,05% vett, 8,99% invertsuhkrut, 0,84% roosuhkrut,

¹⁾ lad. k. *fragum* — maasikas; *vesca* — söödav, ka väike, nõrk.

1,0% orgaanilisi happeid, 0,53% vees lahustuvaid lämmastikaineid ja 1,23% tuhka.

Droogi tarvitamine ravimina.

Marjad mõjuvad verdkasvatavalt verevaestele, ka rinnahaiguste puhul, ja üldiselt isuäratavalt. Arvatakse ka, et sulatavad neeru- ja põiekive. Värsked marjad on ka iludusvahendiks, kuna nad puhastavad ja tervendavad nahka. Selleks võida maasikate ajal igal õhtul nägu katkipigistatud maasikatega.

Tee õitest ja noortest lehtedest puhastab verd, mõjub hästi jooksja, hingeldamise, köha, kopsukatarri ja makshaiguse puhul. Vähendab liigset kuupuhastuseaegset verejooksu.

Lehtede ja juurte tee aitab laste allakusemise puhul.

19. MUSTIKAS.

(*Vaccinium myrtillus* L. Heidelbeere.)

Niiskeil metsaaluseil kasvav tuntud kodumaa mari. Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse lehti (*Fol. Myrtilli*) õitseajal ja marju nende valminedes.

Sisaldab: värvollust, limasuhkrut, õunahapet, sidrunihapet, parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Ekstrakt lehtedest väliselt mõjub tervendavalt nahahaiguste, nagu nahakoi, ja suu limanaha haiguste vastu.

Keedis ja tee marjadest ning ka lehtedest on rohuks kõhulahtisuse puhul, on ohutu ka väikestele lastele, ja kõhutõve nakkamise vältimiseks.

20. NÕGES.

(*Urtica*. Brennessel.)

- 1) Raudnõges, *Urtica urens* L., kleine Brennessel.
- 2) Kõrvenõges, *Urtica dioica* L., grosse Brennessel.

Raudnõges on aiavilja hulgas umbrohuna kasvav kuni 50 cm kõrgune, üheaastane taim. Lehed on tal väikesed, munajad, tihedalt väikeste kõrvekarvadega kaetud. Juur väike.

Kõrvenõges on põõsais, aiaääril ja rusuhunnikuil kasvav kuni 150 cm kõrgune, mitmeaastane taim. Lehed on tal suured, pikergused. Vars õõnes. Juurikad roomavad. Õitsevad juulist septembrini.

Droogiks korjatakse noori lehti, juuri ja juurikaid.

Lehti korjatakse mais, juunis, juurikaid — augustis, septembris.

Sisaldab: lehtede kasvudes leidub sipelgahapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keed is nõgese juurikaist meega segatult (iga tunni tagant 1 spl.) on abiks algava tiisikuse ja hingeldustõve vastu.

Mahl värsketest taimist, 3 tl. päevas võttes, on kõik-sugu verejooksude, nagu hemorroidilise, põie- ja kuu-puhastuseaegse suure verejooksu vastu.

Tee juurikaist ja lehtedest (2 kl. päevas juues) on hea hingamiselundite limanemise, luuvalu, hemorroidide ja kõhulahtisuse puhul ning nahahaiguste puhul väliselt ja ka sisse võttes.

Tinktuur kaotab mesilase piste puhul valu ja paistetuse, kui seda iga 5 min. tagant peale hõõrutakse, eriti näol. Parandab ka põletushaavad. Sisse võttes on ka põrnarohuks.

Vannid nõgeseist aitavad jooksja, jõuetuse ja kan-gestuste puhul.

Värsketest noorist raudnõgeseist tehakse kevadel rohe-list suppi, mis mõjub verdpuhastavalt.

Äädikavesi (mis valmistatud $\frac{1}{2}$ l äädikast, 1 l keevast veest ja 200 g peenist nõgesejuurikaist) aitab peakõõma ja juuste väljakukkumise puhul.

Raudnõgese lehti kuivatatult pannakse kanadele toidu hulka, et ergutada kanu munemisele, kuna selle mõjuollused ärritavad kana munasarjade tegevust.

21. NÕMME-LIIVATEE.

(*Thymus serpyllum* L. Feld Quendel.)¹⁾

Kaetisrohi, kaebus-rohi, palorohi, nõiakammit, rabanduserohi, punahein.

Kuivadel nõmmedel ja männipaludes kasvav mitmeaastane poolpöösas-ronitaim. Õisik ümmargune nutitao-line ebamännas; kroon kahehuuleline, heleverev või harva valge. Lehed lineaalsed, ahenedes lühikeseks lehevarreks, servast veidi tagasikäändunud. Puitunud vars kas püstine või lamav, 15—60 cm pikk, ümmargune või veidi kandiline, karvadega kaetud ja alusel tublisti oksine.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse tervet taime (*Herba Serpylli*) enne õite puhkemist juuni lõpul, kuivatatakse vilus ja pärast veel kunstlikus soojukses, et ei läheks kopitama.

Sisaldab: eeterlikku õli, tümooli, karvakrooli, parkainet, mõruainet ja rasva.

Nõmme-liivatee.

¹⁾ *thymus* — ohvritaim;
serpyllum — roomav.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (mis valmistatud peotäiest nõmme-liivateest ja liitrist veest ning mida võetakse paari tunni tagant spl. täis) aitab kõha, kopsuhaiguste, läkakõha, nohu, influentsa, jooksja ja seedehäirete puhul. Anna söögiisu, ajab higistama ja vaigistab allkeha krampe.

Keedist peale määrada sammaspoolikute, paistetuste, pigistuste ja nikastuste puhul.

Tinktuur on „venimise“ ja jooksja vastu.

Vannid nõmme-liivatee lisandusega aitavad lihaste värisemise, halvatus, jooksja ja laste näärmehaiguse korral.

Kuivatatud õitest valmistatakse patju, mis mõjuvad ergutavalt nahaerkudele. Taimet tarvitatakse ka lutikate kaotamise vahendina, pannes taimi voodisse.

22. ORASHEIN.

(*Triticum repens* L. Ackerquacke.)

Harilik põldudel ja aedades kasvav umbrohi.

Droogiks tarvitatakse juurikat (*Rhizoma Graminis*), mida parim on korjata mais.

Sisaldab: süsihüdraat trititsiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee soojalt juues ajab higistama ning kiirendab neerude tegevust; seepärast juua külmetuse korral.

23. PAISELEHT.

(*Tussilago farfara* L. Huflattich.)¹⁾

Savistel põldudel ja kallakuil kasvav 10—20 cm kõrgune kevadtaim. Kollased korvõisikud on kuni 25 cm

¹⁾ *Farfara* — kr. k. — jahune; taime lehed näivad altpoolt jahuga kaetuna;

tussis — kõha (taime tarvitatakse eduga kõha vastu).

kõrgustel õieraagudel. Pärast õitsemist ilmuvad suured, südajad, pealt siledad, alt valgeviltjad lehed, tihti verevate soontega.

Õitseb mais.

Droogiks korjatakse õisi ja lehti mais.

Sisaldab: lima, eeterlikku õli, mõruainet, parkainet.

Paiseleht.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee paiselehe õitest (10 g kuivatatud õite kohta võttes klaas vett) on rohuks hingamisteede haiguste, kopsukatarri, tiisikuse, kõhulahtisuse, skorbuudi ja köha puhul, mil edendab röga tekkimist. Kanges tees niisutatud lapid alandavad paistetust, parandavad haudunud kohti.

24. PETERSELL.

(*Petroselinum sativum* Hoffm. Petersilie.)

Aedades kasvav harilik köögitaim.

Droogiks korjatakse maapealset taime (*Herba Petroselini*) ja seemneid.

Sisaldab: seemned (nn. peterselli) õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee peterselli seemneist on neerude ja põiehaiguse puhul kuseleajav rohi.

Värskeid rohelisi lehti leotatakse öö aega vees, millega nägu pestes kahvatuvad tedretähed ja nahaplekid.

Õli määratakse juustele täide kaotamiseks ja juuksekasvu edendamiseks.

Peterselli juurikaid antakse loomadele kusekinnisuse puhul.

25. PIIMNÖGES.

(*Lamium album* L. Taubnessel.)¹⁾

Valge emanõges.

Valge piimnõges.

Aedade ääres, võsastikes kasvav 15—40 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied on tal väikesed, valged, lehed valkjad, südajad, sügavalt saagjad, karjarvased. Vars sirge, neljatahuline.

Õitseb maist septembrini.

Droogiks korjatakse õi-

¹⁾ *Lamium* — kr. k. — koletis, hai (taime õie suur avaus muutab hai lõugu);
album — valge.

si ilma tupeta (*Flor. Lamii albi*) maist augustini. Kuivatatakse kiirelt parajas soojuses. Alal hoida kaanetatud purgis.

Sisaldab: lima, lamiini, parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Pulber (1—2 tl. päevas) puhastab verd ja on arstiks skrofuloosi korral.

Tee (10 g 1 l vee kohta, kuni 2 kl. päevas) on kõhu- ja põrnahaiguse, kusekinnisuse, valgetevoolu, korratu kuu- puhastuse ja skrofuloosi puhul kergendaja. Kõiksugu verejooksude vaigistajana tarvitatakse teda tungalterade asemel sisemiselt ja väliselt. Kange tee auruga arstitakse kõrvavalu.

Tinktuur (kuni 40 tilka päevas) puhastab verd.

26. PUNAND.

(*Fumaria officinalis* L.
Erdbrauch).

Juushein.

Põldudel ja aedades kasvav 10—30 cm kõrgune soolaka maiguga taim. Õied on verevad pörisõied, mille kroonlehtede otsad on mustaplekilised. Lehed mitmekordselt sulgjad. Vars laialt harunenud. Vili kerajas, ümmargune seemneke.

Õitseb maist septembrini.

Droogiks korjatakse

Punand.

varte ülemisi osi ühes lehtede ja õitega (*Herba Fumariae*) õitseaja alguspoolel.

Sisaldab: fumaariahapet, fumariini.

Droogi tarvitamine ravimina.

E k s t r a k t ja m a h l mõjuvad silmapõletiku ja pune-
tuse vastu.

T e e (10—15 g 1 l vee kohta, 1 kl. päevas) annab söö-
giisu, ajab higistama, parandab kollas- ja näärmetõbe ja
puhastab verd.

Mitte ülemäära tarvitada, sest siis tekitab südame-
kloppimist ja teeb uniseks!

27. PÕLDOSI.

(*Equisetum arvense* L. Zinnkraut).

Lambanisa, oravasaba, põldkuusk.

Kasvab põldudel ja niidupervedel. Taime esiti kahva-
tud, oksteta, viljalised varred („lambanisad“) närtsivad
varsti; rohelised viljatud varred (kuuskjalad), oksised,
kuni 50 cm kõrged, soonilised, kasvavad sügiseni. Viljali-
sed varred koosnevad osadest, mille tupid eemalduvad
6—12 mustjaspruuni hambaga.

Õitseb aprillis, mais.

Droogiks korjatakse taime viljatuid kasve (*Herba*
Equiseti) mais, juunis.

Sisaldab: peajasjalikult räniühendeid; ka mürgist alka-
loidi equisetiini. Kui loomad palju põldosja söövad, nad
võivad saada raskekujulise mürgistuse.

Droogi tarvitamine ravimina.

T e e d (10—15 g 1 l vee kohta) võetakse kopsutii-
sikuse, kurgu-, rinna-, südame- ja maksahaiguste, kuse-
tõkke ja jooksja puhul 1—2 kl. päevas. Verejooksude pu-
hul vähem.

V a n n i d on head külmavigastuste, mädahaavade ja
paisete korral.

28. RAUDROHI.

(*Achillea millefolium* L. Schafgarbe).

Verihein.

Teeäärteil, põllupeenrail ja põldudel kasvav 20—70 cm kõrgune mitmeaastane taim. Esimesel aastal kasvatab ainult kimbukese lehti ja õitseb alles teise aasta suvel. Õied on tal valkjad ja koondunud sarikpöörisesse. Lehed 2—5-lõhelised ja sulgjad. Taim haruline ja veidi karvane.

Õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse lehti õite puhkemise eel, õisi õitsemise algul (*Herba Millefolii*).

Sisaldab: eeterlikku õli, kibedat ekstraktiivainet, ka mõruainet (mõruaine sisaldab ahilleniini).

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedise mähistega arstitakse paisid ja paistetusi.

Mahl on iludusvahendiks, kuna ta ravib lõhkenud ja krobelist käe- ja näonahka, mis sageda pesemise järele muutub pehmeks ja painduvaks.

Tee (5—10 g 1 l vee kohta, 2—3 kl. päevas) on rahvarohuna tuntud tiisikuse, kopsuhaiguste, jooksjärgi, närvi-

Raudrohi.

liste peavalude, valgetevoolu ja rohke või valusa kuu-
puhastuse puhul.

Lastele anda, vastavalt vähem, leetrite, sarlakite,
krampide ja verevaesuse korral.

V a n n i d on kosutavad nõrkade närvidega isikuile ja
paranevaile haigeile.

V ä r s k e l t peale pannes sulevad lehed ja õied väik-
semate haavade verejooksu.

29. SÕSTAR.

Must — *Ribes nigrum* L. Schwarze Johannisbeere.

Punane — *Ribes rubrum* L. Rote Johannisbeere.

Aedades kasvatatavad kõigile tuntud marjapõõsad.
Õitsevad mais.

Droogina tarvitatakse lehti (*Fol. Ribis rubri et nigri*),
mida kogutakse õitseajal.

Sisaldab: riboosi, mis kuulub suhkrute liiki.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s ja t e e ajavad higistama külmetuse korral,
kergendavad läkaköha, mõjuvad hästi ka luuvalu ja reu-
matismi (jooksja) puhul.

30. TAMM.

(*Quercus robur* L. Eiche).

Kõigile tuntud puu meie kodumaal.

Õitseb mais; juunis.

Droogiks korjatakse noori lehti ja koort kevadel mah-
laajal ning tõrusid hästi valminult.

Sisaldab: parkhapet, querciini, gallushapet ja vaiku.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s tammekoortest on põrna ja jooksjarohi. Mõ-
jub ka kõiksugu nahavigastuste, nagu tulehaavade, mäda-

paistete, lõhkenud käte, haudunud ja higistavate kehaosade ja sammaspoolikute vastu. Noorte lehtede keedis aitab hambavalu puhul suus hoides.

K o h v i tammeterudest, parajalt tarvitatuna, on rohuks inglishaiguse, verevaesuse, kroonilise kõhulahtisuse, suguvõimetuse, valgetevoolu ja allakusemise puhul.

P u l b e r, keedetud tammelehtedest, suleb ninaverejooksu ja tarvitatakse haigete igemete hõõrumiseks.

T e e tammekoorest (5—10 g kuiva koort 1 kl. vee kohta, 1—2 kl.) ja tinktuur (50—60 tilka päevas) vaigistab verejooksu, parandab kõhulahtisust, näärmetõbe, põie- ja kopsukatarri.

V a n n i tehakse tammekoore-keedise lisandusega, mille soojus 20—25° R. ja kestvus 20—30 min. Aitab nahahaiguste, luujooksja, valgetevoolu ja pärasoole väljalangemise puhul. Ka nõrgad, inglishaigust põdevad lapsed kosuvad, kui neid vannitada pikemat aega ülepäeviti tammekoore keedise vannis.

Apteegis on ka olemas tammekoore pulber (*Pulvis Quercus*), mida tarvitatakse kõhulahtisuse puhul.

31. TEDREMARAN.

(*Potentilla silvestris* Neck. Fingerkraut.)¹⁾

Ehakaebus, nabahain, südamejuur.

Niiskeil niitudel, kraavikaldail ja metsaservadel kasvav 15—30 cm kõrgune rohhtaim. Õied pikarootsulised, kollased, nelja väikese äraspidi-südaja kroonlehega, seisavad

Tedremaran.

¹⁾ *Potentilla* — lad., *potens* — võimas (mõjuv arstim).
erecta — püstine.

üksikult. Lehed sõrmjad, sügavsaagjad, ülemised rootsutud ja kolmetised, alumised pikarootsulised ja viietised. Vars püstine, ülaosas haruline. Juurikas tugev, pealt mustjas-pruun, seest roosakas.

Õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse juurikat (*Rhizoma Tormentillae*) mais, ka õitseajal ja sügisel.

Sisaldab: 15—30 % parkaineid, eeterlikku õli, tärklist, vaiku jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s (15 g 1 l vee kohta) ja tee (1—2 kl., päevas kolm korda võttes) on rohuks verise kõhutõve, skorbuidi ja väliselt haavade puhul.

P u l b e r (veega) on hea kaelahaiguste korral kuristamiseks ja hammaste pesemiseks haigete igemete puhul; ka kõhuvalu vastu sisse võtta.

T i n k t u u r aitab maohaiguste, kõhuvalu, kõhulahtisuse, isupuuduse, oksendamise, „venimise“ ja kõrvetiste puhul.

T e e õitest on rohuks külmetuste korral. Tarvitamisel olla ettevaatlik, mitte liiga palju!

Loomaarstiteaduses kasustatakse tedremarana pulbrit pasanduse korral.

Tarvitatakse ka värvainena. Riie keedetakse enne maarjajäävees, hiljem tedremaranakeedises. Saab vastu pidava punase värvuse. Võib lisada juurde ka lodjapuu marju.

32. TOOMINGAS.

(*Prunus padus* L. Vogelkirsche, Ahlkirsche).

Tuntud kodumaal kasvav puu.

Õitseb mais.

Droogiks korjatakse koort mais, kui koor on veel lahti.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (1—3 kl. päevas) aitab krampliku kõha, kopsuhaiguste, kõhuvalu ja kõhutõve puhul. Ajab higistama ja suurendab ka kusehulka. Ka haigeid silmi arstitakse tee kompressidega.

33. VAREMEROHI, harilik.

(*Symphytum officinale* L. Beinwell).

Niisketel luhtadel ja kallastel kasvav kuni meetripikkune rohttaim. Õied on kas kollakasvalged, roosavioletsed

Varemehi, harilik.

või võidunud verevad; õiekroon pikk, kellukjas, longus. Lehed pikergused, karekarvased, varrel tõusevringiliselt;

alumised lühirootsulised, ülemised rootsutud. Vars karekarvane, haruline. Vili koosneb neljast väikesest mustast pähklist. Juur on jäme, haruline.

Õitseb maist septembrini.

Droogiks tarvitatakse maapealset taime (*Herba Consolidae*), mida kogutakse mais, juunis.

Sisaldab: lima, suhkrut, asparagiini ja parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s e mähised parandavad haavu, luumurdeid ja nahavigastusi.

T e e (1—2 kl. päevas) on rohuks hingamisteede katarri, maohaavade ja kõhulahtisuse puhul, üldiselt mõjub valuvaigistavalt.

34. VEREURMAROHI.

(*Chelidonium majus* L. Schöllkraut.)¹⁾

Varemeil, müüridel, teede ja aedade ääres kasvav 30—60 cm kõrgune, mürgine taim. Õied väikesed, kollased, 4 kroonlehega, koondunud lihtsarikaks. Lehed sulgjad, pealt helerohelised, alt sinakad. Varred sõlmilised, õõnsad, oksised, veidi karvased ja seest täidetud oranžpunase mürgise, piimja säsigaga.

Õitseb maist septembrini.

Droogiks korjatakse tervet taime (*Herba Chelidonii*) ühes juurtega õitseaja algul ning tarvitatakse värskelt rohtude valmistamiseks.

Sisaldab: mürgist alkaloid chelerütiini, mürgist vaiku ja mürgivaba chelidomiini.

¹⁾ *Chelidonium* — kr. k. — pääsuke (et taime iga ühtub pääsukese kohalviibimisega.

majus — lad. k. — suur.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl ja lõmastatud taimega arstitakse väliselt soolatuükaid, konnasilmi, sügelisi, näärmehaigusi ja kollaseid nahaplekke.

Taime mürgisuse tõttu ei või teda arsti loata seesmiste haiguste vastu tarvitada.

Apteekidesse ostetakse taime värskest, kuivatamatult.

35. VÕILILL.

(*Taraxacum vulgare* Wigg.
Butterblume).

Seanupp. Võikann.

Murul, kraavikaldail ja teeääril kasvav 15—30 cm kõrgune mitmeaastane rohttaim. Õied on kollased, koondunud korvikõisikuks, õievarred haprad, õõnsad, millest murdunult imbub piimjat vedelikku. Lehed kaarhambused, kummalgi pool 3—6 tagasipöörduv hambaga.

Õitseb maist septembrini.

Droogiks korjatakse eraldi juurt (*Radix Taraxaci*) septembris, oktoobris mujal maadel.

Prof. Stamm soovitab Eestis võilille juurt korjata õitseajal, sest on kindlaks tehtud, et juur sisaldab õitseajal kõige rohkem toimeainet. Tervet taime (*Fol. Taraxaci*) ühes juurtega kogutakse kevadel õitse eel.

Sisaldab: inuliini, taraxaciini, mõruainet ja suhkrut, ka eeterlikku õli.

Vereurmarohi.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl (2—3 spl. päevas) ja tee (1—2 kl. päevas) on verdpuhastav, söögiisu äratav ja seedimisrikkeid, nagu kõhukinnisust jne. parandav vahend. On rohuks hemorroidide ja põrnahaiguse puhul. Mahl on veel nahahaiguste ravimiks väliselt.

Tinktuur (kuni 10 tilka korraga, 2—3 k. päevas) on kollatõve, maksa- ja neeruhaiguse vastu.

Tarvitusel on ka võilille ekstrakt (*Extractum Taraxaci*).

Tarvitades ettevaatlik olla, sest mõni haige ei kannata palju võilille.

Juunis ja juulis korjatavad taimed.

1. ARNIKA.

(*Arnica montana* L. Wohlverleih).

Ernitsarohi.

Arnika.

On 40—50 cm kõrgune mitmeaastane rohttaim. Õied kollased, koonduvad üksikultseisvaiks korvikuiks. Lehed pikergused ja vastaspaaridena varrel seisvad; alumised suuremad, lühivarrelised, ülemised varretud, väiksemad. Vars sirge ja karekarvane. Juurikas lühike ja aromaadne.

Õitseb juunis, juulis.

Metsikult meie kliimas ei kasva ega ole ka senised katsetamised Eestis kasvatamiseks tulemusi andnud. Et aga ar-

nika on väärtuslik ravitaim, võiks asjasthuvitatud katsetada kasvatamisega kultiveerimisvõimaluste leidmiseks. Üldiselt külvatakse seemned augustis. Esimesel aastal kasvatab ainult lehti ja õitseb alles järgmisel.

Droogiks tarvitatakse õisi (*Flores Arnicae*), mida kogutakse õitseaja algul kuiva ilmaga, ning juurikat, mida korjatakse hilissügisel või varakevadel taime 3. või 4. eluaastal. Arnikat, nagu iga teistki tähtsamat droogi, on saada apteekides.

Sisaldab: eeterlikku õli, vaiku, parkainet, mõruainet ja arnitsiini, mis koosneb tümohüdrokinoon-dimetüüleestrist ja isovõihappe fluoreestrist, mis suuremais hulkades mõjub okseleajavalt.

Et olla kindel kuivatatud arnika õite ehtsuses, selleks leotada vastavat õit 1:10 piirituses. Saadud leotis peab ehtsa õie juures olema kollakaspruun, mitte aga helekollane või isegi värvitu.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (10 g l l vee kohta, 2—3 kl. päevas) aitab vere peaajust äravalgumise puhul, nagu kõiksugu seesmised verejooksud, näit. emaka verejooks pärast sünnitust jne. Parandab seedimishäireid, halvatus, jooksjat, kopsupõletikku ja virgutab neerude tegevust ning elustab üldiselt kogu organismi.

Tinktuur (veega 40—50 tilka päevas) on rohuks kõhuvalu, krampide, oksendamise ja „venituse“ vastu seesmiselt. Nikastuse puhul haiget kohta võida, samuti ka haavade, paisete, muljutuste ja halvatus korral, tehes ühtlasi mähiseid tinktuuri ja äädika segust, mida vahetada iga poole tunni tagant.

Tinktuuri lahuga (20 tilka — 3 spl. vett) kuristada hääle kähisemise puhul.

Salv parandab lõikhaavu, peakõõma ja elustab juuksekasvu.

2. HAPUOBLIKAS.

(*Rumex acetosa* L. Sauerampfer).

Niitudel, kraavikaldail, ka aedades kultuurtaimena kasvav kuni 60 cm pikkune taim. Õied on rohelised, pä-rastpoole punased; asetsevad pikis kobarais, mis moodus-tavad taime ladvas omakord kobara. Lehed pikergused, alusel südajad; alumised varrelised, ülemised väiksemad ja varretud. Kogu taim omab haput, meeldivat maitset.

Õitseb juunist augustini.

Droogiks korjatakse tervet taime õitseaja algul, seem-neid nende valminedes.

Sisaldab: rumitsiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl kergendab peavalu ja palavikku, kui seda võida peale.

Mahl veiniga segatult on arstim kollatõve ja maksahaiguse vastu; kergendab kuupuhastust.

Pulber (1 tl. korraga) mõjub kõhtulahtistavalt.

Seeme ajab välja kõhuussid ja parandab seedimis-häireid.

Värskest hapuoblikat süüakse skorbuudi vastu ning keedetakse sellest rohelist suppi.

3. HISOP.

(*Hyssopus officinalis* L. Ysopkraut.)¹⁾

Aedades kultiveeritav kuni 30 cm kõrgune poolpõõsas-taim. Õied on sinised või valged huulõied. Lehed väikesed, kitsad.

Õitseb juulis, augustis.

Droogina tarvitatakse tervet taime (*Herba Hyssopi*), mida korjatakse õitsemise eel, ja õitseajal õisi ning lehti.

¹⁾ *Hyssopus* — kr. k. — sea nägu (taime õiel on sarnasust sea ninaga).

Sisaldab: parkainet, eeterlikku õli ja veel iseäralist ainet — hüssopiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist tarvitatakse juuste katkemise puhul peanaha sissehõõrumiseks ja neerude rasvumise vastu — väliselt.

Keedist pealtmäärimiseks tarvitatakse hea eduga kroonilise kopsukatarri ja ka kroonilise astma puhul.

4. KARUKOLLAD.

(*Lycopodium clavatum* L.
Kolbenbärlapp)¹⁾.

Kuusekollad, nõiakollad.

Kuivades okas- ja segametsades ning kõrgeil liivas-
tel nõmmedel kasvav 60—

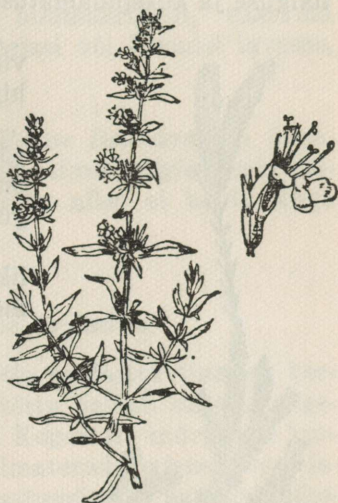
180 cm pikkuse roomava varrega taim. Paljuneb eostega. Eoskogud on 2—3 pea kaupa koos pika õrna rao otsas. Lehed on tõusevringiliselt püstiseil ja lamavail oksil pikkade harjaskarvadena. Varred on kinnitatud väikeste juurekestega maa külge.

Droogiks korjatakse tervet maapealset taime (*Herba Lycopodii*), mida kogutakse juunis ja juulis, kuivatatakse läbitõmbes ning hoitakse alal kivi- või portselannõus. Valminud eoseid, kollast tolmu, kogutakse augustis ja septembris, kuivatades pead paberil päikese käes, mille järele neist tolmu välja hõõrutakse.

Sisaldab: taim alkaloid lycopodiini ja eosed: 50% rasvõli, lima, suhkrut ja haihtunud alkaloidi.

¹⁾ *Lycopodium* — kr. k. — hundikäpp (taime kaheharulise ladva tõttu).

clavatum — *clava* — lad. — nui (taime eospeade ehituse järgi).

Iisop.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keediseena tarvitatakse karukoldade tolmu põiehaiguse ja kusepidamatuse, allakusemise korral.

Pulbrit, tolmu, kuivalt tarvitatakse haudunud kohtadele ja higijalgade puhul.

Tinktuur tervest taimest (50—60 tilka päevas veega võtta) on rohuks unepuuduse ja põiehaiguse puhul.

Tarvitamisel oldagu ettevaatlik, sest taim on mürgine ja kange mõjuline.

Karukold.

5. KARUMUSTIKAS.

(*Atropa Belladonna*¹⁾).

Aedades kultiveeritav kuni 1½ m kõrgune taim. Õied on violett-pruunid, rippuvad kellekõied. Lehed on üsna õrnad ja suured, seepärast armastab

Karumustikas.

¹⁾ *Atropa* — kr. k. — eluniidi läbilõikaja, et taim on äärmiselt mürgine.

Belladonna — itaalia k. — ilus naine. Keskajal daamid tilgutasid taimemahla silma, mille tõttu silmapupill (seega ka „ilu“) suurenes.

vilust kasvukohta. Marjad on kirsisarnased, läikivmustad, magusad ja mahlakad, aga väga mürgised, mispärast peab neid eriti laste eest hoolega hoidma.

Taime kasvatatakse aias, huumusrikkal, väetatud maal. Seemned külvata kas sügisel või kevadel lavasse, kust hiljem välja istutada.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse lehti (*Foliae Belladonnae*) õitsevalt taimelt ja juuri kaheaastaselt taimelt sügisel, mis kuivatatakse lahtilõigatult. Üle aasta alles ei hoidu, kuna kaotab siis oma mõju.

Sisaldab atropiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Taime väga kange mürgi tõttu on isetarvitamine keelatud, kuna atropiini sisalduse tõttu halvab südame tegevust kuni selle seismajäämiseni. Kogemata mürgituse korral, mis avaldub krampides, silmaterade laienemises, jaanus ja uniseksjäämises, võtta vastumürgiks oakohvi, alkoholi, kamprit või teha kunstlikku oksset.

Kuna karumustikat tarvitatakse rohuteaduses, kasvatatakse seda apteeki müümiseks.

6. KARVANE HUNDI-TUBAKAS.

(*Hieracium pilosella* L. Langhaariges Habichtskraut).

Kuivadel kinkudel, teede ääres kasvav 5—25 cm kõrgune rohttaim. Õied sidrunkollased, õisiku veermised õied tihti punakad, kattelehed hallviltjad. Õievars ainult ühe korvõisikuga.

Karvane hunditubakas.

Lehed juurmised, väikesed, pikergused. Võsundid pikad, enamasti saledad.

Õitseb maist oktoobrini.

Droogiks korjatakse tervet õitsevat taime (*Herba Pilosellae*).

Droogi tarvitamine ravimina.

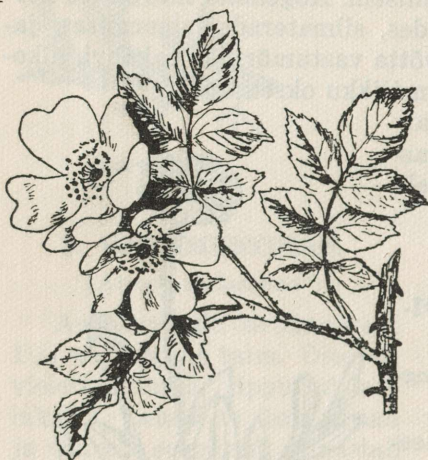
Tee d tarvitatakse ravimiks rinna- ja kopsuhaiguste puhul.

7. KIBUVITS.

(*Rosa canina* L. Heckenrose.)

Orjavits.

Aias ilutaimena ja metsaservadel metsistunult kasvav kuni 2 m kõrgune põõsas. Õied heleroosad, lehed sulgjad. Oksad teravate okastega.

Kibuvits.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse õisi juunis, juulis; marju septembris, siis kui on veel kõvad, aga punased.

Sisaldab: pektiinainet, parkhapet, suhkrut ja sidrunihapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (1 spl. õisi või marju 1 kl. vee kohta, 2—3 kl. päevas) on neeru- ja kopsuhai-

guste, põiekivide, astma ja kõhukrampide vastu.

Tinktuur koirohu tinktuuriga segatult (25—30 tilka, 2 korda päevas võtta) mõjub vanadele ja nõrkadele kosutavalt.

8. KIKKAPUTK.

(*Archangelica officinalis* Hoffm. Erzengel.)

Lääne-Euroopas metsistunult, meil ainult aedades kasvav, kuni 2 m kõrgune sarikõieliste sugukonnast päritolev kaheaastane taim. Õied on rohekasvalged, kogusarikaks koondunud. Lehed kahe-kolmesulgjad, lehelaba ääred saagjad. Juurikas ümmargune, pügalaline, pruun; juured pealt pruunid, seest valged.

Aias armastavad rammusat, niisket pinda. Seemned külvata sügisel. Võib aga ka juurtest paljundada, juurikaid tükeldades.

Oma omadusilt on sarnane heinputkega (vt. heinputk). Õitseb juulis, augustis.

Droogiks tarvitatakse juurikaid ja juuri, mida kogutakse teise aasta sügisel, ja tervet maapealset taime (*Herba Angelicae*), mida kogutakse õitsemise eel.

Sisaldab: vaiku, eeterlikku õli, parkainet, palderjanihapet ja mõruainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist valmistatakse noortest, pehmetest vartest (ka juurikaist), koorides ära nahkja koore ja kupatades keevas vees, siis keedetakse suhkruga ja hoitakse alal purkides.

Teed tehakse värsketest ja kuivatatud taimist. Nii keedis kui ka tee mõjub seedimistegevust korraldavalt ja parandab puhutust.

9. KOERAPÖÖRIROHI.

(*Hyoscyamus niger* L. Bilsenkraut.)¹⁾

Vt. pilt kaanel.

Prügil, aedade ääres ja sõnnikuhunnikul kasvav 50—60 cm kõrgune kaheaastane taim.

¹⁾ *Hyoscyamus* — seauba (sead pärast taime söömist saavad krambid).

niger — must.

Õied kollased, violetsete triipudega, neel tumevioletne, kroon kellukjas, 5-hõlmalise äärisega, mille hõlmad pole ühesuurused. Lehed piklikmunajad, karvased, süvahambulised, suured; alumised lehed varrelised, ülemised varreümbrised. Vars kleepuv, karekarvane. Vili kahepesaline kupar, mis avaneb kaanega. Kogu taim on terava vastiku lõhnaga ja väga mürgine.

Hea eduga võib kasvatada ka aias. Armastab savikat, rammusat maad. Külvata kevadel ning üsna harvalt. Esiimesel aastal kasvab ainult lehekimp ning alles teisel ilmuvad õied.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse lehti (*Folia Hyoscyami*) õitseajal ja seemneid nende valminedes. Taim närtsib ruttu, seepärast otsekohe kuivatada ja nii, et nad oleksid hall-rohelised, aga mitte pruunikstõmbunud.

Korjamisel olla ettevaatlik, et ei saaks mürgistust taime tugeva mürgisuse tõttu.

Sisaldab väga kanget mürki, hüostsüamiini, kummit ja hüoskiini, seemned — rasvast õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Võib ainult arsti loal.

E k s t r a k t i tarvitatakse väliselt paistetuste, külma-vigastuste, jooksja ja luuvalu puhul.

Korjata ja kasvatada võib koerapöörirohtu aga apteegi jaoks.

10. KUKEHARI.

(*Sedum acre* L. Scharfe Fetthenne, Mauerpfeffer).

Kukemarjad.

Kõrgeil kinkudel, kividel, müüridel kasvav 6—12 cm pikkune väike taim.

Õied on kollased. Lehed paksud, munajad, sageli katu-

sekivitaoliselt 6 pikiritta asetunud; kibedamaigulised. Juured väikesed.

Õitseb juunis, juulis.

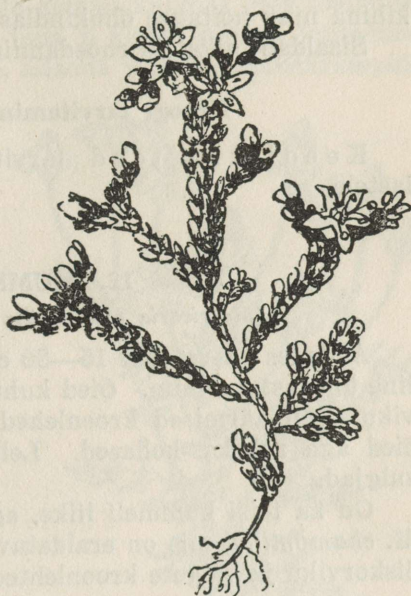
Droogiks korjatakse tervet taime õitseajal.

Sisaldab: kaltsiumühendeid, õunahapet jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis on väliselt rohuks mitmesugustele nahahaigustele. Sissevõtta külmatõve ja langetõve puhul.

Mahl on väliselt ars-

Kukehari.

Kukemagun.

timiks paisete ja peakärna puhul. Vähktõve korral sissevõtta ja peale määrada.

11. KUKEMAGUN.

(*Papaver rhoeas* L. Feld-Mohn. Klatschmohn).

Kukelokut.

Kruusastel põldudel kasvav 20—70 cm kõrgune taim. Õied helepunased, kupar paljas, tolmukad

alt ja ülalt ühelaiused, õieraag ja kogu taim karvane. Lehed pikad, saagjad.

Õitseb maist juulini, vahel ka sügisel.

Droogiks korjatakse õisi, kuivatatakse kiiresti õhukese kihina ning hoitakse õhukindlas purgis.

Sisaldab: alkaloid rhoedamiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist ja teed tarvitatakse köharohuks, eriti lastele.

12. KUMMEL.

(*Matricaria chamomilla* L. Kamille.)¹⁾

Aedades kasvatatav 15—30 cm kõrgune, magusalõhnaline üheaastane taim. Õied kuhikulises, seest õõnsas korvikus, mil äärmised kroonlehed valged, seesmised putkõied aga rohekas-kollased. Lehed kitsad, kahekordselt sulgjad.

On ka teisi kummeli liike, aga arstimiks sobib ainult *M. chamomilla*, mis on eraldatav oma kange lõhna, õõnsa õiskorviku ja valgete kroonlehtede poolest.

Külvata sügisel ridadesse. Seeme ainult rullida, mitte sisse ajada. Järgnevail aastail külvab end ise. Andmeid kasvatamise ja korjamise kohta pikemalt leidub ajakirjas „Eesti Rohuteadlane“ 1935. a. 2. ja 5. numbris. Toime tus asub Tartus, Rüütli tn. 2.

Õitseb maist augustini.

Droogiks korjatakse peaaesjalikult õisi (*Flor. Chamomillae*), mis on vaevalt puhkenud. Kuivatatakse vilus tuuletõmbes ja õhukese kihina.

Sisaldab: eeterlikku õli (eeterlik õli on sinine vedelik) ja glükosiide, mis on mõjuaineiks; siis veel salitsüülhapet.

¹⁾ *Chamomilla* — kr. k. — madal õun (et evib õuna lõhna).
Matricaria — lad. k. — „matrix“ — emakas (taime õisi tarvitati edukalt naistehaiguste puhul).

Droogi tarvitamine ravimina.

Ravimitena tarvitusel: 1) kummeli õli (*Oleum Chamomillae*), 2) kummeli tee (*Species Chamomillae*).

Tee — 1 spl. õisi lasta klaasis kuumas vees tõmbuda, aga mitte keeda. Teed juua 2 klaasi päevas külmetushaiguste, seedimishäirete, allkeha valude, emakakrampide ja sünnitusjärelvalude vastu; ka kuupuhastuse kinnijäämise korral.

Üldiselt mõjub organismisse kosutavalt.

Teega pesemine parandab haavu, nahahaigusi, roosi ja väikeste laste silmapõletikke. Külmast saadud hambavalu ja kurgukatarri parandab sage-dane kummeliteega suu-loputamise ja kuristamine. Kummeliteed tarvitatakse juustepesemiseks, kui tahetakse blondjuuste loomulikku kollakat värvi säilitada.

Vastandina teistele vahenditele on juustele täiesti kahjutu. Liitri vee peale võetakse 120 g saksa kummeli õisi, mida keedetakse, kuni segu on kahanenud poole võrra, ja kurnatakse see riidest läbi. Loputades ei kuivatata juukseid. Selline vahend mõjub aeglaselt, kuid annab juustele loomuliku ilu, kui nad pole liiga heleblondid.

Kummelitee on raudrohutega segatult kosutav jook kõhnadele ja verevaestele.

Vannid kosutavad paranevaid haigeid ning haigeid imikuid, parandavad ka nende kõhukorratusi.

Kummel.

Õiepuder on hea hautusvahend hambapaise, kõrvapais-
tetuse ja üldse paisete ning paistetuse puhul.

Õiepulber parandab ninna tõmmatuna nohu.

Kurekell, harilik.

13. KUREKELL, harilik.

(*Aquilegia vulgaris* L. Akelei.)¹⁾

Konnakellad, kulliküüned, kassikellad.

Lehtmetsades, aedade ääres, ka ilutaimena aedades kas-
vav, kuni 50 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied tume-
sinised, valged või roosad, allapoole ripuvad kellukõied.
Lehed pikavarrelised, koosnevad kolmest kolmesõrmeli-
sest osast. Vars püstine, pehme karvaline, oksine.

Õitseb juunis, juulis.

¹⁾ *Aquila* — kotkas; *aqua* — vesi (nii et nime tähendus pole selge; *vulgaris* — harilik, üldine.

Droogiks korjatakse õisi, seemneid, juuri ja taime-rootsude ülemisi osi ühes õite ja lehtedega. Juuri korjata sügisel, seemneid valminult, muid osi õitseajal.

Sisaldab: teravalõhnalist mõruainet, lehtedest ja varrest on leitud ka sinihapet, tugevat mürki.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist tarvitatakse väliselt haava rohuks, sisse võtta skorbuudi, kollatõve ja valgetevoolu puhul.

Tee d tarvitatakse samuti kui keedist.

14. KURGIROHI.

(*Borrago officinalis* L. Borretschkraut.)

Aedades kasvatatav kuni 50 cm kõrgune taim. Õied on väikesed, sinised. Lehed pikergused, ülemised rootsutud, alumised pikarootsulised. Vars haruline ja karekarvane. Seemned külvatakse kevadel peenrale, hiljem harvendatakse ja hoolitseatakse harilikult.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse tervet taime (*Herba Borraginis*).

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (2—3 kl. päevas) on rohuks kusekinnisuse ja raske kuulmise puhul. Ostetakse ka apteekidesse.

Kurgirohi.

15. KÄOKANNUS.

(*Linaria vulgaris* Mill. Leimkraut.) ¹⁾

Roovihein, sapirohi, liivalill.

Liivikuil, kivivallel, kallakuil kasvav kuni meetri kõrgune taim. Õied on väävelkollased. Õisiku kobar tihe. Lehed lineaalsed, teravad, servast tagasikäändunud, varretud ja hallikasrohelistes.

Käokannus.

Õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse taime ülemisi osi ühes õitega õitseajal.

Sisaldab: linariini, linaraksiini, suhkrut ja pektiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis edendab juuksekasvu, kaotab kõõma, parandab kusepidamatust, allakusemist jne. Silmapõletiku puhul tilgutada silma keedist, mis valmistatud 10 g taimest ja 100 g veest.

Salv, mida valmistatakse värskest või kuivast taimest, aitab nahaiguste puhul.

Õite keedist tarvitatakse vinnide ja tedretähtede puhul.

Värskaid taimi kasustatakse loomadele alla panemiseks, et kaotada laudast kärbeid ja muid putukaid. Muide rootslased valmistavad temast mürki kärbestele.

16. KÄOKING, sinine.

(*Aconitum napellus* L. Sturmhut, Eisenhut.) ²⁾

Kingalill.

Aedades ilutaimena kasvav kuni 150 cm kõrge lill. Õied on sinivioletsed, pikas kobaras. All kaks naeritaolist mugulat.

¹⁾ *Linaria* — lad. k. *linum* — lina, et lehed on linalehtede sarnased; *vulgaris* — üldine, harilik.

²⁾ *Aconitum* — kaljul kasvav; tolmuta.

Napellus — naeris, naeritaolise juure tõttu.

Õitseb juunist augustini.

Droogiks korjatakse lehti õitseajal ja lihavat juurt sügisel.

Sisaldab: alkaloid akonitiini, mis on väga mürgine.

Droogi tarvitamine ravimina.

On uimastusvahend jookaja, luuvalu jne. puhul. Ilma arsti juhatuseta mitte tarvitada, sest see taim sisaldab väga kanget mürki.

17. LEPP.

Emalepp — *Alnus glutinosa* Cartn.
Schwarz-Erle.

Hall-lepp — *Alnus incana* DC.
Grau-Erle.

Kõigile tuntud, kodumaal kasvav lehtpuu.

Õitseb märtsis, aprillis.

Droogiks korjatakse noori lehti.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee d tarvitavad imetamist lõpetajad piima äratõmbamiseks. Paisete, puusavalu ja halvatus vastu on rohuks tee sisse võttes ning lehtede mähised väliselt.

Värsked lepalehed parandavad haavu ja vähendavad pikkadel jalarännakuil jalgade väsimust, kui neid panna vastu paljast jalatalda.

Sinine käoking.

18. MAASAPP.

(*Erythraea centaurium* Pers. Tausendgüldenkraut.) ¹⁾

Põldhumal, sapirohi, angervarred.

Karjamaadel, teeäärtel, kuivadel võsaniitudel kasvav, 10—25 cm kõrgune mõrumaiguline taim. Õied on tume-roosad, 5 kroonlehega koondunud sarikpöörisena õisikuks. Õied avatud ainult päikesepaistel. Alumised lehed on äraspidi-munajad, lühivarrelised, kimbukesena koos, ülemised

piklik-munajad, teravad, varretud. Vars paljas, neljakandiline ja ülemises osas harunev.

Õitseb juuni lõpust augustini.

Droogiks korjatakse tervet taime (*Herba Centaurimin*) juunis, juulis (ka hiljem) ja kuivatatakse ruttu läbitõmbes.

Sisaldab: mõruainet, vaiku, glükosiidi, erütariini, suhkrut, lima ja eeterlikke õlisid.

Maasapp.

Droogi tarvitamine ravimina.

M a h l võilillemahla-ga segatult parandab maksa- ja sapihaigust.

Tee (25 g 1 l vee kohta, 1 kl. päevas) ja tinktuur (10 tilka, 3—4 korda päevas) soodustavad seedetraktide tegevust halva seedimise korral, parandavad kõhukinnisust, ergutavad söögiisu. Rohuks neeru- ja

¹⁾ *Centaurea* — kr. k. — mütoloogilise kentauri Chironi järel; *erythraea* — punane, et õitel punane värvus.

maksahaiguse, palaviku, kinnijäänud kuupuhastuse ja all-keha valude puhul. Väliselt parandab nahahaigusi, mäda-ville, sammaspoolikuid jne.

Loomadele tarvitatakse punatõve puhul, taimi toidu hulka lisades.

19. METS-KASSINAERIS.

(*Malva silvestris* L. Malvenblüten.)¹⁾

Kuivadel kohtadel kasvav kuni 1 m pikkune taim. Õied on helepunased, tumedate triipudega, hulk tolmukaid ühinenult moodustavad samba. Lehed suured, hõlmised. Vars puitunud.

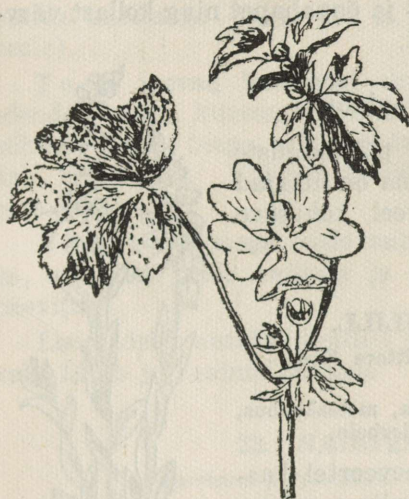
Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse kassinaeri õisi (*Flor. Malvae*).

Sisaldab: malviini, mis hüdrolüüsumisel muutub malvidiiniks, õied sisaldavad ka lima.

Droogi tarvitamine ravimina.

Õite teed tarvitatakse köha vastu.

Metskassinaeris.

20. MURAKAS.

(*Rubus chamaemorus* L. Zwergmaulbeere.)

Kaarel.

Rabadel kasvav mitmeaastane, kahekojane taim. Õied üksikult pikkade varte otsas, valged, viie kroonlehega,

¹⁾ *Malva* — kr. k. — pehmendav (sisaldab pehmendavat lima); *silvestris* — lad. — metsast.

Murakas.

ühesugulised, s. t. ühes õies on tolmu-
kad, teises emakad. Lehed pikavarre-
lised, 5—7-hõlmalised, südajad; leh-
ti 1—4. Juurikas roomav, maapealne,
millelt tõusevad 10—25 cm kõrgused
võsud. Vili on algul punakas, siis kol-
lakas, hapumagus.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse lehti (*Fol.
Rubi chamaemori*), õisi, marju, varsi
ja ka juuri.

Sisaldab: 3—6% suhkrut, sid-
runi- ja õunahapet ning kollast värv-
ainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee lehtedest on põiehaiguste
vastu. Värskest ja keedisena on marjad
skorbuudi vastu; p. s. veel kõhutõve
puhul.

21. MÕRU VAHULILL.

(*Polygala amarellum* L. Bittere Kreuz-
blume.)¹⁾

Seebilill, seebikapsas, hiiresaba, metsakaebus,
vanapoisi-silmavesi, ellerhein.

Heinamaa pervedel, teeveertel kas-
vav 10—25 cm kõrgune mitmeaastane
taim. Õied väikesed, tumesinised ja vio-
letid. Lehed tõmbid, paljad; juurmised
kimbuna ja suuremad kui varrelehed.
Varred püstised. Taim märjaks tehes
ja peos hõõrudes muutub vahuseks, see-
pärast kutsutakse teda ka seebililleks.

Mõru vahulill.

¹⁾ *Polygala* — polys (kr. k.) = palju; *gala* — piim. Arvati,
et lehmad seda taime süües annavad hästi piima. *Amarellum* —
mõrukas.

õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse tervet taime (*Herba Polygalae*) ühes juurtega õitseajal, kõrgeil kohtadel on parem, kuna vesisel pinnal kasvanud taim ei ole mõru.

Sisaldab: eeterlikku ja rasvaõli, polügalahapet, polügamariini, saponiini, parkaineid, suhkrut, mõruaineid (senegiini, polügaliiti).

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s t tarvitatakse kopsutiisikuse, astma ja maohaiguste ravimisel ning väliselt näokõõma kaotamiseks, pestes keedisega nägu (20 g taime veerand liitri vee peale).

T e e d joovad imetavad emad, kel piim vara kaob, edendab piima kiiremat eraldumist. Ka suurt ja kuiva kõha ravitakse teega, mis edendab rögestumist ja kergendab hingamist. Väliselt tarvitatakse haigete silmade pesemiseks.

V ä r s k e taimega, seda vahustades, hõõrutakse nahka, sest teeb selle valgeks ja puhtaks ning kaotab ka päevituse.

Loomadele: antakse keedist juua, kui lehma piim halvaks läheb ja venima hakkab.

22. NAISTEPUNA.

(*Hypericum perforatum*. Johanniskraut.)¹⁾

Viinalill, jaanipuna.

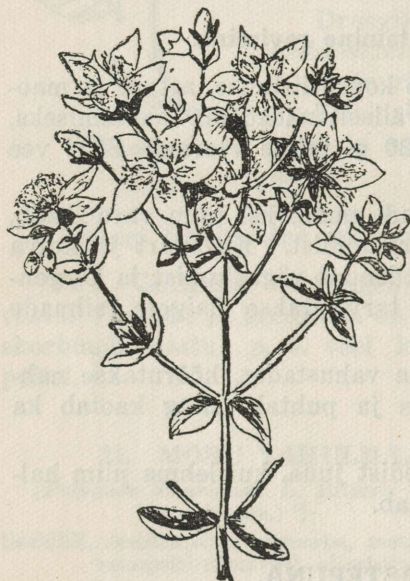
Põllupeenrail, aruniitudel, kuivades võsades kasvav 30—60 cm kõrgune taim. Õied on kuldkollased, mustatäpilised, viie teravaotsalise kroonlehega. Lehed on ovaalsed ning läbi vaadates näeb palju heledamaid läbipaistvaid punkte. Vars on ümmargune, seest säsiyas, ülemises osas oksine ning piklikümmargused varrelehed on vastakuti.

¹⁾ *hyper* — üle; *ereike* — nõmm, s. t. nõmmel kasvav; *perforatum* — mulgustatud.

Mitmeaastasel seest säisjal juurikal on mitu püstist vart. Õige taim eritab õisi ja ka noori lehti hõõrudes punakat vedelikku, millest ka taime nimi.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse taime õitsevaid latvu ühes lehtedega (*Herba Hyperici*) õitseajal või õitsemise eel ning kuivatatakse vilus.

Naistepuna.

Sisaldab: värvaineid, parkaineid, eeterlikke õlised, pektiinhappeid, kummit jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (30 g taime 1 l vee kohta, 1—2 kl. päevas) aitab kopsuhaiguse, tiisikuse, hingeldustõve, kõhutõve, maksahaiguse, verekusumise ja allakusumise, iäiase ja puuduliku ning valusa kuupuhastuse puhul. On kosutav ka verevaesuse ja ergurikete korral.

Õli (10 tilka suhkruga või veega) vaigistab krampe ja seesmisi valu-

sid. Väliselt sooja õliga sisse hõõrudes aitab jooksjahai-

guse, paistetuse, haavade, tulehaavade ja paisete puhul. Õli valmistamine: võtta paar klaasitäit õisi, hõõruda hästi mahlale ja panna sisse oliivõli; asetada 5—10 päevaks päikese kätte. Siis lisada uuesti mahlalehõõrutud õisi ning panna jälle samaks ajaks päikese kätte. Seda korrata 3—4 korda, kuni õli on muutunud hästi tumepunaseks.

Vii-na-leotis on rohuks „venituse“ vastu.

Loomade ravimina on see taim väga laialt tarvitusel.

Tarvitatakse järgmist pulbrit: naistepunad, koirohi, ülekäijarohu juured, kadakamarjad pulbriks tõugatult 30—40 g (2—3 loodi) 3 korda päevas loomadele kopsuhaiguste vastu sisse anda.

Sama retsepti tarvitatakse ka, kui piim on rikkes ning kui loomadel on punahaigus.

Värvimisel on tal eriti siidi ja villase puhul väärtus, teistele pole vastupidav. Värvitakse punast ja kollast.

23. PIPARMÜNT.

(*Mentha piperita* L. Pfeffer-Minze.) ¹⁾
Vehverments.

Aedades kultuurtaimena kasvav kuni 60 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied on lillakad, koondunud väikes-

Piparmünt.

tesse õisikutesse, mis asuvad taime ladvas lühikeste vahe-
dega, moodustades nii pika pea, kobara. Lehed on muna-

¹⁾ *menta* — lad. k. — vana taimenimi, münt;
piperita — piprataoline.

jas-süstjad, teravad, kinnituses kuni 1,5 cm pikkuse varrega sirgele, ülaosas harulisele varrele. Lehed ja varred on hallkarvased. Lehtede küljes on kollased täpikesed, mis sisaldavad mündi õli ja mille rohkusest oleneb taime arstlik väärtus.

Õitseb juulis, augustis.

Piparmünti kasvatatakse koheval, liivakal maapinnal, vilus, niiskes ja soojas kohas. Väetisaineks on parim kompost või tiikide, kraavide muda. Kasvatatakse enamasti pistikuist, mis saadakse taime väärtide tükeldamisest ja mis istutatakse 25 cm kaugusele üksteisest, kui ridade vahe on 40—50 cm. Talveks peab katma kuuseokste või sõnnikuga.

Droogiks korjatakse piparmündi lehti taime teisel eluaastal. Esimese järgu droog on taime alumised, suuremad lehed, mis on korjatud enne õitsemist. Teise järgu droog — õitsemise ajal korjatud ülemised lehed ühes õitsva ladvaga. Kuivatada kiiresti.

Sisaldab: eeterlikku õli, piparmündi õli, parkhapet ja mentooli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedise klistiiri tehakse erguliste seedimisketete puhul.

Tee mõjub karastavalt kogu närvikavale; on arstimiks kõrisõlme haiguste, maokrampide, peavalu puhul. Tarvitatakse higistama ajajana, januvaigistajana ja isuäratajana. Tee äädikaga segatult iga tunni tagant 1 spl. võttes on oksendamise ja vereoksendamise vastu.

Tinktuur ja õli (2—3 korda päevas, kuni 15 tilka korraga) on kõhuvalu ja südamepööratuse vastu.

Vannid ja mähised vaigistavad valusid ja krampe.

Värske taime mahl veega segatult lusikatäie kaupa võttes aitab puhutuse ja jooksjaliste palavikuhoogude puhul. Peavalu ja hambavalu korral hõõruda värske taimega vastavaid kohti.

24. PÄRN.

(*Tilia parvifolia* L. Linde.)

Lõhmus, niinepuu.

Harilik, hästituntud lehtpuu meie kodumaal.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse õisi (*Flor. Tiliae*) õitseajal.

Õied sisaldavad: suhkrut, kummit, eeterlikku õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Ekstrakt pärnaõitest tuhmendab näoplekke ja tedretähti.

Pärnamahl kosutab ja puhastab verd.

Tee pärnaõitest, soojalt juues, ajab higistama. Juuakse külmetuse, köha ja kopsulimastuse korral. Neeruhai-guse puhul tarvitatakse verepuhastajana.

Pärnapuusi (leige piimaga igal hommikul ja õhtul nootsatäis) aitab kurnava palaviku, öise higis-tamise, rinnavalgu, köha ja üldse kopsuhaiguste puhul kergendavalt.

25. RISTIKHEIN, valge.

(*Trifolium repens* L.)

Niitudel, karjamaadel ja teeäärtel kasvav taim. Õied on valged, lõhnavad, koondatud nuttideks. Lehed on äras-pidi-munajad, servast saagjad. Taim lamav, sõlmekohta-del juurduv, ladvast tõusev, oksine.

Õitseb maist septembrini.

Droogiks korjatakse õiekobaraid õitseajal.

Sisaldab parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Teed tarvitatakse rahvarohuna köha, valgetevooluse, jooksja ja külmetuse korral.

Värskest tarvitatakse pehmendava vahendina pai-seile ja valge ristikheina lehed koos sibulaga hautatult parandavad roosi.

26. RUKKILILL.

(*Centaurea cyanus* L. Kornblume.)¹⁾

Taliviljas, rukkis ja nisus, kasvav 30—80 cm kõrgune taim. Õisikud sinised, servaõied heledamad; kattelched ot-sast ja servast narmastunud, lehed lineaalsüstjad, alumised hambulised või 3-jagused.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse ainult õisi (*Flor. Cyani*) õitsemise algul, kuivatatakse väga ruttu kunstlikus soojuses ning hoitakse alal valguskindlas nõus.

Saialill.

Droogi tarvitamine ravimina.

Teed tarvitatakse rahva-rohuna valgetevoolu, kõhtulah-tistava ja väliselt silmahaiguste rohuna.

27. SAIALILL.

(*Calendula officinalis*, Ringel-blume.)²⁾

Krõnkslill, rõngaslill.

Aedades kultiveeritav kuni 50 cm kõrgune taim. Õiskorvikud on rebu- kuni oranžkollased, üksikult pikil õievartel seisvad. Lehed on piklikud. Vili väga mitmekujuline nagu poolkuu, rõngas jne., millest tulnud ka taime nimi. Nimi saialill on tulnud sellest, et tarvitatakse safrani asemel ka saia sisse.

Õitseb juunist oktoobrini.

¹⁾ *Centaurea* — kr. k. — mütoloogilise kentauri järele.
cyanus — kr. k. — sinine.

²⁾ *Calendula* — roomlaste ajamõõt, siin sellega täh. taime pikka õitseaega.

Droogiks korjatakse õisi ja lehti (*Foliae et flor. Calendulae*) õitseaja algul.

Sisaldab: mõru ekstraktiivainet, eeterlikku õli, kummit, soolasid.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s õitest on higistamaajav. Juuakse kollatõve, näärmetõve, kõhuusside ja kuupuhastuse kinnisuse puhul. Väliselt sidemete kujul soolatüügaste, konnasilmade ja näärmemuhkude vastu.

M a h l a tarvitatakse võidmiseks verdjooksvaile kistud haavule ja mädanevaile tulehaavule.

S a l v i — mida valmistatakse purukslitsutud õitest ja lehtedest, keetes neid searasvaga ning lisades juurde kollast vaha — tarvitatakse pahade kärnade, pigistusvigastuste ja haisevate paisete puhul inimestele ja loomadele.

T i n k t u u r i, mille valmistamiseks on võetud võrd-selt lehti ja õisi, võetakse 10 tilka päevas maokrampide, hüsteria ja nõrga või ärajäänud kuupuhastuse korral.

28. SALVEI.

(*Salvia officinalis* L. Salbei.)¹⁾

Aedades kultiveeritav kuni 1 m kõrgune taim. Õied on violetid ja neid on sarikas 6—12. Lehed on karmid, kortsulised, viltjad nagu varredki, pikergused ja lõhnavad. Juured on sügavad, seepärast armastab kuiva maapinda.

Õitseb juuni lõpul, juulis.

Droogiks korjatakse lehti, ka kogu taime.

Sisaldab: kangemõjulist eeterlikku õli (*Oleum Salviae*).

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s kogu taimest on mädanevate haavade rohuks, millega tuleb niisutada mähiseid.

E k s t r a k t (2 g lehtedest ja $\frac{1}{4}$ l veest) on seede-

¹⁾ *Salvia* — lad. k. — *salvus* — terve, et omab tervistavat võimet.

Salvei.

29. SEALÕUAROHI.

(*Scrofularia nodosa* L. Gemeine Braunwurz.)

Kallastel, niiskeis võsades kasvav 60—100 cm kõrgune taim. Õied oliivrohelist kuni rohekas-pruunid; kroon ümarmargune, aluhuul tagasi käändunud. Lehed jagumatud, piklikmunajad, servast saagjad. Vars teravalt 4-kandiline; taim paljas, veidi vastiku lõhnaga.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse maapealset taime kevadel õitsemisajal.

Sealõuarohi.

elundite kergemate vigastuste ja kerge kroonilise emaka verevooluse vastu.

Pulber kogu taimest koos pärnasöepulbriga on hea hammaste puhastamiseks.

Tee salvei lehtedest mõjub maksa- ja neeruhaiguse puhul puhastavalt. Kuristades parandab verdjooksvaid igemeid, kurgu limanaha paistetust ja kahepoolsete põletikku.

Sisaldab: parkaineid, mitmeid happeid, letsitiini ja vaiku.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl värskel õitsevaist taimist on ravimiks skrofuloosi (lümfinäärmete paistetused) puhul.

Salv (5 g mahlast ja 50 g vaseliinist) on rohuks paistetusele.

Keedist tarvitatakse igasuguste loomade kärnade ja sügeliste puhul.

30. SINEP.

(*Sinapis alba* L. Weisser Senf.)

Põldudel viljas kasvas 30—60 cm kõrgune umbrohi. Õied on nelja kroonlehega, kollased. Lehed sulgjad. Köder kaheteraline, seemned kollakad. Terve taim on karekarvane.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse taime õitsevaid latvu ja seemneid.

Sisaldab: glükosiid sinalbiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Piiritus ja plaaster on kopsupõletiku ja jooksjahai-guse puhul ravimiks.

Sinep.

31. SOOKAIL.

(*Ledum palustre* L. Sumpf-Porst.)¹⁾

Sookikas, sookaer, kail.

Soodes ja kõrgeis rabades kasvav 40—80 cm kõrgune, igihaljas, tugevasti lõhnav taim. Õied on valged või roosa-

¹⁾ *Laedere* — lad. k. — vigastama — taime mürgisuse tõttu.
palustre — soo.

punased ja koondunud taime latva sarikaks. Lehed on lineaalsed, tagasikäändunud äärtega, pealt siledad, alt roostepunased, viltjad. Vili kuprakujuline kaunake.

Õitseb mai lõpust juulini.

Droogiks korjatakse taime latvu ühes õite ja lehtedega (*Herba Ledi palustri*) õitseajal.

Sisaldab: eeterlikku õli, parkhapet ja ledumkamprit, mis on mürgine.

Sookail.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis lehtedest, parandab nahahaigusi.

Tee on rahvarohuna tuntud läkaköha, tiisikuse, luuvalu, skrofuloosi vastu, ka higistamaajava ja kusehulka suurendava vahendina.

Vannid on soovitatavad jooksjahaiguse puhul.

Värskelt on hea vahend koide ja karpude vastu.

32. SOOLIKAROHI.

(*Tanacetum vulgare* L. Rainfarn.)

Reinvars, ussirohi, saunarohi.

Teede ääres, põllupeenrail, võsastike ääres kasvav 60—120 cm kõrgune, kange lõhnaga mitmeaastane taim. Õied kuld kollased, tasaseks korvikuks koondunud putkõied. Lehed kaheli-sulgjad, hambulised, pikergused. Metsikult harva leida, aga Lõuna-Eestis mõnes kohas teede ääres on neid rohkesti; soovitatav seega kasvatada.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse lehti, õisi ja seemneid (*Herba Tanaceti*).

Sisaldab: tanacetiini, parkhapat, eeterlikku õli, õuna-
hapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Õie pulber on rohuks kõhuusside vastu, pulbrit an-
takse lastele $\frac{1}{2}$ —2 g päevas. Täiskasvanud võivad võtta
rohkem.

Soolikarohi.

Tee (1 g 1 kl. veele) on hea nõrga seedimise, valusa
kuupuhastuse ja põiekivide puhul ning samuti solkmete

vastu; on veel mõjuvam, kui segada juurde ka koirohuteed. Maat-usside vastu on kindel vahend õietee klistiir (1 tl. õisi 1 kl. veele).

Õli (1—5 tilka korraga) on samuti rohuks solkmete vastu, aga ka jooksjä ja luuvalu puhul peale määrides.

Et soolikarohu tee takistab neerude tegevust, ei ole soovitatav seda üle antud annuse võtta.

33. SURMPUTK.

(*Conium maculatum* L. Schierling.)¹⁾

Tarade ääres, prahihunnikuil, kõnnustuil kasvav 60—180 cm kõrgune, väga mürgine taim.

Valged, peened õied on koondatud ebasarikaks. Kahele-sulgjad lehed on pealt tumerohelised, alt valkjad. Vars

on sooniline, sinakalt härmatud, all punakate laikudega. Alumiste lehtede vars on seest õõnes, ümmargune. Taim paljas, haisev.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse lehti ja õisi (*Herba Conii macul.*) õite puhkemise eel. Kohe kuivatada ja siduda väikesesse pakkidesse, mida hoida alles kinnises pleknõus, aga mitte üle

Surmputk.

aasta, sest siis nende mõju on haihtunud.

Sisaldab: alkaloid koniini ja kolesteriini.

Apteekidesse ostetakse taime lehti ja õisi, värskelt ja

¹⁾ *conium* — kr. k. uimastama või isegi tapma (taime mürgisuse tõttu).

maculatum — lad. k. — laiguline. Taime varre alusal on pruunid laigud.

kuivatatult, kus neist valmistatakse valuvaigistavaid arstimeid.

Ise seda mitte mingil tingimusel tarvitada, sest ta on väga mürgine. Tuleb olla ettevaatlik ka korjamisel ja kuivatamisel.

(Huvitav on märkida, et selle mürgiga mürgistati kuu-
lus kreeka mõttetark Sokrates.)

Koniin on kange ergukavasse mõjuv mürk — tekivad krambid, millele järgneb surm.

34. SÕNAJALG, maarja.

(*Aspidium Filix mas* SW. Wurmfarne oder männlicher Schildfarn.)

Võsades, niiskeis metsades kasvav kuni meetri kõrgune põõsastaim. Lehed 20—40 süstja lühivarrelise sulglehega; lehekused piklikud, täkiliselt saagjad, lehed kõik juurmised, harunedes ühest kohast ja moodustades lehterja põõsa. Paljuneb eoste abil, mis asuvad lehtede alumistel külgedel. Juurikad on 30—35 cm. pikad, läbilõikes oliiv- kuni kollakasrohelised. Leherootsude alumistel osadel on palju kollakaspruune sõkalsoomuseid, mil on pikad, teravad hambad.

Droogiks korjatakse juurikaid, uuemate andmete järelle juulis, puhastatakse juurist ja soomuseist. Lehtede varred lõigatakse ära nii, et lihavad, paksud osad jäävad juurikate külge.

Sisaldab: rasvõli, fiilikshapet, flavaspiidhapet, albaspidiini, aspidinooli, floraspiini, fiiliksparkhapet, eeterlikku õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Et sõnajalg on mürgine taim, ei või teda arsti korraldusest seesmiselt tarvitada. Ostetakse apteekidesse, kus valmistatakse ravimit paelussi väljaajamiseks; ka valude vaigistamiseks. Ise võib ravida ainult väliselt.

Juure keedise ja äädika-mähised aitavad kilp-

näärmekasvaja, reumasarnaste kangestuste ja mitmesuguste põletikkude puhul.

Vannid parandavad liigesepõletikke ja krampe.

Värskeist sõnajala lehtedest valmistatakse mähi-seid valutavaile, ületöötatud liikmeile. Jooksjahaigeil on soovitatav magada kuivatatud sõnajalalehil (padjad, aluskotid).

35. TARINÖGES, lõhnav.

(*Teucrium scordium* L. Knoblauch-Gamander.)

Mets-küüslauk.

Niiskeil niitudel, sooaukudes, kraavikaldail (sagedamini Lääne-Eestis) kasvav 10—30 cm kõrgune taim. Õiekroon hästi silmapaistva aluhuulega, õied 4-ti koos; kroon heleverev. Lehed varretud, piklikud, hambused. Vars roomav, rikkalikult juurdub ning ülaosas tõusev. Kogu taim on punakas ja küüslaugu lõhnaga.

Lõhnav tarinõges.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse kogu õitsevat taime ja lehti enne õite puhkemist.

Sisaldab: parkainet, eeterlikke õlisid, mõruainet, skordeiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Ekstrakti tarvitatakse söötraia ja mädapaisete ravimisel.

Keedist ja teed tarvitatakse mädatakistava vahendina, kõha, kopsutiisikuse, kollatõve, veetõve puhul; ka ussirohuna.

Pulbrit meega plaastriks segatult kasustatakse hemorroidide ravimisel.

36. UBALEHT.

(*Menyanthes trifoliata* L. Bitterklee.)¹⁾

Soouba, seakapsas, tanuroos.

Kraavides, järvekaldail ja madalail heinamail kasvav 15—30 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied on punakasvalged, 5 kroonlehega, mis siseküljelt pikakarvalised, koobaras. Lehed südajad, kolmetised, juurmised. Vars tõusev, paljas. Juurikas pikk, lüliline, roomav.

Õitseb juunist augustini.

Droogiks korjatakse lehti (*Fol. Trifolii fibrinii*) õitseajal ja kuitatakse ruttu läbitõmbavas tuules. Ravimdroogideks korjatakse harilikult heinamailt, soilt mitte, jõest või järvest.

Sisaldab: mõruainet, glükosiid meliatiini, pilliroosuhkrut, rasvhappeid, invertiini jne. Ubalehe tuhas leidub joodi.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keed is ubalehe lehtedest aitab tiisikuse, köha ja teiste rinnahaiguste puhul; on ka kõhuusside vastu (kangekskeedetud keedist 2—3 korda päevas võtta pikemat aega).

Pulber parandab „venitust“ ja seedimiskorratusi.

Tee (20 g 1 l vee kohta, päevas 1—2 kl.) aitab lahtiste igemete, isupuuduse, palaviku, kõhu- ja maksahaiguste ravimisel, samuti ka

Ubaleht.

¹⁾ *menycin* — kr. k. — avastama } ammuavastatud taim silma-
anthos — õis. } paistvate õitega.
trifoliata — kolmeleheline. }

tinktuur, mida võtta 50—60 tilka päevas.

Loomade ravimisel on ubaleht tähtsal kohal. Köha puhul ta on lehmadele ja lammastele ravimiks, siis punatõve, lammaste maksahaiguste ja loomade katku puhul. Suvel kasustatakse tooreid taimi, talvel kuivatatud lehti ja varsi.

Vesikress.

37. VESIKRESS.

(*Nasturtium officinale* R. Br. Gemeine Brunnenkresse.) ¹⁾

Kaevukress.

Vanades kaevudes, kraavides, ojades kasvav, kuni 50 cm kõrgune õõnsa varrega taim. Õied on valged, nelja kroonlehega, taime ladvas kobarana. Lehed on sulgjad, tumerohelised, siledad. Kogu taim on kibeka maitsega. Õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse kogu taim õitseajal.

¹⁾ *Nasus* — lad. k. — nina. } et ninnatõmmatud taime
torquco — piinama } mahl mõjub põletavalt.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl (1—2 spl. 2—3 korda päevas) on ravimiks veetõve ja kollatõve puhul.

Tee (2 kl. päevas) on verdpuhastav; näärmetõve vastu ning nahahaiguste puhul.

Mahlalehõõrutud lehed parandavad tulehaavu.

Juulis ja augustis korjatavad taimed.

1. KUREREHA, haisev.

(*Geranium robertianum* L. Storchschnabel.)

Lubjapaesel pinnal, kivi-rühil, võsastikus kasvav 20—40 cm kõrgune taim. Õied helepunased, kolme valkja joonega. Lehed 3—5 varrelisest sulglehest kokku liitunud. Vars punakas ja natuke karvane. Sügisel tihti terve taim on päris veripunane. Juured peened, lihtsad. Esineb kõikjal kodumaal.

Õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse õisi ja lehti (*Herba Robertiani*) õitsemise ajal.

Sisaldab: parkaineid ja ka mõnd mõruainet (geratiini).

Droogi tarvitamine ravimina.

Taimest keedetakse ühes õite ja lehtedega ummukses

Kurereha, haisev.

teed ning tarvitatakse seda rinnahaiguste ja luuvalude puhul, samuti verevooluste peatamiseks (parkainete sisalduse tõttu).

2. HUMAL.

(*Humulus lupulus* L. Hopfen.)¹⁾

Harilik tapp.

Kallastel, metsades ja aedades kultuurtaimena kasvav kuni 4 m pikkune vääntaim.

Humal.

Õied rohelised või kollakas-rohelised, isaõied hõreda kobarana, emaõied roheline käbija peana eri tailmedel. Lehed 3 kuni 5 hõlmalised, pealt siledad, alt karedad. Vars teiste tailmede ümber väänduv.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse käbide sarnased emaõisi. Et need saaksid head, peab isaõied varem ära nop-pima.

Sisaldab: (õied) eeterlikku õli, vaiku, mõruainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

P a d i humalast olevat hea unerohi.

Teed tarvitatakse unepuuduse ja seedimisrikete puhul.

Tinktuuri (1 osa peenendatud humalaid, 4 osa

¹⁾ *Humus* — lad. k. — maamuld; seepärast, et lamav;
lupulus — hunt — sest et teisi taimi hundi kombel kägistab.

piiritust, 4—5 tilka korruga võttes) tarvitatakse isupuuduse ja jooksjahaiguse puhul.

Värske l t tarvitatakse humala noori võsused kevadel salatina, mis mõjub verdpuhastavalt.

3. KIRBUROHI, harilik.

(*Polygonum persiscaria* L. Floh-Knöterich, Gemeiner Knöterich.)
Kirbuheinad, tatarkasvud.

Kraavides, kallastel, niisketel põldudel kasvav 30—70 m kõrgune umbrohi, tihedaks ebapeaks koondunud roosakate või valkjate õitega.

Lehed süstjad, keskelt laiemad, ülalt mustade plekkidega, alt valge-viltjad. Varred õõnsad, siledad, sõlmelised ja oksised. Lehed on rootsulised ja seisavad vartel sõlmede kohal üksikult.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse kogu taime (*Herba Persiscariae*) õitseajal.

Sisaldab parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahla ja värskaid lõmastatud lehti tarvitatakse mädanevate haavade, mädapaisete ja haudunud kehasade arstimiseks.

Teed tarvitatakse kopsu- ja rinnahaiguste, kollatõve, reuma ja veetõve (vesiveresuse) vastu. Kuristamiseks kasustatakse kaela ja kõrisõlme põletiku puhul.

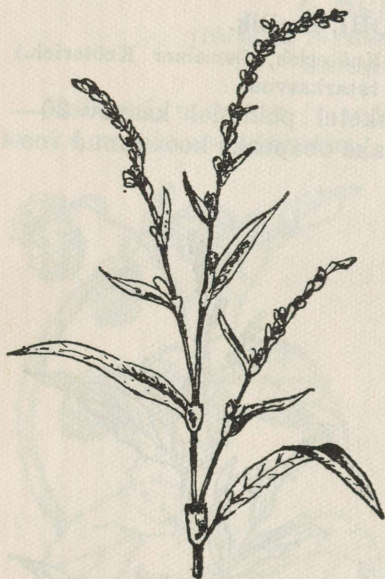

Kirburohi, harilik.

4. KIRBUROHI, mõru.

(*Polygonum hydropiper* L. Wasser-Knöterich, Wasserpfeffer.)
Mõruhein, vesipipar.

Niiskeis lohkudes, kraavides ja teeveeril kasvav 20—50 cm kõrgune taim. Õied rohekad kuni purpurpunased,

Kirburohi, mõru.

longuvajunud kobarais; ebapead hõredad, saledad. Lehed pikliksüstjad, mõlemast otsast ahenenud, maitset mõrud. Leherootsud lõpevad limaste nahkjate hõlmadega. Varred on jämedate sõlmedega, lühikeste sõlmevahedega, sageli punakad.

Õitseb juuli lõpust septembrini.

Droogiks korjatakse kogu taime õitseajal (*Herba Polygoni hydropip.*).

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis ja tee (1—2 kl. päevas) on ravimiks igasuguste verejooksude nagu hemorroidilise ja liigse kuu-puhastusaegse verejooksu vastu; külmetuse korral, siis veel kollatõve ja reumatismi puhul.

5. KOIROHI.

(*Artemisia absinthium* L. Wermut, Wurmkraut.)¹⁾
Pälin.

Kõrgeil kinkudel, teede ääres, põllupeenrail kasvav kuni meetri kõrgune mitmeaastane taim. Õied on hele-

¹⁾ *artemisia* — kr. k. muinastervisjumalanna järele; *absinthium* — kr. k. — joogiks kõlbmatu.

kollased, koondunud kobaraks. Õieraod on sirged, 60—120 cm pikad, hallikarvased. Lehed süstjad, tömpide tipmetega, kolmekordselt sulgjad. Lehed ja varred on siidviltjad. Kogu taim on terava lõhnaga, mille tõttu teisist omasuguseist eraldatav.

Koirohi.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse taime õitsevaid latvu ja lehti (*Herba Absinthii*), mis tuleb kohe kuivatada.

Sisaldab: eeterlikku õli, mõruainet, parkainet, absinthiini, orgaanilisi happeid.

Koirohtu võib kasvatada ka kultuurtaimena. Kevadel külvata seemned ja augustis istutada kasvanud taimed laiemale. Järgmisel aastal õisi korjates jätta mõned taimed kasvama, mis külvavad ise uusi seemneid. Korjata tuleb taime õitsemahakanud õisi ja kõiki lehti.

Maapinna suhtes koirohi on vähenõudlik, kui pind ei ole ainult niiske.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis (5 g 1 kl. vee kohta, 1 spl. iga kahe tunni tagant võtta) aitab seedimiskorratuste, seedimisnõrkuse, krampliku oksendamise, kroonilise lümfinäärmete paistetuse (skrofuloosi) ja maat-usside ning täide vastu.

Pulber mõjub samuti ($1\frac{1}{2}$ g korruga, 2—3 korda päevas).

Mahl (kuni 60 tilka päevas) vaigistab allkeha valusid, kergendab skorbuuti ja luujooksjat.

Tee (3—4 kl. päevas) aitab krampliku kuupuhastuse ja külmetuse korral.

Kalmusejuurte teega segatult (hommikul tühja kõhuga 1 kl. juues) aitab pikalise mao- ja seedimisnõrkuse puhul.

Heinputketeega segatult kergendab vähktõbe.

Tinktuur (30—40 tilka päevas) soodustab seedetraktide tegevust, vaigistab kõhukrampe ja äratab isu.

Õli aitab maksatõve ja kollatõve puhul. Mürkseen- tega mürgistamisel on mõjuvaks vastumürgiks.

N. B. Mitte üleliia tarvitada, sest vastasel korral teki- tab lihastekrampe ja peapööritust.

6. KOLMISRUSE.

(*Bidens tripartitus* L. Dreiteiliger Zweizahn.)

Vesistel kohtadel, kraavide ja veekogude kaldail kas- vav 15—60 cm kõrgune taim. Õied on pruunikas-kollased

putkõied korvõisikus. Lehed on 3—5-jaolised, lühirootsu- lised. Vars on haruline. Seem- ned on varrestatud kahe kõ- vahambulise harjasega, mis kergesti rõivaste külge jää- vad ja levimist soodustavad.

Õitseb juulist septemb- rini.

Droogiks korjatakse õit- sevaid latvu ja lehti õitse- ajal.

Kolmisruse.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (1—2 kl. päevas) on lastele rohuks kehveresuse, kahvatuse ja skrofuloosi pu- hul, viimasel juhul ühtlasi ka vannidena.

7. KÄPAD.

(*Orchis*. Knabenkraut.)

Ravimiks tarvitatavoid käppi on 4 liiki.

Hall käpp (*Orchis militaris* L. Helm-Knabenkraut).

Kinkudel kasvav, 20—40 cm kõrgune taim. Kattellehed on soomusjad, palju lühemad kui sigimik. Õie värvus hele-
verev.

Õitseb juunis.

Tõmmu käpp.

Jumalakäpp.

Jumalakäpp (*Orchis masculus* L. männliches Knabenkraut).

Metsaservadel kasvav 20—40 cm kõrgune taim. Õis verev, harva valkjas, kattellehed teravad, huul 3-lõheline, heledam kui teised õie kattellehed, pea pikendunud, palju õiene. Lehed piklikmunajad.

Õitseb mais, juunis.

Kuradikäpp (*Orchis maculatus* L. Geflecktes Knabenkraut).

Võsades, niiskeil niitudel kasvav 15—50 cm kõrgune taim. Õied tumepunased, täpilised või üksikute joonekes-

tega, huul 3-hõlmane. Lehti 6—10, mis enamasti mustade täppidega; ülemised lehed on peast tublisti alamal, kattedlehed õitest lühemad. Vars säikikas või veidi õõnes.

Õitseb juunis, juulis.

Tõmmu käpp (*Orchis ustulatus* L. angebrauntes Kukr).

Hall käpp.

Kuradikäpp.

Aruniitudel, kinkudel, sagedamini Lääne-Eestis kasvav, 20—30 cm kõrgune taim. Õie kattedlehed süstjad, pikad kui pool sigimikku, pead silinderjad, puhkematus osas mustjad; huul sametjasvalge, punaste täppidega, alumine huul 3-lõheline.

Õitseb juunis, juulis harva.

Droogiks korjatakse mugulaid (*Tubera Salep*), noori, mis alles järgmisel aastal hakkavad kasvama; need on valkjad, kuna vana mugul

on pruun ja kõdunemas. Korjata kohe pärast õitseaega või hilja sügisel; puhastada, pista korraks kuuma vette ja kuivatada tervelt.

Sisaldab: kuivatatud mugulad sisaldavad 78% lima, tärklis, suhkrut, proteiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keed is kuivatatud mugulate pulbrist on vastumürgiks kangete mürkidega mürgistusel, rohuks kõhulahtisuse ja pärika katarri puhul.

8. MAARJALEPP, harilik.

(*Agrimonia eupatoria* L. Ackermennig, Odermennig.)

Maarjakadakas.

Teede ja tarade ääres, kinkudel, kuivades võsastikes kasvav 30—100 cm kõrgune taim. Õied on kollased, 5 kroonlehega, koondunud pikaks kobaraks. Lehed on katkestunult sulgjad, lehekesed ovaalsed või piklikud.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse kogu taime õitseajal, ainult jämedaid varsi ei korjata.

Sisaldab: tärpentiini lõhnaga eeterlikke õlisid, mõruainet, parkainet jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Teed juuakse kopsu-, maksa- ja kurguhaiguste puhul.

Keedis veega segatult on hea paiseile ja mädanevaile haavule.

Loomadele: Rosenplänteri järele maarjalepad on väga mõjuvad, kui lehmapiimal pole õiget maitset. Selleks tuleb neid veega keeta ja rohud kõige veega lehmale sisse anda, siis piim omandab jälle hea maitse.

P. s. tarvitatakse mähistena looma sõrahaiguste ravimisel.

Sama „teed“ võib tarvitada ka villa ja lõnga värvimisel ilusa püsiva, kuld kollase värvi saamiseks.

Maarjalepp.

9. MAGUN.

(*Papaver somniferum* L. Schlaf-Mohn.)

Moos.

Aedades kasvatatav kuni 90 cm kõrgune taim. Õied on pikkade raagude otsas, väga mitmesuguseis värves. Lehed on sinakasrohelistel, siledad, haprad ja iseäraliselt lõhnavad, seisavad varrel varreümbristena.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse noori kroonipäid (*Fructus Papaveris immatusi*) varsti pärast õitsemist ja seemneid sügisel nende valminedes.

Seemneist valmistatakse mooniõli ning noortest peadest oopiumi. Kasvatada võib taime müügi jaoks apteekidesse, kuna kodusel teel tarvitamine pole soovitatav.

Sisaldab oopiumi, milles omakord esinevad alkaloidid papaveramiin ja papaveriin.

Magun.

10. MAJORAAN.

(*Origanum majorana* L. Dost, Meiran.)¹⁾

Vorstirohi, säävel.

Aedades kasvatatav kuni 50 cm kõrgune ühe- või kaheaastane taim. Õiekroon valkjas või sinakas-lilla. Kattelihed rohelised, otsast ümmardunud. Lehed hallviltjad, näärmekad, otsast tõmbid.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse tervet taime õitseajal.

Sisaldab eeterlikku õli.

¹⁾ *Origanum* — kr. k. — mäeilustus.

majorana — arb. k. — püsiv, kadumatu (püsiva lõhna tõttu).

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee edendab kusenõristust.

Õli (3—4 tilka korraga) on krampide, puhutuse ja neerude paistetuse vastu. Halvatud liikmeile peale määrides toob kergendust. Harilikult tarvitatakse maitseainena vorstide juurde.

11. MESIKAS, kollane.

(*Melilotus officinalis* Desr. Steinklee. Honigklee.)¹⁾

Põldudel ja põllupeenrail kasvav kuni 50 cm kõrgune kaheaastane taim. Õied kollased, harva valged, pikis kobarais. Lehed kolmetised.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse taime õitsevaid latvu ühes lehtedega (*Herba Meliloti*).

Sisaldab: eeterlikku õli, kumaariini (nimetatakse ka melilotiiniks), vaiku ja parkhapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Plaster parandab paiseid, mädahaavu, jooksjat; tarvitatakse ka paistetanud näärmete väljahaudumiseks.

Tee on hästi soojalt juues rohuks köha vastu.

12. MOORPUTK.

(*Pastinaca sativa* L. Pastinak.)

Pea kogu Euroopas metsikult, meil aedades köögitaimeks kasvav, kuni meetri kõrgune kaheaastane

Mesikas, kollane.

¹⁾ *Meli* — kr. k. — mesi;
lotus — ristikhein;
officinalis — harilik.

taim. Õied on kollased sarikõied, koondunud 8—12 sarika kaupa suuremasse sarikasse. Lehed varrelised, suured, sulgjad, alt veidi karvased. Vars kandiline, sooneline ja oksine. Aias kasvatatakse teda juurika pärast, mida tarvatakse lihasupile maitseks, aga tal on ka arstlik toime.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks tarvitatakse maapealset taime ja juurikaid. Maapealset osa korjatakse õitseajal, juurikaid sügisel. Kuivatatakse, lõigutakse peeneks ning hoitakse alal kindlalt pakituna. Juurikad puhastatakse, tükeldatakse ja kuivatatakse.

Sisaldab eeterlikku õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (peotäis 1 l vee kohta, keeta 10 min.) tervest taimest aitab neeruhaiguste ja maorikete puhul.

Keedis juurtest aitab tiisikuse, kivindtõve (*Lithiasis*) ja palaviku puhul.

Pulber seemneist ja juurist, piimas või veinis keedetuna, aitab palaviku ning väliselt rakus haavade puhul.

13. NÄÄR, harilik.

(*Pimpinella saxifraga* L. Gemeiner Bibernelle.)¹⁾

Nabajuur, naared, atlahein, ingver, koerakõõmned.

Kuivadel niitudel, kinkudel, põllupeenrail kasvav 30—60 cm kõrgune kaheaastane taim. Õied liitsarikpöörises valged või kollakasvalged. Juurmised ja alumised varrelehed pikavarrelised, lihtsulgjad; lehekesed sügavalt sämpunud. Keskmised varrelehed peagu varretud, väikeste sulglõhiste lehekestega. Vars ümmargune, peenesooneline, ülalt peagu lehitu. Juurikas on lihav, käsnyas, kibemaitseteline ja omapärase lõhnaga.

Õitseb juunist septembrini.

¹⁾ *Pimpinella* — taime nimi juba 7. sajandil p. Kr.;
saxifraga — *saxum* — lad. k. — kaljukivi;
frangere — lõhkuma.

Droogiks korjatakse juurikaid (*Radix Pimpinellae*) juulis, augustis; võib ka varakevadel.

Sisaldab: eeterlikku õli, tärklis, vaiku, mineraalsooli, valke, pimpinelliini ja pimpinella saponiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (15 g juuri 1 kl. vee kohta, iga tund 1 spl. võttes)

Näär.

Ohulill.

äratab isu, parandab kõha, kopsutiibade katarri, nõrka seedetegevust, põie- ja neerukivindeid, jooksjat ja podagrat. Tee mähised ja pesemine parandab lahtiseid haavu.

Tinktuur (15—20 tilka, 2—3 kl. päevas) aitab kõhuvalu ja „venituse“ puhul. Parandab ka hääle äraolekut ja kurgumandleid, kui lahjendatud tinktuuriga kuristada. Tinktuuri on tarvitatud ka katkude, nagu koolera, puhul.

14. OHULILL.

(*Gratiola officinalis* L. Gnadenkraut.)¹⁾

Heinamail, ojade ja kraavide kaldail kasvav kuni 30 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied valkjaspunased, 5

¹⁾ *gratia* — lad. k. — Jumala armuand.
officinalis — harilik, arstimisel tarvitav.

torrukasvanud kroonlehega. Rootsutute, piklike, saagjate vastaspaaridena varrel asetsevate lehtedega. Vars väike, sirge. Sõlmine, roomav juurikas esineb maapealse varre jätkuna.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse kogu taime õitseajal ja kuivatatakse kiirelt.

Sisaldab: alkaloidi, gratioliini ja graciosoliini.

Pune, harilik.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee on kõhukinnisuse vastu ja ergutab neerude tegevust.

15. PUNE, harilik.

(*Origanum vulgare* L. Gemeiner Dost.)¹⁾

Haisulill, pärispune, mesihain.

Kuivadel kinkudel, kallakuil, võsades, tarade ääres kasvav 20—50 cm kõrgune taim. Õisikud üksikult enamasti pruunikaspunaste ülalehtede kaenlas lühikeste sarikpööristena; õiekroon helepunane, harva valkjas. Lehed piklikmunajad, varrelised, alt valkjamad, lühikarvalised, läbi vaadates heledate täppidega; alumised lehed tõmbid, ülemised teravad. Vars püstine, oksine, veidi karvane. Taim tugevasti lõhnab.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse varte ülemisi osi ühes lehtedega ja õiepungadega (*Herba Origanii vulg.*) puhkemise eel.

Sisaldab: eeterlikku õli, parkaineid, mõruainet.

¹⁾ *oros* — kr. k. — mägi;
ganos — ilu — mäeilu;
vulgare — üldine, harilik.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedisega pesemine parandab kärni, ohatanud kohti, vistrikke ja edendab juuksekasvu.

Tee on arstimiks köha, rinnahaiguste, külmetushaiguste, kõhulahtisuse, peavalu ja kõrvakohina puhul, äratab ka söögiisu.

Tinktuur on krampide ja kõhuvalude puhul arstimiks.

Värske lömolehõõrutuna pannakse haudunud koh-tadele, eriti suvel varvaste vahele.

Põhja-Eestis kuivatatud punesid lisatakse vorstirohu asemel vorstidele.

Loomadele antakse sisse pune keedist punase ravimisel.

P. s. on väga heaks punase ja pruunikaspunase värv-aineks.

16. PÖLDMÜNT.

(*Mentha arvensis* L. Feld-Minze.)

Pinipussuhain, seapuss, kirbuhain.

Kraavides, jõgede kaldail, sooveeril kasvav 10—30 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied männastena alumiste lehtede kaenlas, kuna ülemise lehepaari kaenlas pole õisi; õied lillad; kroonputk seest karvane. Lehed lühivarrelised, südajad. Vars tõusev, tagurpidi karekarvane.

Õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse kogu taime õitseajal.

Sisaldab eeterlikku õli.

Pöldmünt.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedisega pestakse jalgu jalgade higistamise korral.

Teed juuakse (2 kl. päevas, 15 g 1 l veele) köha, külmetushaiguste, kõhulahtisuse, kõhuvalu, maohaiguste, maohaavade, peavalu ja unepuuduse korral.

Vanne ja mähiseid tehakse jooksjahaiguse, paisete ja paistetuste korral.

Värskelt lõmastatud taimi pannakse peavalu puhul otsmikule ja hambavalu puhul, koos sibulaga, hambale.

Silmarohi.

17. SILMAROHI.

(*Euphrasia officinalis* L.
Gebräuchlicher Augentrost.)¹⁾

Karjamaadel, kuivadel aasadel kasvav kuni 15 cm kõrgune taim. Teda peetakse heina umbrohuks, sest ta teeb heina kõvaks ning kasustab teiste taimede toitu. Õied on punakasvalged kobarõied. Lehed munakujulised ja peensaagjad. Vars oksine.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse kogu maapealset taimet õitseajal.

Sisaldab: ekstraktiivainet, rauarohelist parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Ekstrakt (2—3 tl. päevas) on kange nohu vastu.

¹⁾ *Euphrasia* — kr. k. lõbus — s. t. taimet ilu meeldib silmale ja tarvitatakse ka silmarohuna.
officinalis — harilik.

Pulber (2 g päevas) soodustab kõhumahlade nõret, on rohuks rinnahaiguste ja kollatõve puhul.

Keedis väliselt aitab silmalaugude lõdvenemise, pikalise silmapõletiku ja nõrga nägemise puhul.

Vannid aitavad laste kõhuhaiguse ja songa puhul.

Loomadel arstitakse silmarohu-keedisega ka silmi ning nina limanaha haigusi. Loomade ravil tarvitatakse keedist ainult väliselt.

18. SÕRMKÜBAR.

(*Digitalis purpurea* L.
Roter Fingerhut.)¹⁾

Aedades ilutaimena kasvatatav kuni 125 cm kõrgune kaheaastane taim. Õied on punased, kellukjad ja asetsevad üksikult pikas kobaras. Puhkenud õied ripuvad allapoole, kuna pungad on pöördud üles. Lehed on ovaalsed, piklikud, saagjad ja alt viltjad. Varred on püstised, tugevad ja viltjad. Taim on mürgine.

Õitseb juuni lõpust augustini.

Taim armastab poolvarjulist ränihendeid sisaldavat maapinda ega taha lupja. Seeme külvata

Sõrmkübar.

¹⁾ *digitale* — lad. k. — sõrmkinna, taime õiekuju järele; *purpurea* — purpurne.

mai algul, hästi niisutada ning juuli algul ümber istutada 30 cm vahedega. Esimesel aastal kasvatab ainult lehti ning alles teisel aastal hakkab õitsema.

Droogiks korjatakse teise aasta taimelt lehti õitseajal ja kuivatatakse ruttu parajas soojuses. Alal hoitakse valguse eest kaitstud kinniseis nõudes.

Sisaldab lehtedes ja seemneis glükosiid digitaliini.

Apteekidesse ostetakse droogi, kus valmistatakse sellest arstimit südamehaiguse arstimiseks. Isetarvitamine on taime mürgisuse tõttu hädaohtlik.

19. TEELEHT.

Suur teeleht — *Plantago major* L. Grosser Wegerich.

Võrumaal — paiseleht.

Teedel, teeääril, murudel kasvav 10—40 cm kõrgune ümmarguse õievarrega mitmeaastane taim. Pea pikk, viljapea sarnane; õied roheline kandlehega, kroon kollakas-

Teeleht, suur.

Teeleht, süstlehtine.

valge. Lehed on lai-munajad, enamasti 7 sitke soonega, pika varrega, ühiselt moodustades tiheda juurmise lehekodariku. Õievars tugevakiuline. Seemned väikesed, tumepruunid.

õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse lehti, juurikaid ja seemneid.

Sisaldab: rasva, proteiine, glükosiide, aukubiini, invertiini, emulsiini, vaha, vaike, pektiini, albumiini jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist juuakse (3 korda päevas, 1 kl. korraga) kõhutõve ravimisel. Seemneist keedetud keedisega arstitakse hambavalu.

Mahl võetakse vereoksendamise, seesmise verejooksu ja rinnahaiguste puhul.

Teed (3 korda päevas, 1 kl. korraga) juuakse verepuhastamiseks, jooksja, seesmiste verejooksude, neeruhaiguste, allakusemise, kõhulahtisuse, isupuuduse, tiisikuse, kõha ja kopsuhaiguste puhul.

Tinktuuri võetakse krampide, „venituse“ ja kopsuhaiguste puhul.

Seemneid süüakse kõhuvalu korral.

Värsked lehed omavad aga arstimisel peatahtsust. Tarvitatakse palaviku kiskujana ja verejooksu sulgejana. Mädanevaile haavule pannakse lõmastatud lehti mäda kiskujaks, puhastajaks ja palaviku eemaldajaks, samuti haudunud (varbavahed), hõõrutud, paistetanud ja põlenud kohtadele; viimase puhul vähendab valu ja parandab nahka. Lõmastatud lehed parandavad ville, koeranaelu, konnasilmi, kärni ja paiseid. Lõikehaavule pannakse verejooksu sulgemiseks ning luumurdeile mähiseks palaviku kiskujana. Peavalu korral pannakse lehti otsmikule ja silmahaiguste puhul silmadele. Tarvitatakse samuti mesilase pistete puhul.

Süstlehine teeleht.

(*Plantago lanceolata* L. Lanzett — blättriger Wegerich.)

Lambakeel, lambakõrvad.

Karjamail, võsastikes, teede ääres ja põllualuseil enamasti üksikult kasvav 10—40 cm kõrgune taim. Õied lühikese, peagu ümmarguse peana. Lehed pikad, süstjad,

3—7-soonesed, juurmised kodarikus. Õievars püstine, sooline, karvane.

Õitseb maist septembrini.

Droogiks tarvitatakse peasjalikult ainult värsked lehti (*Foliae Plantaginis lanceolatae*).

Sisaldab samu aineid, mis eelminegi.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tarvitatakse nagu suurt teelehte, ainult piirataval kujul, peasjalikult värsked lehti haudunud kohtadele ja verejooksu raviks haavule.

Keedist antakse vasikaile pasandamise puhul. Kui aga süüa värskelt loomadele, tekitab pasandust.

20. TÖNNIKE.

(*Betonica officinalis* L. Betonie.)¹⁾

Harilik nõianõges, peetrihein, padanahein.

Niitudel, võsastikes, raiestikel kasvav 30—80 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied kahehuulelised, tihedais ebapäis, kroon punane. Lehed piklikmunajad, tõmbid, jämetakilised, karvased; alumised pika-, ülemised lühivarrelised, väiksemad. Vars püstine, hargnematu ja veidi karvane.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse kogu taim (*Herba Betonicae*) juulis ning juurikat sügisel.

Sisaldab: mõruainet, parkainet jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist võetakse mürgiste loomade hammustuse vastu, ka kollatõve, langetõve, jooksja ja halvatuse puhul.

Tõnnike.

¹⁾ *Betonica* — arvatavasti kelti keelest — peavalurohi.

Mahl meega segatult (3 korda päevas 1 spl.) aitab hingamiselundite haiguste (köha, tiisikuse jne.) puhul.

Tee (1—2 kl. päevas) on ravimiks mao-, neeru-, põie- ja põrnahaiguste, ka peapöörituse puhul. Tee lapid parandavad ka haavu.

Värske juurikas, mis on maitselt mõrukas lääge, mõjub okseleajavalt ning kõhtulahtistavalt, nii et võib tarvitada mõningate mürgistuste korral, nagu fosfori, tungalterade, tina, santoniini, sõnajalaekstrakti, petrooleumi, bensiini, nikotiini, kokaiini, morfiumi, kərbseente, alkoholi, arseeniku jne. korral.

21. UIBULEHT, ümmarleheline.

(*Pirola rotundifolia* L. Rundblättriges Wintergrün.)

Varjukais lehtmetsis ja niiskeis võsades kasvav 15—30 cm kõrgune taim. Õiekroon valge või punakas, kobar mitmeõieline. Lehed suured, ümmargused, tõmbi otsaga, lähemad kui lehevars. Vars nürikandiline.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjakse lehti õitseajal.

Sisaldab: parkhapet, vaiku.

Droogi tarvitamine ravimina.

Teed tarvitatakse põieki- vide puhul. Rohkendab kuse- hulka, ärritab nahka.

22. VAARIKAS.

(*Rubus idaeus* L. Himbeere.)

Võsastikus, raiestikel kasvav kuni paari meetri kõrgune põõsastaim. Õied väikesed, valged, kobaras kasvavad. Lehed alt hallviltjad, pealt rohe-

Uibuleht, ümmarleheline.

lised, kolmetised. Vili punane, vahel kollane. Varred karekarvased, ning juba 2-aastased oksad kannavad marju.

Õitseb maist juulini.

Vägihein.

Droogiks korjatakse lehti õitseaial ja marju (*Fruct. Rubi idaei*) nende valminedes; samuti varsi.

Sisaldab: lehed — parkhapat, marjad — vähesel määral eeterliku õli, suhkrut, õuna- ja sidrunihapat, lima ja pektiinaineid.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedid marjadest on kosutuseks sarlakite, leetrite ja kõhutõve ajal.

Tee marjadest on külmetushaiguste korral higistama ajamiseks. Tee lehtedest on köha, kõhulahtisuse, kuupuhastuse rikete ja laste kõhuvalu puhul arstimiks.

23. VÄGIHEIN.

(*Verbascum thapsus* L. Echte Königskerze.)

Üheksamehevägi, üheksavägine, hundi-nui, tülgas.

Raiestikel, kruusaaukudes, nõmmedel kasvav kuni 2 m kõrgune kaheaastane taim. Õied 2-ti kuni 5-ti kimpudes, moodustades lihtsa kobaras; kroon ratasjalt lehterjas, 5 tipmega, helekollane. Lehed piklikmunajad, tõmbid, mõlemalt poolt villiltjad, valkjad, lehelaba ääred

kärbitud. Vars sirge, viltjas. Juurikas tugev ja haruline.

Mitte ära vahetada musta vägiheinaga (*Verbascum nigrum* L.), mille tolmukate niidikesed on violettviltjad, kuna üheksavägisel on valgeviltjad. Musta vägiheina

kroonlehtede alusel on veripunased plekid. Alumised lehed on pikavarrelised, ülemised varretud ja teravanurgalised. Vars ülalt kandiline.

Üheksavägine õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse õisi (*Flor. Verbasci*) keskpäeval, kuiva ilmaga. Kuivatada kiirelt, et nad säilitaksid oma värvi, läbitõmbavas kohas ning pärast veel ahjus. Alal hoida kuivas kohas ja kindlalt kaanetatud nõus. Lehti tarvitatakse värskelt ja kuivatatult.

Sisaldab: eeterlikku õli, lina, suhkrut, kummit, rasva, saponiini ja inosiiti.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s e g a pestakse vanu haavu ja ohatisi, kuristades parandab kurgu- ja kaelahaigusi.

P u l b r i t tõmmatakse ninna, kui nina on kinni ning riputatakse visalt paranevaile ja mädanevaile haavule.

S a l v i keedetakse õitest rõõsa koore või võiga, millega arstitakse haavu, sammaspoolikuid, ohatisi, sügelisi, hemorroide.

T e e d (10 g õisi, 1 l vett, 2—3 kl. päevas) juua külmetuse korral; kõha, rinna-, kopsuhaiguste puhul mõjub rõgalahtistajana. On arstimiks neeru-, põiehaiguse, ja kõhutõve puhul kõhukinnistajana. Kergendab kuupuhastust ja parandab peavalu.

Teed teelehe ja kadakamarja teega vaheldamisi juuakse tüüfuse puhul.

T i n k t u u r on rohuks kõhutõve, kõhuvalu ja „venituse“ korral.

P i i r i t u s e - l e o t i s on vahendiks veresulgemisel ja haavade parandamisel.

Värskaid lehti tarvitatakse lõmastatult haavade rohuks ning tervelt on väga heaks rohuks haudunud kohtadele, eriti haudunud varbavahedele.

Pannakse riiete vahele koide vastu.

Hobustele tehakse kapjade kompressse ja sarvloomadele kopsuhaiguste vastu.

Augustis ja septembris korjatavad taimed.

1. HEINPUTK.

(*Angelica silvestris* L. Brustwurz.)¹⁾

Hõredais lehtmetsis, niiskeis võsades, soomättail kasvav 50—150 cm kõrgune kaheaastane taim. Õied on valged, koondunud liitsarikaks, mille varred on pehmekarvased.

Heinputk.

Lehed sulgjad; lehekese suured, ümmargused, teravsaagjad. Vars ümmargune, peensoonine, õõnes, sile, jätkuline, oksine. Juurikas mitmeharuline; kevadel sisaldab kollakat mahla, maitset kibet. Vahe surmputkega on see, et heinputk on ümmarguse varrega, surmputk aga kandilisega. On oma omadusilt väga sarnane kikkaputkele, kuid heinputk on nõrgem ega ole ka nii tugeva lõhna ja maitsega. Rahvas pole kuski erilist suurt vahet nende

kahe taime vahel teinud, seepärast nende kasustamine on enam-vähem ka ühesugune.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse õisi ja lehti õitseajal ning juurikaid sügisel.

Sisaldab: vaiku, eeterlikku õli, parkainet, angelikahapet, palderjanihapet, mõruainet.

¹⁾ *angelus* — lad. k. ingel. Muistendi järele olevat ingel selle taime tervistavast mõjust inimesile teatanud;

silvestris — metsas kasvav.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedisega juurtest arstitakse kõhuvalu, suhkruhaigust, seedimisnõrkust, krampe ja väliselt kärni ning sügelisi.

Teed juurtest juuakse kolm korda päevas mürkseente mürgistuste, südame-, maksa-, rinna- ja kopsuhaiguste, jooksja ning hüsteria puhul. Teed õitest ja lehtedest tarvitatakse kõhuhaiguste, puhutuse jne. korral. Tee koirohu või tammekooreteega segatult kergendab kõhu vähktõbe.

Pulber juurtest (3 korda päevas, 1 tl. korraga) on kõhukrampide vastu ja juustesse raputades täide vastu.

Tinktuur (20—30 tilka päevas) on rohuks kõha, venituse, neeruhaiguse, käte-jalgade värisemise puhul ja solkmete väljaajamiseks.

Õli (5—10 tilka päevas) kergendab kuupuhastust ja on arstiks kõhuvalu vastu.

Loomadele antakse ka juurikate ja seemnete keedist puhutuse korral ning üldse seedimisriikete ravimisel.

2. HIIREKÕRV.

(*Capsella bursa pastoris* Moench.
Hirtentäschen.)¹⁾

Luuvaluhein.

Heinamail, teeääril, prügihunikuil kasvav kuni 30 cm kõrgune üheaastane taim. Õied väikesed, valged. Juurmised lehed sulgjad, moodustades lehekodariku; varrelehed pikergused, terava otsaga,

Hiirekõrv.

¹⁾ *Capsa* — lad. k. karp, et vili on karbis;
bursa — lad. k. tasku;
pastor — lad. k. karjane.

alusel varreümbrised. Viljaks on südamekujulised seemnekõdrakesed.

Õitseb terve suvi läbi.

Droogiks korjatakse kogu taime (*Herba Bursae pastoris*) kesksuvel.

Sisaldab: osalt sama mõjuainet nagu tungalteragi (Dr. A. Villareti järele) s. o. ergotiini ja ergometriini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis parandab lahtiseid haavu, nahavigastusi ja ninaverejooksu, tõmmates ninna külma keedist ning ühtlasi ka juues.

Pulber (1—2 g päevas) või tee (1—2 kl. päevas, 12 g 1 l vee kohta) aitab põie- kivide, vereskusemise, põrnapõletiku, maoverejooksu ja liiga rohke kuupuhastuse puhul.

Tinktuur (3 korda päevas 1 spl.) on kopsuverejooksu, veresülitamise, kõhuvalu ja kollatõve vastu; viimasel kahel juhul panna peale ka külmi keedise lappe.

Mitte üleliia tarvitada — võib tulla isegi isesugune nõrgameelsus ja tahtejõu nõrkus, esinevad siis samad nähtused nagu tungaltera puhul.

3. KÖÖMNED.

(*Carum carvi* L. Kümmel.)

Teeääril, põllupeenrail, heinamaa pervedel ja ka aedades kultuurtaimena kasvav kuni 60 cm kõrgune taim. Valged õisiksarikad on koondunud üheks kogusarikaks. Lehed on mitmekordselt sulgjad — juurmised kimbuna varrelised, ülemised varretud ja väiksemad. Seemned piker- gused. Vars haruline.

Õitseb juunis.

Droogiks korjatakse valminud seemneid (*Fructus Carvi*).

Sisaldab: eeterlikku õli ja rasvõli.

Aias kasvatamise hüvedeks on 1) annab paremaid

seemneid ja 2) ülejäägi, mida võiks müütada. Parim külvamisae on septembri esimene pool. Külvata eelmisel aastal väetatud, sügavalt haritud maale. Võib külvata kas tasele maale või vagudele, 30 cm reavahega. Kui seemned on pruunid, siis viia taimed põõningule riidele järelvalmima, kus hiljem seemned vartest lahti pekstakse. Üks põld annab lõikust vähemalt 5 aastat.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee mõjub ergutavalt mao- ja seedimiselundite tegevusele, on arstimiks puhutuse, kõhukrampide ja puuduliku kuupuhastuse korral.

Seemned vaigistavad allkeha valusid, seemneaur parandab kõrvapõletikku.

Õli (20—30 tilka päevas) annab söögiisu, vaigistab kõhukrampe. Peale määrides aitab kaasa rahhiidi paranemisele.

4. KÜÜSLAUK.

(*Allium sativum* L. Knoblauch.)

Aedades köögiviljana kasvav 30—60 cm kõrgune sibulataim. Õied on määrdunud valged. Lehed laiad, lamedad. Vars alusel paljude piklikmunajate või ümmarguste sibulatega.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks tarvitatakse sibulat täiskasvanult.

Sisaldab teravaid eeterlikke õlisisid.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedised klistiirina aitab väikeste valgete usside (maat-usside) vastu lastel. Küüslaugu sibulat keeta $\frac{1}{2}$ l veega 10 min., lasta jahtuda ning lisada 1 spl. lahjendatud äädikat juurde. Mitmel õhtul enne magamaminekut teha klistiiri.

Õli tarvitatakse söögiisu äratajana, kõhuusside hävitajana, mõjub ka diureetiliselt (kusele ajavalt).

P. s. tarvitatakse toitude juurde maitseainena ja mõjub hästi pärast füüsilisi (kehalisi) pingutusi.

5. LUUDEROHI.

(*Hedera helix* L. Efeu.)

Rägamailase rohi.

Metsistunult kasvab ainult Saare- ja Hiiumaal, muidu kasvatatakse aias. Õied on rohekaskollased, 5 kroonlehega, vastiku lõhnaga. Lehed on nahkjad, igihaljad, 3—5-hõlmased, ülemised lehed on munajad.

Luuderohi.

Taim on roniv ning omab õhujuuri, millega kinnitub esemete külge. Vili on must mürgine mari.

Õitseb augustis, septembris.

Droogiks korjatakse lehti ja vaiku, mis haavust välja jookseb.

Sisaldab: vaiku, hederahapet, hederiini ja mõruainet, mil on aluslikud omadused.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedise mähised vähendavad haavade palavikku ja parandavad väikesi vistrikke ja paisid; samuti mõjub ka vaik.

Lehed äädikaga keedetult parandavad konnasilmi.

6. PUJU.

(*Artemisia vulgaris* L. Gemeiner Beifuss.)

Teede ja aedade ääres, kivihunnikute ümber kasvav kuni 1¹/₂ m kõrgune taim. Õied on väikesed, korvõisikuna. Lehed on sulgjad, laiade, sügavalt sämpunud tipmetega, pealt tumerohelised, alt hallviltjad. Varred on sirged, puised.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse õisi ja lehti (*Herba Artemisiae*) õitsevalt taimelt.

Sisaldab: eeterlikku õli, vaiku, parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Õie tee kergendab korratut, valusat kuupuhastust ja langetõbe.

Tinktuur (50—60 tilka päevas) aitab hüsteeria ja närvilisuse puhul.

7. SAAR.

(*Fraxinus excelsior* L. Esche.)

Metsades, niitudel kasvav kuni 30 cm kõrgune kodumaa puu. Õied on lihtsad, ilma õiekatteta. Lehed sulgjad; lehekesi on 9—13, mis on varretud, saagjad; alumise külje alusel on kesksoonel karvad. Pungad mustad, sametjad. Vili piklik, laia otsmise tiivaga.

Õitseb mais.

Droogiks korjatakse lehti ja koort (*Fol. et cortex Fraxini*).

Sisaldab: lehed — fraxiini ja parkhapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis lehtedest on külmatõve, kõhuusside ja jooksja vastu hea.

Koore tee aitab kõhu pehmedajana.

8. SIBUL.

(*Allium cepa* L. Zwiebel.)

Aedades kasvatatav kõigile tuntud maitseaine.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks kui ka toiduks tarvitatakse sibula juurt, suvel toiduks ka lehti, pealseid.

Sisaldab eeterlikku õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl küpsetatud sibulast (3—4 tl. päevas) ja siirup (3—5 spl.) kuumalt võttes on arstimiks tugeva kõha, häälekähisemise, külmetuse, kaela- ja rinnahaiguste, veresülitamise ja isegi tiisikuse puhul. Sibulamahl, tilgutatud vatile, kõrvaldab sageli kõrvade kohisemise. Putukate pistete puhul on jahutav, desinfitseeriv vahend.

Tuhasküpsetatud sibula hauded on arstimiks kaelapaisete ja katarri, külmanud liikmete ja kõrvavalu puhul.

Pehmekskeedetud sibula puder on hea verepaiseile asetamiseks.

Tinktuur (1 osa sibulat, 4 osa piiritust, 20 tilka korruga, 3—4 korda päevas) on arstimiks kõhuvalu ja kõhuuusside puhul, edendab seedimist.

Sibulavesi (2—3 tükeldatud sibulat lasta öö läbi seista värskes vees) ajab solkmed välja, juues hommikul tühja kõhuga enne sööki. Nii kaheksa päeva. (Lastele.)

Sibula söömine korraldab seedimist, ravib kõhu- ja sooltekatarri, tüüfust, koolerat, kõhutõbe ning kaitseb nakkuse eest.

Toore sibula nuusutamine parandab nohu.

Tükike sibulat haiges hambas pehmendab valu.

Värske odraiva silmas kaob sibula tükikese pealepanemisega.

Tükeldatud sibulad rätikuga kaela ümber seotuna kõrvaldavad unepuuduse; kuklale seotuna vaigistavad verejooksu ninast.

Toore sibula lõigud, mis leotatud äädikas, asetatakse konnasilmadele ja soolatüükaile, siis saab neid kõrvaldada.

Sibulakaapega võidmine parandab katkiseid külmarakke.

9. TUNGALTERA.

(*Claviceps purpurea* Thal. Mutterkornpilz.)

Tungal on söödik-seen, mis toidab end rukkipeade emakasõlmede küljes, kuhu eosed tuule või putukate läbi kantakse. Kui rukis on valminud ja toitainete voolamine valminud terade juurde lõpeb, jääb seen nälga ja ta kude muutub libedaks mustjas-violetseks koguks, mida nimetatakse tungalteraks. Sel kujul elab üle talve ning kevadel hakkab maapinnal uuesti eoseid kasvatama, mis jälle kantakse rukkipeadele, kus algab uus ringkäik.

Tungaltera (*Secale cornutum*) sisaldab suurel määral väga mürgiseid ühendeid, nagu metüülamiini, trimetüülamiini, ergotamiini, kolesteriini, siis veel valke, rasvõli, ka ereliini ja alkaloid ergometriini.

A r s t i m i n a t a r v i t a t a k s e

peaasjalikult naiste suguosade verejooksu vastu, ka sünnitusabi juures, samuti kopsu- ning teiste siseorganite verejooksu puhul. Ilma arsti korralduseta ravikuuri tegemine on aga lubamatu, sest põhjustab rasket mürgistust, mis avaldub kõhulahtisuses ja valus, oksendamises, peavalus, hingamis- ja nägemishäireis ning silmaterade laienemises. Kiireks vastumürgiks on riitsinusõli, tanniini lahus (1 tl. 1 kl. veele), kange oakohvi ja kunstlik okse.

On rukkis mõnel aastal palju tungalteri, siis need tekitavad (sisaldades ergotamiini) nn. ergotismi, haiguse, mis avaldub keha pindmiste veresoonte kokkutõmbes, mille tagajärjel kannatab vastavate kehaosade toitlus. Tekib liikmete degeneratsioon (kidumine) ja nekrotiseerumine (otsast äralangemine, nagu sõrmed, varbad) ja vaimuhai-

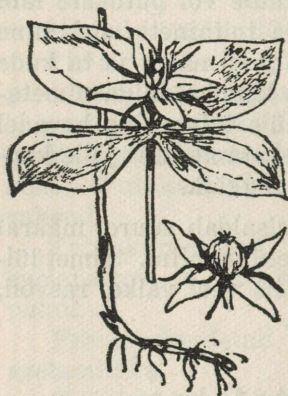
gus. Keskajal arvati, et see on patu tagajärg — „püha tuli“!

10. USSILAKK.

(*Paris quadrifolia* L. Einbeere.)

Hooramari, sinise villi rohi.

Niiskeis, varjulisis metsades kasvav 10—25 cm kõrgune taim. Taimel on ainuke rohekas õis, lineaalsete, pikkade tupelehtedega. Lihtne, püstine, sile vars kannab nelja siledat õrna lehte, mis on asetunud varrele männaselt. Sinikasmustad marjad on ka enamjao loomadele — eriti kanadele — mürgised, samuti on kogu taim mürgine.

Ussilakk.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse marju, juuri ja lehti.

Sisaldab: glükosiide paridiini ja paristüfniini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Taime mürgisuse tõttu on lubatud ise tarvitada ainult väliselt küüntesööja arstimiseks, milleks katkipekstud lehti ja marju küüntele pannakse.

Suuremat tähtsust omab apteegi jaoks, kus valmistatakse arstimeid hingamisteede haiguste, tiisikuse, kõhukinnisuse jne. vastu.

Korjamisel saadud mürgistusel teha esmalt kunstlikku okset, siis võtta midagi haput, kas nõrka äädikat, sidrunihapet, hapupiima või midagi sarnast.

Septembris ja oktoobris korjatavad taimed.

1. AEDVAAK.

(*Inula Helenium* L. Alant.) ¹⁾

Suurlant, aaslauk.

Aedades kasvatatav kuni 1¹/₂ m kõrgune. mitmeaas-
tane taim. Õied on helekollased suured korvõisikud, mida
iga varre otsas mitu. Lehed on suured, pikergused, alt hall-

Aedvaak.

viltjad; alumised lehed
pika rootsuga, varrel-
kasvavad on rootsutud.
Taim kasvab põõsana,
omades tugevaid sir-
geid õievarsi. Juur on
jäme, mahlakas.

Aedvaaku võib kas-
vatada seemneist või
juurist. Seemned külva-
takse lavasse, kust tai-
med samal suvel või
järgmisel kevadel laiali
istutatakse 60 cm vahe-
dega. Armastab ram-
musat, sügavamullalist,
savikat maad. Et saada
suuri juuri, selleks õie-
nupud ära lõigata. Juu-
red korjata 3.—4. a. sü-
gisel, puhastada, koori-

matult pikuti lõhki lõigata ning kiiresti kuivatada.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse juuri (*Rad. Helenii*) hilja sügisel.

Sisaldab: inuliini, eeterlikku õli, heleniin- ehk alant
kamprit.

¹⁾ *Inula* — kr. k. tühjendama; lahtistava mõju tõttu.

Helenium — kr. k. päike; taime õisiku kuju pärast.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (15 g 1 l vee kohta, 1—2 kl. päevas, spl. haaval) aitab kõha, kopsuhaiguste, luuvalu ja jooksja puhul.

Tinktuur (2 tl. päevas) on kõhuvalu ja pistete vastu ravimiks.

Heleniin, juurist puhtalt eraldatud, omab mädanemisvastaseid omadusi, tapab tiisikuse pisilasi, mille tõttu tarvitatakse ka kopsutiisikuse ja läkakõha puhul.

2. ALTEE.

(*Althae officinalis* E. Arzneiliche Eibisch, Heilwurz.)¹⁾

Tokkroos, kassinaeris, malva.

Altee.

Aedades kasvatatav kuni 125 cm kõrgune mitmeaastane taim. Õied on mitte väga suured, kahvatupunased, 5 kroonlehega ja üksikult lehtede kaenlas, varretud. Lehed lühivarrelised, munajad, saagjate äärtega. Taim sirge, väheharuneva varrega.

Armastab liivakat, sügavalt haritud, kompostiga väetatud maad. Külvata suvel ning istutada laiali järgmisel kevadel. Talveks kinni katta.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse ainult juurt kaheaastaselt taimelt, kooritakse, kuivatatakse. On omapärase lõhnaga, magusa, läila, limaka maitsega.

¹⁾ *altee* — kr. k. ravim, terviserohi.

Sisaldab: palju asparagiini, pektiinainet, tärklist (30%), suhkrut, sooli jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis valmistatakse 1 osast juurest ja 20 osast destilleeritud veest. Tarvitatakse hingamisorganite katarr, kõha puhul.

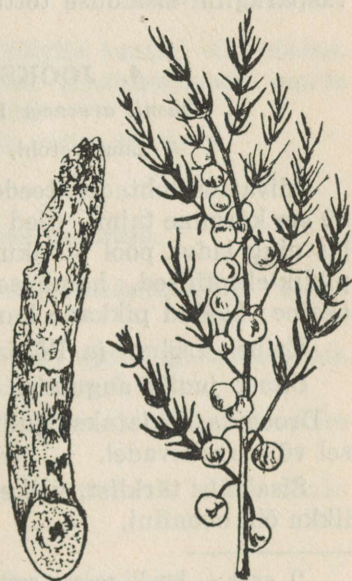
Siirup valmistatakse 2 osast juurtest, 1 osast alkoholist, 45 osast veest ja 63 osast suhkrust ning tarvitatakse samuti hingamisorganite haiguste puhul. Eriti tarvitatakse siirupit väikeste laste rinnahaiguste puhul.

Tokkroosi ja leedripuu õite tee, segatult võrdseis osades, aitab kurgupõletiku, kaelahaiguste ja kurgumandlite pundumise puhul.

3. ASPAR.

(*Asparagus officinalis* L. Spargel.)

Aedades kultiveeritav kuni 130 cm kõrgune köögitaim. Õied vähenähtavad, varreliigidased. Marjad punased. Lehed okkataolised, kitsad, pikad. Armastab huumuse- ja lubjarikast maad, kus põhjavett ei ole ligidal, ning sooja kohta. Seemned külvatakse kevadel ning alles järgmisel kevadel istutatakse 50 cm sügavasse ja laiadesse kraavidesse, jättes kraavide vaheks 80 cm. Taimed istutatakse üksteisest 50 cm kaugusele ja kaetakse 10 cm paksuse mullakihi. Sügisel lõigatakse kuivanud varred ära ning pannakse tai-

Aspar.

medele kuni 15 cm paksune sõnnikukiht. Kevadel kaetakse sõnnik mullaga. Neljandal kevadel kuhjatakse veel mulda peale, nii et peenrad oleksid umbes 30 cm kõrgused pealpool maapinda. Siis algab ka varte lõikamine. Süüakse ainult mulla all kasvanud täiesti leherohelise-vabu varsi, mida hakatakse lõikama varreotsa maa peale ilmumisel kuni jaanipäevani. Selleks kaevatakse muld ära, lõigatakse varred ning aetakse muld jälle tagasi. Nii võib ühest istandusest saada lõikust 20—25 aastat. Kui lasta mõni vars kasvama, siis ta õitseb juunis, juulis ning kasvatab punaseid marju, millest saab seemneid.

Droogiks tarvitatakse juurikat (*Rhizoma Asparagii*). Sisaldab asparagiini umbes 0,35 %.

Droogi tarvitamine ravimina.

Teed tarvitatakse kusenõristust tekitava vahendina (asparagiini sisalduse tõttu).

4. JOOKSJAROHI, põld.

(*Ononis arvensis* L. Feld-Hauchechel.)¹⁾

Luutõverohi, soonejooksjarohi.

Liivastel kohtadel, teede ja tarade ääres kasvav 30—60 cm kõrgune taim. Õied on roosad, kaheti lehtede kaenlas ning ladva pool pikliku kobarana. Lehed on väikesed, piklik-elliptilised, hambused. Vars on püstine, tugev, oksine; kaetud pikkade karvadega.

Esineb Lääne- ja Põhja-Eestis.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse juuri (*Radix Ononidis*) hilissügisel või varakevadel.

Sisaldab: tärklist, valke, mineraalsooli, suhkrut, eeterlikku õli, ononiini.

¹⁾ *onos* — kr. k. eesel; sest eesel sööb meelsasti okkalisi taimi. *arvensis* — lad. k. põld.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist ja teed juuakse luuvalu ja jooksja, põiekivide, põiekatarri ja vesitõve puhul, ka verepuhastamiseks. Väliselt — märgadele ja sügelevatele ekseemidele.

Peamiselt tarvitatakse ülalnimetatud haiguste ravimiks küll astel-jooksjarohtu (*Ononis spinosa*), aga et see Eestis metsikult ei kasva, siis on hakatud tarvitama samast sugukonnast päritolevat *Ononis arvensis*.

Jooksjaroht.

5. KADAK.

(*Juniperus communis*
L. Wachholder.)¹⁾

Kuivadel kohtadel kasvav kõigile tuntud okaspõõsas. Droogiks korjatakse valminud mustjassiniseid marju (*Bacc Juniperi*) ja noori võsuseid.

Sisaldab: viinamarjasuhkrut, vaiku ja rasva.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist tarvitatakse verepuhastajana ja kõhuusside väljaajajana.

Tee marjust (2—3 kl. päevas) ajab higistama. Juua kõhu-, maksa-, neeru- ja põiehaiguse puhul.

Tee noortest võsudest (1 kl. päevas) aitab külmetuse korral ja mõjub verdpuhastavalt.

Tinktuur (20—30 tilka päevas) on kaitserohuks nakkushaiguste puhul.

¹⁾ *Junepus* — kelti keelest — kare, okkiline;
communis — üldine.

Õli (25—35 tilka päevas) on kollatõve ja sapihaiguse vastu, korraldab ka kuupuhastust. Peale määrides mõjub külmunud liikmete, halvatuse, luu- ja lihasejooksja puhul.

Marjad (2—5 tükki päevas) ergutavad maotegevust, parandavad puhutust, kõhetust. Kaotavad halva hingeõhu.

6. KANEP.

(*Cannabis sativa* L. Hanf.)

Põldudel kasvatatav kuni 1¹/₂ m kõrgune üheaastane, kahekojaline taim, s. t. ühel taimel on ainult isasõied, teisel ainult emasõied. Lehed on lineaalsed, saagjate ääretega. Taime tüvi on sirge, harunematu ja kõva.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse seemneid (*Fructus Cannabis*).

Sisaldavad: õli, vaiku, suhkrut, valku.

Droogi tarvitamine ravimina.

Seemneist väljapressitud emulsiooni tarvitatakse kusejuhtide põletiku puhul pehmendajana. Imetajail ülearuse piimatekkimise puhul väliselt võida.

7. KEELIKUROHL

(*Carlina vulgaris* L. Eberwurz.)

Kuivadel kinkudel, seljakuil, nõlvadel (enamasti Põhja-Eestis) kasvav 15—20 cm kõrgune ohakataoline taim. Õisiku seesmised kattlehed on suured, kuivnahksed, seestpoolt õlgkollased. Keskmised putkõied on äärestatud kiirjate keelõitega, mille tõttu õisik omandab ainsa õie kuju. Ühel varrel on mitu korvõisikut. Lehed pikad, sulglõhised, teravate tipmetega.

Õitseb juulist septembrini.

Droogiks korjatakse juurt (*Radix Carlinae*) hilissügisel.

Sisaldab kibeainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Juure pulbrit tarvitatakse 0,5 (pool) kuni 2,0 (kaks) grammi 3 korda päevas higistamaajava vahendina.

Keelikurohi.

8. KOERANAERIS.

(*Bryonia alba* L. Schwarzbeerige Zaurrübe.)¹⁾

Aedades kultuurtaimena kasvav kuni 3 m pikkuste roomavate karvaste vartega ilutaim. Õied lehekaenlais kobaras, kollakasrohelist, 5 kroonlehega, eraldi isas- ja emasõied. Lehed südajad, sõrmhõlmised, pikarootsulised ja asetatud tõusevringiliselt. Marjad on mustjassinised. Juured jämedad, seest valged; mürgised.

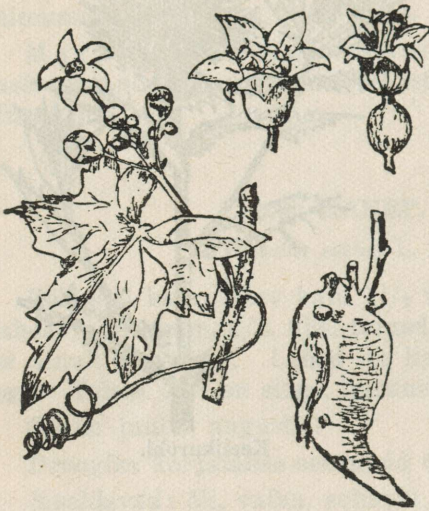
Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse juuri sügisel, lõigutakse ja kuivatatakse ruttu. Juuremügerik on kuni rusika suurune.

Sisaldab: kibedat, teravalõhnalist ekstraktiivainet, mida nimetatakse brüoniiniks. Annused 0,1—0,2 g-ni mõjuvad mürgiselt.

¹⁾ *Bryonia* — krk. — lopsakalt kasvav;
alba — lad. k. — valge.

Droogi tarvitamine ravimina.

Koeranaeris.

Keedis (5—7 g juuri 1 l vee kohta, võtta 1 spl. korraga) aitab emaka verejooksu puhul.

Tinktuur (10—15 tilka päevas) aitab kõha, kopsulimanaha põletiku, kõhukinnisuse puhul. Vaigistab valusid.

Väliselt tarvatakse pulbristatud juurika teed reumatismi puhul. On üsna tugevamõjuline, ärritades seejuures ka nahka.

Et taim on mürgine, siis oldagu ettevaatlik. Oksendamine ja kõhulahtisus on mürgistuse tunnuseks. Vastumürgina mõjub kange oakohvi ja soe vann.

9. KORTSLEHT.

(*Alchemilla vulgaris* L. Frauenmantel.)¹⁾

Rabanduserohi, krookleht, kurruleht, pisaratelill, kastekaunid.

Heinamail, kraavikaldail, teede ääres kasvav 10—30 cm pikkuse varrega taim. Õied on kollakasrohelist, väikesed, otsmisis ebasarikais. Juurmised lehed on pika-varrelised, varrelehed varretud, ümmardunud, neerjad, 5—9-hõlmalised. Vars on sirge, enamasti tõusev. Juurikas tugev.

¹⁾ *Alchemia* — lad. k. — keskaegne kullategemise kunst; *vulgaris* — üldine, harilik.

õitseb maist septembrini.

Droogiks korjatakse kogu taime (*Herba Alchemillae*) ja juurikaid.

Sisaldab: mõruainet, parkainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis ja ka toores taim ravib hambavalu, silmapõletikku, parandab koeranaelu ja muid nahahaigusi; aitab umbtõve, nikastuste, põletike ja mädanemiste puhul soojade mähistena; suleb seesmisi ja väliseid verejooksusid.

Tee on ravimiks külmetuse korral, nohu, peavalu, köha, jooksja ja isegi tiisikuse puhul.

Juurika tee aitab kõhuvalu, venituse ja palaviku korral. Eriti mõjuv on tee lapsevoodi palaviku puhul, juues teed 5—10 päeva.

Kortsleht.

10. KURK.

(*Cucumis sativus* L. Gurke.)

Kõigile tuntud harilik köögivili.

Droogina tarvitatakse kurgi vilja.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl juuakse vereköhimise puhul ning määratakse nahale visaltparanevate nahahaiguste ja ohatiste puhul.

Eriline tähtsus on tal iludusvahendina värskelt, sest kurgimahl teeb naha puhtaks, pehmeks ja painduvaks,

pleegitab tedretähti ja naha pigmendiplekke ning kaitseb nahka ilmastiku halbade mõjude eest. Selleks tuleb kurkide kasvuajal, nii palju kui võimalik, hõõruda tooreste kurgiviiludega nägu ja käsi.

11. KÕRVITS.

(*Cucurbita pepo* L. Kürbis.)

Aedades kasvatatav harilik roomav köögitaim. Õied on kollased, — emas- ja isasõied. Lehed suured, südajad. Kogu taim on karekarvane.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks tarvitatakse seemneid.

Sisaldavad rasvõli, milles leidub ka valkainet, mis arvatavasti ongi mõjuaine (ei ole veel päris kindel).

Droogi tarvitamine ravimina.

Seemned toorelt süües ajavad välja solkmed ja paelussi. Ei mõju organismile halvasti — on täiesti süütu ravim. Uuemate uurimuste järele seemne keedis mõjub põiehaiguste ja meestel eesnäärme (prostata) haiguste puhul rahuldavalt.

Leesputk.

12. LEESPUTK.

(*Levisticum officinale* Koch.
Liebstöckel.)

Võsades, lehtmetsades kasvav kuni 2 m kõrgune putktaim. Õied väikesed, valged, liitsarikaks koondunud. Lehed sulgjad, lehekeseid laiad. Vars harunev.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse juurikaid ja juuri sügisel.

Sisaldab: eeterlikku õli, vaidu, suhkrut, tärklisist ja angelikahapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Teed juuakse neeru-, põie- ja naistehaiguste puhul.

13. MAAMÕÖL.

(*Geum urbanum* L. Gemeiner Nelkenwurz, Benediktenkraut.)

Lehtmetsades, aasadel, tarade ääres kasvav kuni 50 cm kõrgune taim. Õied püstised, viie kroonlehega, kollased. Alumised lehed jagused, ülemised hõlmised, varretud. Seemned varustatud haagikes- tega. Juurikal on eriline lõhn.

Õitseb juunist septembrini.

Droogiks korjatakse juurikaid (*Rhiz. Caryophyllata*) ühes juurtega sügisel.

Sisaldab: eeterlikku õli, glükosiidi, parkhapet, vaiku.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist tarvitatakse: 1) väliselt verejooksude ning haava rohuna, 2) seesmiselt kõhulahtisuse ning öise higistamise vastu.

Juurikatest valmistatud suloputusvesi mõjub hästi igemeile.

Maamõõl.

14. MAAVITS, päris.

(*Solanum dulcamara* L. Bittersüss.)¹⁾

Villamõök, kuuepäevarohi.

Põõsasniitudel, järvekaldail, raiestikel kasvav kuni 2 m pikkune lamav taim. Õied violetid, tolmukad ühtinud

¹⁾ *Solanum* — lad. k. — valu vaigistama.
dulcis — magus; } taim maitseb närimisel algul mõru,
amarus — kibe, mõru } hiljem magus (sülje mõjul).

kuhikuks, värvuselt kollased (nagu kartulil), kroon kokku kasvanud, 5 tipmega. Lehed varrelised, mitmesuguse kujuga; harilikult alumised on piklik-munajad, teravad; ülemised odajad, mõlemalt poolt hõrekarvalised. Vars puitunud, lamav, ülalt pisut kandiline. Vili ümmargune läikiv-punane mari.

Õitseb juulis, augustis.

Maavits, päris.

Droogiks korjatakse peasjalikult 2—3 aastaseid võsud, varsi (*Stipides Dulcamarae*) sügisel pärast lehtede langemist või kevadel, ning ka kogu taime. Võsud kuivatatakse ja tükeldatakse.

Sisaldab: mõruainet, dulkamariini, solaniini, suhkrut, alkaloidi, solanidiini jt.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis (20—30 g 1 l veele) aitab kõiksugu nahahaiguste puhul peale määrides ning mähistena, isegi van-

nidena — nagu vistrike, ohatiste, koeranaelte, sammaspoolikute, sügeliste ja paisete puhul. Jooksja ja luuvalu korral aitab sisse võttes ja mähistena hautades. Tarvitatakse ka suhkruhaiguse, kõhutõve, maksahaiguse ja liikmete värisemise puhul järjekindlalt igal hommikul juues.

Teed juuakse verepuhastajana, kõha, rinnahaiguste, pistete ja kollatõve puhul, nakkushaiguste vältimiseks ning higistama- ja kuseleajavalt.

Taimes leiduv solaniin tuimendab keskergakava ning mõjub suurel määral mürgistavalt. Mürgistusnähtused on peavalu, oksendamine, lihaste lõtvumine, ka krambid. Näit. koera võib 30 maavitsa marja paari tunni jooksul surmata.

Loomadele antakse maavitsa teed hingeldushaiguse ja lõõtsutamise puhul.

15. METSPIPAR.

(*Asarum europaeum* L.
Haselwurz.)

Lehtmetsades kasvav kuni 60 cm pikkune ronitaim. Õied on pruunikad, asetunud üksikult, longus; omavad vastikut kampri lõhna. Lehed on neerjad, vaevalt niisama pikad kui laiad, kaheti lühikesel varrel.

Õitseb mais ja juuni algul.

Droogiks korjatakse juurikat, kas sügisel või varakevadadel, ka lehti — augustis.

Metspipar.

Sisaldab eeterlikku õli ja teravat kamprisarnast ainet asarooni.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis juurikaist ajab oksele, antakse seepärast joobnuile.

16. MÄDARÕIGAS.

(*Cochlearia armoracia* L. Meerrettig.)

Aedades kultiveeritav kuni 1 m kõrgune taim. Õied väikesed, valged. Lehed on juurmised, pikavarrelised ja süstjad. Juured on jämedad, seest valged ja mõrumaitse-
selised. Tarvitatakse toitude juurde maitseainena.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse juuri.

Sisaldab: eeterlikku õli, vaiku, mõruainet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis on peale võides rohuks luuvalu ja jooksja puhul ning sisse võttes keelekangestuse ja hingamisteede haiguste ravimiks.

Värske juure kaabe on väliselt rohuks palaviku, paistetuste, paisete ja nahaplekkide puhul, seesmiselt isupuuduse, seedeelundite ja kuseorganite nõrkuse, skorbuudi ja astma puhul.

17. OJAMÕÕL.

(*Geum rivale* L.)¹⁾

Rahvapärased nimed: karukell, härjakeel, kassikell, karukuljused, südamevalu juured, surnu sukapael.

Niiskeil niitudel, allikapealseil, kraavi- ja ojakaldail jne. kasvab ojamõõl kõikjal kogu Eestis. Taim on mitmeaastane. Omab pealt tumeda, seest valge juurika, millest kerkib 20—40 cm pikkune püstine vars. Alumised lehed

¹⁾ *Geum* — vana taimenimi Pliniuse ajast (1. saj. p. Kr.). On tuletatud: lad. k. — *geus* — maitzen hästi (hea lõhna ja maitse pärast); *rivale* — oja lähedal kasvav.

katkestunult sulgjad, ülemised enamasti kolmelõhesed. Õied longus, ripnevad, punakaskollased või roosad. Õie keskel palju tolmukaid ja emakaid. Viljad nutina; iga vilja emakakaela ülaosa on konksjalt kõverdunud ning jääb kergesti riiete ja looma karvade külge kinni.

Ojamõõl.

Õitseb mais ja juunis.

Droogiks korjatakse juuri sügisel.

Sisaldab: parkaineid, eeterlikke õlisid, mõruainet, tärklisist jne.

Droogi tarvitamine ravimina.

Taime musti juuri näritakse mõnel pool niisamuti või viin-leotisena südamepöörituse (kui süda halvaks läheb!) vastu. Samuti võib selleks otstarbeks tarvitada teed.

Teed tarvitatakse veel laialt jooksjahaiguse, mahaiguste, närvihaiguste, palaviku jm. puhul.

Loomadele: kogu taime, eriti juure keedis on heaks arstimiks punatõve ravimisel.

18. PIHLAKAS.

(*Sorbus aucuparia* L. Gemeine Eberesche, Quitschbeere.)

Aedades, teeveeril ja lehtmetsis kasvav kõigile tuntud kodumaa puu. Õied on väikesed, valged, suurtes sarikpööristes. Lehed on sulgjad.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse valminud marju.

Sisaldavad: õunahapet, sorbiiti, suhkrut.

Droogi tarvitamine ravimina.

Kuivatatud marju süüakse kõha puhul, antakse ka kanadele ja kariloomadele nuumtoiduks.

Keedist suhkruga keedetult tarvitatakse salatiks jne.

19. POHLAD.

(*Vaccinium vitis idaea* L. Preisselbeere, Kronsbeere.)

Paludel, kuivades metsades kasvav söödavaid marju kandev igihaljas taim. Õied valged või roosakad, taime ladvas kobarana. Marjad on valminult punased.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks tarvitatakse lehti, mida korjatakse septembris ja kuivatatakse harilikus toa soojuses.

Sisaldavad parkhapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist lehtedest tarvitatakse jooksjahaiguse puhul.

Keedist marjadest ja tooreid marju süüakse nende vitamiinisalduse pärast.

20. PÄEVALILL.

(*Helianthus annuus* L. Sonnenblume.)

Aedades ilutaimena kasvav 1—2 m kõrgune tugeva, sirge varrega taim. Kollane korvõisik on väga suur, longus. Üldkattelahed on mitmes reas katusekivide taoliselt. Lehed jagumatud, väga suured, südajad.

Õitseb juulis, augustis.

Droogina tarvitatakse seemneid.

Sisaldab seemneis heliant- (park-) hapet.

Droogi tarvitamine ravimina.

Päevalille s e e m n e õ l i tarvitatakse palaviku vastu, siis veel skrofuloosi ja malaaria (soopalaviku) vastu.

21. RABARBER.

(*Rheum officinale* L. Rhabarber.)

Aedades köögitaimeks kasvatatav kuni 2 m kõrguse õievarrega taim. Õied on väikesed, rohekaspunased, pikis kobarais. Lehed on väga laiad, juurmised, pika-rootsulised, alusel südajad. Varrelehed on väiksemad, rootsutud. Taime lehevarred on hapumaitsetelised, neist valmistatakse magussööke. Lehtedest keedetakse rohelist suppe. Et leherootsud oleksid mahlakad ja pehmed, selleks näpistada ära taime õievarred juba nende ilmudes. Paljundatakse peaasjalikult juurikate tükeldamise kaudu; ka seemneist, mis aga võtab palju aega kasvamiseks.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse juurikaid sügisel 6—8-aastaselt taimelt. Kooritakse ja kuivatatakse.

Toiduks tarvitatakse eriti leherootse, ka lehti.

Sisaldab: eeterlikku õli, parkainet, rhabarbesiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s lehevartest on parimaks vahendiks lastele esimesel eluaastal kõhulahtistamiseks (1—2 tl. päevas).

Keedis juurtest, ka lehevartest, on üldiselt verdpuhastav, isuandev ja seedimist edendav (3—4 korda päevas võttes).

Tinktuuri juurtest võtta seedimisnõrkuse puhul (20—30 tilka päevas). Ka soolte ummuksuse, maksa paisetuse, hemorroidide puhul tarvitada ($1\frac{1}{2}$ —1 tl. päevas).

22. RASS.

(*Cynoglossum officinale* L. Hundzunge.)

Rass.

Teede ääres, kinkudel kasvav 40—70 cm kõrgune vastiku lõhnaga taim. Õied pruunikaspunased, harva valkjad, otsmisis kobarais. Lehed rootsutud, süstjad, mõlemalt poolt hallviltjad. Vili üleni kaetud okkakestega, milledega kinnitub möödujate külge. Juured on pikad.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse peamiselt juurt (*Rad. Cynoglossi*), ka tervet taime õitseajal.

Sisaldab alkaloid tsünogloosiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedist juurtest tarvitatakse krampide, kurgukatarri ja vereköhimise vastu.

23. RISTIKÖÖMEL.

(*Foeniculum officinale* All. Fenchel.)

Venkel, apteegitill.

Aedades kasvatatav köögitaime, kuni $1\frac{1}{2}$ m kõrgune. Õied väikesed, suuris liitsarikais 10—20 kobaraga. Lehed

kaheli-sulgjad, pikavarrelised. (Mitte ära vahetada meil harilikult kasvatatava tilliga — *Anethum graveolus*'ega.)
Õitseb juulis.

Droogiks korjatakse seemneid.
Sisaldab eeterlikku õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Pulber, mida kuuma piimaga lusikhaaval võetakse, on pistete vastu.

Tee on hea hingamiselundite haiguste ja kõhukanali haiguste puhul. Laste kõhupuhutuse vastu on tee pruuni suhkruuga.

Õli, mis saadakse seemneist veega aurutusel, on rohuks röhituste, pöörivate ja puhutuse korral.

Imetajaile naisile on hea igal kujul, rohkendab piimahulka, mõjub puhastavalt emakale ja kuseelundeile.

Ristiköömel.

24. SEEBILILL.

(*Saponaria officinalis* L. Seifenkraut.)

Aedades kultiveeritav kuni 60 cm kõrgune arstim-taim. Õied on suured, kahvatu-roosad, ja seisavad varre ladvas tiheda kimbuna; puhkevad ja lõhnavad õhtul. Lehed piklikovaalsed. Vars püstine, natuke kare ja ülevalt vähe oksine. Vili 1-pesaline kupa. Juurikas haruline, roomav. Nime on taim saanud sellest, et käevahel hõõrudes ta hakkab vahutama. Külvata tuleb seebilille seemneid sügisel hästi rammutatud maale. Paljundada võib aga ka juurika tükikestest.

Õitseb juunis, juulis.

Seebilill.

Droogiks tarvitatakse juuri (*Radix Saponariae*), mida kogutakse sügisel, puhastatakse ja kuivatatakse ühes kõrvaljuurtega. Selle (*Radix Saponariae*) järele on nõudmine suur.

Sisaldab suurel hulgal glükosiide, mis vesilahuses vahutavad ja on tuntud saponiinide nime all.

Droogi tarvitamine ravimina.

Saponiine tarvitatakse leotisena ravimiteks hingamisorganite haiguste puhul.

Seebilille juurte leotist kuuma veega tarvitatakse ka villase ja siidiriide puhastamiseks.

25. TAKJAS.

- Suur takjas — *Lappa major* Gärt. — Grosse Klette.
 Villtakjas — *Lappa tomentosa* Lam. — Filzige Klette.
 Väike takjas — *Lappa minor* DC. — Kleine Klette.

Kasvavad teede ääres, prügi- ja hoonete ümbruses.

Suur takjas. Õiskorvikud violettpunased, kattedelehed rohelised, haakjate otstega, pikemad kui õite kroonlehed; jäävad möödujale kergesti külge. Lehed on suured, munajad; lehelaba on pealt tumeroheline, alt valgeviltjas. Vars haruline, kuni 150 cm kõrgune.

Õitseb juulist septembrini.

Villtakjas. Erineb eelmisest selle poolest, et ta õiskorviku seesmised kattedelehed on tõmbid, lühikese okkaga,

üldkate aga tihedalt võrkvillane, pehme. Kasvab 50—150 cm pikaks.

Õitseb juulist septembrini.

V ä i k e t a k j a s. Õiskorviku kattlehed on kõik haakjad. Õied pikemad kui kattlehed. Korvõisikud kobarana, palju väiksemad eelmisist, ja villased. Kasvab 50—120 cm kõrguseni.

Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse juuri (*Rad. Barnadœ*) 1) sügisel, 2) kevadel enne õite puhkemist; kuivatatakse tervelt ning hoitakse kaanetatud plekknõus. Droogiks tarvitatakse ka seemneid.

Sisaldavad: inuliini, parkhapet, eeterlikku õli ja lima.

Droogi tarvitamine ravimina.

T e e takjajuurist (2—3 kl. päevas) on mõjuv arstim külmetuse korral, sest ajab hästi higistama; puhastab verd, kiirendab neerude tegevust. Juuakse luujooksja ja ka süüfilise puhul. Teega pea pesemine kaotab kõõma, edendab juuksekasvu; kuristamine parandab kurguhaigusi.

S e e m n e - t e e on hea peavalu vastu, mis on tekkinud halvast seedimisest.

Takja õli parandab sammaspoolikuid, lõhkenud huuli, paiseid ja mädanevaid haavu.

26. TILL.

(*Anethum graveolens* L.
Gurkenkraut, Dillkraut.)

Aedades kasvatatav harilik kuni 1 m kõrgune maitseaine. Õied on kollased, liitsarikaiks koondunud. Lehed kahelisulg-

Till.

jad, juurmised rootsulised; varrelehed rootsutud. Kogu taim on teravalt lõhnav.

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse seemneid.

Sisaldab aromaatsset eeterlikku õli.

Droogi tarvitamine ravimina.

Tee (5 g seemneid, pool kl. vett) on puhutuse ja imetajate piimapuuduse vastu, edendab seedimist.

27. TÜRNPUU.

(*Rhamnus cathartica* L. Kreuzdorn.)

Lehtmetsades ja niiskeil niitudel kasvav 2—4 m kõrgune põõsas. Õied kollakasrohelistes, kobaras noorte kasvude alumiste lehtede kaenlas. Lehed munajad, saetud äärtega, külgsooned lehe tipul kaares. Oksad hargnevad täisnurga all vastaspaaridena ja on okkalised. Vili — herne suurused läikivad, mustad, rohekaspruuni lihaga marjad, milles neli kõvakoorelist seemet. Taim on kahekojaline. Ühel taimel isas-, teisel emasõied.

Türnpuu.

Õitseb mais, juunis.

Droogiks korjatakse marju (*Fruct. Rhamni Cathart*) septembris ja koort igal ajal. Kui-

vatatakse ruttu parajas soojuses.

Sisaldab: suhkrut, värvainet rhamnoemodiini.

Droogi tarvitamine ravimina.

Mahl, mis marjadest välja pressitud, võetakse 1—2 spl. kõhukinnisuse puhul. Ka lastele võib anda, aga vastavalt vähem. Mahlaga pesemine parandab vananenud

nahahaigusi. Poolvalminud marjade mahla tarvitatakse toiduainete värvimisel.

Tee türnpuu koorest ravib jooksjat ja veetõbe.

Tarvitamisel oldagu siiski ettevaatlik, sest suuremal määral tekitab kõhulahtisust ja oksendamist!

Igal ajal saada olevad ravimtaimed.

1. AALOE.

(*Aloe vulgaris* L. Aloeharz.)¹⁾

Karusapp.

Kõigile tuntud potitaim.

Droogiks tarvitatakse kogu taime.

Sisaldab: vaiku, aloiini, mida vee ja piirituse abil taimest välja leotatakse.

Droogi tarvitamine ravimina.

K e e d i s (veega pooleks) on ravimiks tiisikuse puhul.

T e e j a p u l b e r (1—2 tl. päevas) on raske ummukuse ja pikalise kõhukinnisuse puhul põhjalikuks ravimiks.

Lodjapuuõie teega segatult on kollatõve vastu.

T i n k t u u r i g a hõõrumine ja mähised parandavad paiseid, värskeid ja mädanevaid haavu ning mesilase pisteid, mille puhul tilgutada pistekohale tinktuuri ning laiali hõõruda — kaob valu ja sügelemine.

V ä r s k e d lehed parandavad tulehaavu otsekohe pärast põletamist peale pannes ning sageli vahetades.

2. KAER.

(*Avena sativa* L. Saat, Hafer.)

Harilik kõigile tuntud põlluvili.

Droogiks tarvitatakse teri ja õlgi.

Sisaldab: tärklisist ja kleepuvat valgurikast lima.

¹⁾ *alloe* — araabia k. — läikiv, mõru.

Droogi tarvitamine ravimina.

Kaerakõrre-tee on kõha, kurguhaiguste, nohu ja läkakõha vastu. Õled hekseldatakse ning keedetakse teeks, mida juuakse igal hommikul.

Tinktuur on erguhaiguse ja unepuuduse vastu.

Tumm kaerajahust, moorputke ja teelehe juurtega koos, puhastab verd.

Tumm on kergeks toiduks haigeile ja lastele esimesel eluaastal kõhulahtistajaks, samuti ka kaeratangud.

Kaeraõlgedevannid on kasulikud reumahai-geile. Õlgi keedetakse pool tundi ning lisatakse vanniveele.

3. LINA.

(*Linum usitatissimum* L. Lein.)

Harilik põllul kasvatatav kiudvili.

Droogiks tarvitatakse seemet.

Sisaldab: lima, rasvõli, linamariini ja tärklist.

Droogi tarvitamine ravimina.

Keedis (seemned veega keeta ja kurnata) parandab põiepõletikku ja on abiks tripperi paranemisel.

Puder, keedetud linaseemneist, mähisena parandab paistetust, paiseid; pehmendab ja kaotab valu.

Tee (1 spl. seemneid 1 kl. vee kohta) pehmendab valu; on kuiva kõha, kopsuhaiguste, tiisikuse ja kõhukinnisuse puhul kergendajaks.

Linaseemneõli lubjaveega pooleks on parim ja kiiremini mõjuv rohi värskete tulehaavade puhul.

LISA.

Lõpuks mõningaid tulusaid juhiseid igasuguste ootamatute lihtsamate õnnetusjuhtude puhul.

1. Külmutamine.

Külmanud inimene tuleb viia külma ruumi, mitte aga kohe sooja, mille tagajärjel veresooned laienevad nii tugevasti, et võib järgneda surm. Riided tuleb lõigata (õmb-lusist) lahti ning hõõruda lumega, kuni liikmed muutuvad painduvaks. Siis teha kunstlikku hingamist, mille vältel võib anda nuusutada nuuskpiiritust ja eetrit, mitte iialgi aga midagi sisse anda. Kui inimene on juba meele-märkusel, anda juua külma kohvi ja aegamööda hakata soojendamata.

Üksikute kehaosade külmutamisel samuti hõõruda lumega ja võida siis provanksõli, vaseliini või linaseemneõli ja lubjavee seguga. Kui villid on üles tõusnud, need piirituses puhastatud nõelaga läbi torgata ja kinni siduda. Kui seejuures on südamenõrkus, siis anda kuuma kohvi, teed või Hoffmanni tilku; jalgade alla panna kuumi pudeleid või teha kuumi jala- ja käevanne. Kui südame piirkonnas on pisteid, siis panna peale kuum kott.

2. Põletushaavad.

Väiksemaid põletushaavu saab ravida ise, suurtega aga peab minema kliinikusse, sest need, peale väliste vigastuste ja valu, suruvad alla vererõhu, mille tagajärjel pulss nõrgeneb, koed saavad viletsat verevarustust ja inimese elu satub ohtu.

Põletushaavule parim arstim on lubjavee ja linaseemne-õli segu, mida võitakse peale kohe pärast põlemist, sest see vaigistab valu ja hoiab naha niiske. Põlenud koht peab hoitama soe. Mähisele panna vahapaberit ja sellele kas paks kord vatti või mõni soe villane riie. Hoida haige koht kõrgemal, et temas oleks vererõhk vähem ja seega ühtlasi väheneks valu. Kui on üles tulnud villid, siis need kuuma nõelaga läbi pista. Koe täieliku põlemise puhul see muutub mustaks, piirdub ära ja langeb pikapeale välja, seda enam päasta ei saa.

3. Luumurre.

Luumurret võib tunda 1. vormi muutusest, 2. liigutamisel mõlemalt poolt kahtlast kohta kinni hoides liigub koht ning krigiseb vahel ja 3. on valu ja puudub tugi.

Luumurde puhul panna õnnetuse kohal jäse ajutisse lahasse, ning mitte enne liigutada (tõsta jne.), et teravad luuservad ei tekitaks vigastusi, seesmisi verejookse jne. Lahasse panna nii, et haige koht ei annaks sugugi liikuda (haige siduda kas või lauale) ning toimetada arsti juurde.

4. Nihestus.

Nihestus on selline nähtus, kui mingi jäse on oma liigespesast välja surutud. Märkideks on 1. liikme vetruvus; 2. liikme muutus, nagu näiteks õlavarre nihestuse juures on ühel pool tühi lohk, teisel pool kühm; lõualuu nihestuse puhul ei saa suud enam sulgeda jne.; 3. on valu ja 4. ei saa vastavat liiget liigutada.

Siin on ainuke tee nii ruttu kui võimalik minna arsti juurde, sest muidu on paistetuse tõttu liikme tagasiseadmine raskendatud ja väga valus. Et valu vaigistada ja verevalumit vältida, selleks esmaabiks panna peale külmi lappe.

5. Nikastus.

Nikastus on nihestus, ilma et liikme liigespinnad oleksid kohalt liikunud. Leidub rebendeid ja verevalumeid

seespool, vahel on katki ka väikseid luid. Tunnuseiks on 1. liikme vorm on harilik; 2. liikuvus on võimalik, ehkki väga valusalt, ja 3. vetruvuse tunnet ei ole.

Seda võib arstida ise külmade lappide ja savimulla-äädika sidemetega (mitte kompressid, sest siin on tähtis vee äraauramine). Külmi lappe tuleb hoida peal kuni kolm päeva, et veresooned kokku tõmbuksid ja verevool haiges kohas väheneks, mille kestel katkenud soonil on võimalus paranemiseks. Pärast kolme päeva möödumist tuleb teha sooja vanni, mis põhjustab vere kokkuvoolu, kuna see alandab paistetust ja viib ära üleaurused jäänused. Masseurida ei tohi arvatava seesmise verevalumi puhul kuni nädal aega, hiljem aga on tarvilik.

6. Kuuma-rabandus e. soojuselöök

tekib kuumades, niiskeis töötubades ja pikil matkul, kui õhk on kuum ja niiske, nii et keha ei saa auramise teel oma soojust vähendada, eriti kui on ka vähe joogivett.

Haigel on nagu sinakas, nahk kuiv ja kuum, südame-tegevus kiire, temperatuuri tõus kuni 40⁰-ni ja silmaterad on väikesed. Abi puudusel järgneb südamerabandus.

Haige vabastada riideist. Kui on meelemärkuseta, valada kaela külma vett, teha jaheda vee klistiiri ja panna otsaesisele ning rinnale külmi lappe. Kui nagu on punane, siis pea asetada lamamisel kõrgemale.

Lihtsam on selle vältimiseks end halvasti tundes kohe puhata ja juua; matkadel lahtiseid rõivaid kanda jne.

7. Päikesepiste

tekib, kui päike paistab pikemat aega katmatule peale. On peavalu, virvendus silmis, punetav nägu ning nõrk südametegevus. Ka meelemärkus võib kaduda.

Ravi seisab pea jahutamises ja puhkamises. Ei ole soovitatav palja peaga päikese käes käia!

8. Merehaigus

avaldub südamepööritudes ja oksendamises, mis võib tekkida vee- ja kuivamaa sõidukitel.

Parimaks raviks selle vastu on patentitud aine „Vasano“, mida Saksamaal valmistatakse, kuid mis on äärmiselt kallis. Ka mõjub palderjani-preparaat „Validool“, mida võetakse korruga kuni 15 tilka. Vahel aitab ka sidruni söömine ja kõhu kõvasti kinniköitmine.

9. Kui puru on silmas

alumise lau all, saab selle kergesti kätte; ülemise lau all olles aga see pöörata tikule. Lubja või mõne muu sööva aine puhul silma veega loputada ja vett või suhkrulahust (peotäis suhkrut $\frac{1}{2}$ l veele) silma tilgutada. Rauapuru puhul võtta välja magnetrauaga. Odraohaka või millegi muu kareda eseme puhul panna silmale sibulalõik, mis ajab silma vett jooksuma ja ühes veega tuleb ka puru.

10. Puutäi e. metspuuk

elab puil ning lehil ja inimese nahale juhtudes puurib sellesse. Puurimise ajal seda tunda ei ole, aga hiljem teeb valu ja tekib põletik, mis püsib umbes nädal, siis hakkab alanema.

Ei ole soovitav puutäid surmata eetriga, vaid parem võida mõne õliga, nagu glütseriin, ka petrooleum jne., sest õli suleb tal hingamistee, ja ta peab välja ronima.

11. Säaskede hammustuste

eest hoidumiseks võida keha sisse tink- või mentoolpiiritusega.

12. Rästiku hammustuse

puhul esimeseks asjaks on hammustuse kohalt veri välja pigistada, mis toob kaasa ka mürgi. Ülevalt poolt hammustuse kohta jäse kõvasti kinni tõmmata ja hammustuse-

kohale peale panna mentoolpiirituse kompresse. Vastumürgiks sisse võtta viina.

13. Mürgistused.

1) Alkoholimürgistust tunneb lõhnast. Raske mürgistuse puhul ajada oksele ja teha maoloputust; soojendada keha, anda juua oakohvi ja viia värskesse õhku. Näo punetamisel asetada pikali, pea ülespoole.

Eriti ohtlik on puupiirituse ja denaturaadi joomine, mille tagajärjel võib jääda pimedaks, millele ei ole enam abi.

2) Arseeni

sisaldavad rebasepillid, tarvitatakse ka rottide hävitamiseks. Mürgistusel arseeniga on janu, verine okse ja väljaherde, peavalu, südamenõrkus ja -pööritus, krambid, eriti sääarte lihaseis, ning kusehulk on väike.

Teha maoloputust, ja kui mürgistus kestnud juba nii kaua, et mürk on sooltes, teha klistiiri ja kõht lahtistada. Teha mitu korda järjest kunstlikku okset ja sisse anda põletatud magneesiumi (1 spl. klaasi veele), piima või apteegist saadavat arseeni vastumürki. Mitte anda haput ega leelist.

3) Atropiini

leidub karumustikais. Sellega mürgistusel on suu ja kurk kuivad, silmaterad on laienenud, peavalu ja krambid. Nahk punetab sarlakitaoliselt; inimene on erutatud kuni märatsemiseni; aegamööda jääb uniseks, ja abi mitte saades järgneb surm.

Teha kunstlikku okset ja valada üle külma veega. Sisse anda oakohvi, kamprit, alkoholi ja tanniini lahu (1 tl. kl. veele).

4) Eetri mürgistust

tunneb lõhnast.

Ajada oksele, anda piima, oakohvi või tanniinilahust (1 tl. kl. veele). Viia värskesse õhku ja teha kunstlikku

hingamist, kui hingamine kipub seisma jääma; teha külmi hõõrumisi ja anda nuusutada tinkpiiritust.

5) H a p e t e —

salpeeter-, soola-, väävl-, äädikahappe mürgistusel on suu ümber rasked, valutavad põletishaavad, söögitorus ja maos valud, okse on verine.

Siseelundite kaitseks anda sisse põletatud magneesiumi (1 spl. kl. veele), kustutatud lubja vedelikku 1—2 kl., 2—3 munavalget veega segatult, želatiini-sulatist, provanksõlilahust, tärklise kiislit ja happe lahjendamiseks ka piima ning vett. Soodat mitte sisse anda, sest hapetega kokku puutudes tekitab palju süsihapugaasi, mis mao ja sooled täidab ja surumisega haavu rebendab. Ka ei tohi teha maoloputust eelnimetatud põhjusel. Väliseid haavu võib edukalt ravida soodaga.

6) J o o d i g a

mürgistusel anda tärklise kiislit, 2—3 munavalget veega segatult, põletatud magneesiumi, 1—2 spl. kl. veele, ja piima ning vett.

7) K ä r b s e s e e n e

mürgistusel on maos valu; okse, kõhulahtisus, peavalu, krambid, suur süljevool, nägemishäired ja meelemärkusetus.

Ajada oksele, anda riitsinuseõli, tanniinilahust (1 tl. 1 kl. veele), oakohvi, piima. Mitte anda happeid, äädikat!

8) L e e l i s t e —

seebikivi, suure hulga tinkpiirituse ning kaalium-hüdroksüüdi mürgistusel on samuti nagu hapetegi puhul välised haavad, maos valud ja verine okse. Hapete haavad tõmbavad peale kooriku ega lähe enam edasi, aga leeliste haavad sööbivad järjest rohkem kudedesse, tekitades ikka sügavamaid haavu, seepärast on tähtis väga kiire abi.

Anda ükskõik millist hapet nõrgendatult, nagu äädikalahust, sidrunimahla, sidrunihappe-lahust, hapupiima, hapu õuna jne., ning kui muud ei ole käepärast — leelise lahjendamiseks lihtsalt piima või vett. Limaskestade kaitseks anda ka provanksõli, munavalget ja tärklist. Mitte ajada oksele!

9) Rikkiläinud toitudega

mürgistusel on kõhus valud; okse, kõhulahtisus, peavalu, südamepööritus, krambid, laienenud silmaterad, külmad jalad ja käed ja võib olla ka meelemärgusetus.

Teha kunstlikku okset, anda oakohvi, riitsinust, kaaliumpermanganaadi-lahust 1 klaas.

10) Santoniiniga

aetakse välja solkmeid. Mürgistuse korral oksendamine, nägemishäired, nähes kõike kollasest kuni lillani; peavalu, hingamine muutub raskemaks, võivad tulla ka krambid.

Ajada oksele, kõht lahtistada ja teha külmi valamisi sooja vanniga vaheldumisi. Krampide vastu anda sisse hingata eetrit. Sisse anda riitsinuseõli ja vajaduse korral teha kunstlikku hingamist.

11) Silmakivi

ehk väävelhapu vase mürgistusel on okse sinakasroheline, on kõhuvalu, verine väljaheide, peavalu, suur süljevoolus, korratu pulss, hingamishäired ja halvatus.

Ajada oksele, anda sisse 7—8 munavalget, põletatud magneesiumi (1—2 spl. 1 kl. veele). Mitte anda rasva, õli ega hapusid jookke!

12) Sinihapet

leidub mõrumandleis. Lastele põhjustab surma juba 10 mõrumandlit, täiskasvanuile 50. Ilmnevad krambid, südamenõrkus, hingamishäired ja silmaterade laienemine.

Ajada oksele ja teha klistiiri. Anda põletatud magneesiumi (1 spl. kl. veele), 5—10 tilka tinkpiiritust vee või

piimaga, riitsinust, $\frac{1}{2}\%$ kaaliumpermanganaati 1 kl., 2% vesinikülihapendit supilusikatäie viisi või kanget oakohvi. Teha soojas vannis külmi ülevalamisi.

13) Sõnajalajuure ekstrakti

tarvitatakse paelussi väljaajamisel, kusjuures võib juhtuda mürgistusi, millal pulss on kiire, temperatuur kõrge, silmaterad kitsenenud, hingamis- ja nägemishäired kuni täieliku pimedaksjäämiseni, sellepärast peab tarvitamisel olema eriti ettevaatlik ja mitte võtma üle normi.

Haget ajada oksele ja teha klistiiri. Mitte anda riitsinust!

14) Tungalterade

mürgistusel on maos valud; okse, kõhulahtisus, peavalu, hingamishäired, silmaterade laienemine ja nägemishäired ning halvatus.

Teha kunstlikku okset; anda sisse kanget oakohvi, riitsinust ja tanniinilahust (1 tl. kl. veele).

15) Vingu

mürgistusel ilmneb okse, peavalu, südamepööritus, hingamistõke, meelemärgusetus, aeglane pulss, kõrvus kohin, halvatus.

Anda oakohvi, alkoholi, 2% vesinikülihapendit. Viia värskesse õhku, aga mitte külma ruumi. Peale, eriti kuklale, teha tuliseid mähiseid.

Haiguste nimistu,

mida ravivad siin raamatus käsitatud taimed.

1. Allkeha valud: koirohi, kummel, maasapp.
2. Emaka krambid: kummel, palderjan.
3. Emaka verejooks: arnika, koeranaeris, kuusk, lodjapuu, salvei.
4. Ergukava rahustavad: kaer, lõhnav varjulill, naistepuna, palderjan.
5. Ergukava ärritavad: nõmme-liivatee, piparmünt.
6. Haavad, külmetatud: kadak, koerapöörirohi, sibul.
7. „ lõigatud: arnika, saialill, sinilill.
8. „ põletatud: aaloe, leedripuu, lina, naistepuna, nõges, pappel, tamm, teeleht, saialill, vesikress.
9. „ värsked, mädanevad: aaloe, arnika, hiirekõrv, kalmus, kask, kirburohi, kortsleht, kummel, lepp, luuderohi, maajalg, maamõõl, maarjalepp, mailane, mesikas, naistepuna, näär, saialill, salvei, takjas, tedremaran, teeleht, varemerohi, vägihein.
10. Halb suulõhn: kadak, kalmus, piparmünt.
11. Halvatus: arnika, kadak, lepp, nõmme-liivatee, majoraan.
12. Hamba paised: kummel.
13. Hambavalu: kummel, kortsleht, maajalg, piparmünt, põldmünt, sibul, teeleht.
14. Hammaste puhastamiseks: pärn, salvei.
15. Haudunud kehaosad: karukollad, kirburohi, paiseleht, pune, teeleht, vägihein.
- × 16. Hemorroidid (päraü verekomud): kirburohi mõru, nõges, paakspuu, rabarber, tarinõges, vägihein, võilill.
17. Higistama ajavad: keelikurohi, leedripuu, nurmenukk, nõmmeliivatee, orashein, punand, pärn, saialill, sinilill, sookail, sõstar, vägihein.
18. Higistamise vastu: käoorkik, maamõõl, palderjan, pune, tamm.
19. Hingamisteede katarr: altee, kuusk, mädarõigas, mänd, varemerohi.
20. Hingeldamine (hingamistõke, astma): kibuvits, iisop, maasikas, mõru vahulill, mädarõigas, naistepuna, nõges, palderjan, sibul, tõnnike.
21. Hääle kähisemine ja äraolek: arnika, kopsurohi, leedripuu, mailane, näär, sibul.

22. Hüsteeria: heinputk, lodjapuu, palderjan, puju.
23. Igemed valusad, hambad lahtised: kalmus, salvei, tedreman, ubaleht.
24. Influenta: nõmmeliivatee.
25. Inglishaigus e. rahhiit: kalmus, kõõmned, paju, tamm.
26. Jalavalu: maajalg.
27. Jooksja (reuma) liigeseis ja lihaseis: arnika, hanijalg, heinputk, hobukastan, jooksjarohe, aedvaak, kadak, kaer, kask, kirburohi, koeranaeris, koerapöörirohi, kurereha, kuusk, käoking, leedripuu, mailane, merisalat, mädarõigas, näsiniin, näär, nurmenukk, nõges, nõmmeliivatee, paju, piparmünt, pohlad, põldmünt, ristikein, raudrohi, sinep, sõstar, tamm, teeleht, tõnnike.
28. Jooksja — luus e. luuvalu: aedvaak, jooksjarohe, kadak, kalmus, koerapöörirohi, koirohi, kurereha, kuusk, käoking, maasikas, mailane, mänd, mädarõigas, nurmenukk, nõges, sookail, sõstar, takjas, tamm.
29. Jooksja — puusas e. išias: kask, lepp, naistepuna, põldosi, sõnajalg.
30. Juuksekasvu edendaja, väljakukkumise vastu: arnika, kask, käokannus, nõges, pune, takjas, iisop.
31. Kahepoolsed e. kurgumandlid: altee, kummel, näär, salvei, sibul.
32. Kilpnäärme kasvaja e. struma: sõnajalg.
33. Kivind-tõbi: lõhnakannike, moorputk.
34. Kollatõbi: aaloe, hapuoblikas, kirburohi, koirohi, kurekell, lõhnav varjulill, punand, saialill, silmarohe, tarinõges, vesikress, võilill.
35. Konnasilmad: luuderohi, sibul, teeleht, vereurmarohe.
36. Kopsuhaigused: hunditubakas, kibuvits, lina, aedvaak, maajalg, maarjalepp, mailane, naistepuna, paju, pappel, teeleht, toomingas, vägihein, seebilill, pärn.
37. Kopsukataarr: iisop, maasikas, mänd, näär, paiseleht, tamm.
38. Kopsulimane põletik: koeranaeris, kopsurohi.
39. Kopsupaised: heinputk.
40. Kopsupõletik: arnika, kuusk, sinep.
41. Kopsutiisikus: aedvaak, aaloe, islandisammal, kortsleht, maajalg, moorputk, mänd, mõru vahulill, naistepuna, nõges, paiseleht, põldosi, raudrohi, sibul, tarinõges, teeleht, tõnnike, sinilill.
42. Kosutavalt mõjuvad: kibuvits, kummel, raudrohi.
43. Krambid: heinputk, lõhnakannike, mänd, naistepuna, palderjan, piparmünt.
44. Kurguhaigus, katarr, limanemine jne.: kopsurohi, nurmenukk, nõges, põldosi, sibul, tedreman.
45. Kurgupõletik: aedliivatee, altee, kirburohi, maarjalepp, piparmünt, rass.
46. Kurguvalu ja -paised: mailane, sibul, vägihein.
47. Kuristamiseks: maamõõl, merisalat, paju, takjas.
48. Kusejuhade põletik: kanep, majoraan, pune, teeleht.

49. Kusekinnisus e. kusetõke: kirburohi, kurgirohi, käoorvik, leedripuu, maavits, majoraan, piimnõges, põldosi, sookail, toomingas.
50. Kõha: aedvaak, altee, heinputk, koeranaeris, kopsurohi, kortsleht, kukemagun, lõhnakannike, maasikas, maavits, mailane, mesikas, metskassinaeris, näär, pihlakas, pune, ristikehein, sibul, teeleht, tõnnike, vahulill, vägihein.
51. Kõha — kramplik, vananenud, vereköhimine: islandisammal, kurk, leedripuu, nõmmeliivatee, paju, rass, sinilill, toomingas.
52. Kõhukelme põletik: kirburohi.
53. Kõhukinnisus: aaloe, aspar, hapuoblikas, koeranaeris, leedripuu, lina, lõhnakannike, maasapp, kaer, ohulill, rukkilill, saar, türnpuu, võilill.
54. Kõhukrambid: arnika, heinputk, kask, kibuvits, koirohi, palderjan.
55. Kõhulahtisus: aedvaak, islandisammal, hanijalg, hobukastan, kalmus, käpad, maamõõl, mustikas, nõges, paju, paiseleht, palderjan, põldmünt, tamm, tedremaran, teeleht, varemerohi.
56. Kõhutõbi: kadak, maavits, murakas, naistepuna, palderjan, tedremaran, teeleht, toomingas.
57. Kõhuvalu, pisted: arnika, aedvaak, heinputk, hanijalg, hiirekõrv, kuusk, piparmünt, pune, põldmünt, sibul, tedremaran, toomingas, varjulill, vägihein.
58. Kõrvakõhin: pune.
59. Kõrvapaistetus: kummel.
60. Kõrvavalu, põletik: kask, köömned, maajalg, piimnõges, sibul.
61. Kõrvetised: tedremaran.
62. Külmetuse korral: kadak, kukehari, kummel, koirohi, leedripuu, mailane, nurmenukk, orashein, pune, pärn, põldmünt, saar, sibul, sõstar, takjas, vägihein.
63. Küntesööja: ussilakk.
64. Langetõbi: kukehari, lõhnakannike, palderjan, pune, tõnnike.
65. Laste kõhukorradused: kummel, mustikad.
66. Laste haigused — leetrid, sarlakid, krambid, verevaesus: kummel, käoorvik, lodjapuu, nõmmeliivatee, raudrohi.
67. Laste piimakärn: käoorvik.
68. Lihaste värisemine: heinputk, maavits, nõmmeliivatee, palderjan.
69. Läkakõha: aedliivatee, aedvaak, hobukastan, kaer, karukell, mänd, nõmmeliivatee, paju, sõstar, sookail.
70. Maalised: maajalg.
71. Maksahaigused: hapuoblikas, heinputk, kadak, kalmus, piparmünt, põldmünt, tedremaran, tõnnike, varemerohi.
72. Mõhahaigused: koirohi, moorputk, mõru vahulill, ojamõõl, koirohi, lõhnav varjulill, maarjalepp, maasapp, maasikas, maavits, mailane, naistepuna, paakspuu, põldosi, salvei, sinilill, ubaleht, rabarber, võilill.
73. Marutõbi: sealõuarohi.

74. Menstruatsioonid rikked — korratu ja puuduv: kadak, kummel, maasapp, naistepuna, köömned, piimnõges, saialill.
75. Menstruatsioonid rikked — kramplik ja valus: hapuoblikas, lodjapuu, kalmus, koirohi, raudrohi, soolikarohi.
76. Menstruatsioonid rikked — rohke: kirburohi, maasikas, nõges.
77. Mesilaste nõelamine: nõges, teeleht.
78. Muljutused: arnika, nõmmeliivatee, pappel.
79. Mürgistused: käpad, teeleht, tedreman.
80. Mürgistused seentega: koirohi, heinputk, tõnnike.
81. Nahahaigused (vistrikud, kärnad, sügelised jne.): arnika, heinputk, jooksjarohi, kask, jalakas, kummel, kurk, kukehari, käokannus, käoorvik, kortsleht, lodjapuu, luuderohi, maajalg, maasapp, maavits, mailane, mänd, nõges, paakspuu, pune, saialill, sinilill, takjas, tarinõges, teeleht, türnpuu, vereurmarohi, vägihein, võilill.
82. Nahaplekid, tederähed: käokannus, käoorvik, mädarõigas, petersell, sinilill, vereurmarohi.
83. Naharavi e. iluravi: kurk, maasikas, mõru vahulill, raudrohi.
84. Nahakoi: mustikas.
85. Nakkushaiguste vältimiseks: kadak, maavits, mustikad.
86. Neeruhaigused: kadak, kalmus, käoorvik, leesputk, maasapp, majoraan, moorputk, nurmenukk, petersell, pärn, salvei, sinilill, teeleht, tõnnike, vägihein, võilill.
87. Neerukivid: lõhnakannike, maasikas, näär.
88. Neerurasvumine: iisop.
89. Neerude tegevust kiirendavad: arnika, kask, kibuvits, leedripuu, maajalg, ohulill, takjas.
90. Nikastus: kortsleht, nõmmeliivatee, pappel.
91. Nina verejooks: hiirekõrv, maikelluke, sibul, tamm.
92. Nina kinni: vägihein.
93. Nohu: kortsleht, kummel, nurmenukk, nõmmeliivatee, sibul, silmarohi.
94. Näokõõm: mõru vahulill.
95. Närvahaigused (närvlikkus, närvinõrkus, närvivalud): kuusk, lõhnakannike, maikelluke, mänd, nurmenukk, ojamõõl, paju, palderjan, puju.
96. Näärmetõbi: punand, saialill, vesikress.
97. Ohatis: kask, kurk, maavits, mailane, pune, vägihein.
98. Oksele ajamiseks: lõhnakannike, maikelluke, metspipar.
99. Oksendamise vastu: arnika, koirohi, tedreman.
100. Paelussi väljaajamiseks: kõrvits, sõnajalg.
101. Paised: aaloe, arnika, kummel, kukehari, lepp, lina, lõhnvarjulill, maajalg, maavits, mädarõigas, mänd, naistepuna, põldmünt, raudrohi, takjas.
102. Mädapaised: kirburohi, kortsleht, mesikas, saialill, sibul, tarinõges, teeleht.

- X103. Vähisarnased paised: kalmus.
 104. Paistetud: koerapöörirohi, kummel, leedripuu, naistepuna, nõmmeliivatee, paiseleht, põldmünt, raudrohi, sealõuarohi, teeleht.
 105. Palavik: hapuoblikas, kortsleht, käoorvik, maasapp, moorputk, mädarõigas, ojamõõl, paakspuu, paju, päevalill.
 106. Peakõõm, korbad: arnika, kask, käokannus, käoorvik, kukehari, nõges, pappel, takjas.
 107. Peapööritus: maikelluke, nurmenukk, palderjan.
 108. Peavalu ja migreen: hapuoblikas, maikelluke, nurmenukk, piparmünt, põldmünt, raudrohi, takjas, teeleht, vägihein.
 109. Piima vähendajaks imetamist lõpetanuil: kanep, lepp.
 110. Piima tekitajaks, eraldajaks imetajail: mõru vahulill, ristiköömel, till.
 111. Podagra: kask, leedripuu, näsiniin, näär.
 X112. Prostata (meeste eesnääre) haigus: kõrvits.
 113. Puhutised: kadak, kalmus, kikkaputk, koirohi, kõõmned, majoraan, mänd, palderjan, ristiköömel, till.
 114. Päraku katarr: käpad.
 115. Põiehaigused, katarr, krambid jne.: jooksjarohe, kadak, karukollad, kask, kõrvits, leesikas, leesputk, lina, mailane, murakas, mädarõigas, pappel, palderjan, petersell.
 116. Põiekiivid: hiirekõrv, jooksjarohe, kask, kibuvits, leedripuu, maasikas, näsiniin, näär, soolikarohi, uibuleht.
 117. Põiepidamatus (allakusemine): karukollad, käokannus, maasikas, naistepuna, tamm, teeleht.
 118. Põletikud: kortsleht, pappel, sõnajalg.
 119. Põrnahaigused: kalmus, nõges, paakspuu, palderjan, piimnõges, tamm, tõnnike, võilill.
 120. Rinnahaigused (kopsuhaigused): hunditubak, islandisammal, kurereha, maajalg, maasikas, maavits, mänd, naistepuna, nurmenukk, pune, põldosi, sibul, silmarohi, teeleht, ubaleht.
 121. Roos: hanijalg, kummel, maajalg, ristikhein.
 122. Sammaspoolik: kask, maasapp, maavits, mailane, nõmmeliivatee, takjas, tamm, vägihein.
 123. Sapihaigus: kadak, kalmus, maasapp, paakspuu.
 124. Seedimishäired ja nõrkus: arnika, hapuoblikas, heinputk, kalmus, kikkaputk, koirohi, kummel, kurereha, kõõmned, maasapp, mailane, mädarõigas, nõmmeliivatee, näär, paju, palderjan, piparmünt, sibul, ubaleht, võilill.
 125. Silmahaigused: kortsleht, kummel, käokannus, palderjan, punand, rukkilill, silmarohi, teeleht, toomingas, vahulill.
 X126. Skrofuloos (näärmete paistetud): kalmus, koirohi, kolmisruse, piimnõges, päevalill, sealõuarohe.
 127. Skorbuut: hapuoblikas, kurekell, koirohi, merisalat, murakas, mädarõigas, paiseleht, tedremaran.
 128. Soetõbi: vägihein.
 129. Soolatükad (käsna): saialill, sibul, vereurmarohi.

130. Sooleussid: hapuoblikas, kadak, koirohi, kõrvits, küüslauk, maajalg, paakspuu, palderjan, paju, saar, saialill, sibul, soolikarohi, ubaleht.
131. Soontekangestus: mänd.
132. Söögiisu puudus: islandisammal, kalmus, kurereha, küüslauk, maasapp, maasikas, mädarõigas, nõmmeliivatee, näär, palderjan, punand, pune, rabarber, tedremaran, teeleht, ubaleht, võilill.
133. Südamehaigus: hanijalg, heinputk, käoorvik, maikelluke, põldosi.
134. Südamekloppimine: kalmus, palderjan.
135. Südame laienemine: kuusk, piparmünt.
136. Südame nõrkus: nurmenukk.
137. Südamepõõritus: ojamõõl, piparmünt, ristiköömel.
138. Süüfilis: aas-karukell, takjas.
139. Suhkruhaigus: heinputk.
140. Tripper: lina.
- ✕ 141. Umbtõbi e. umbpaistetud: kortsleht, maajalg.
142. Unetus, unepuudus: kaer, karukollad, kurereha, mänd, nurmenukk, palderjan, pune, sibul.
143. Ussi hammustus: tõnnike.
144. Valgete voolus: hanijalg, kurekell, kuusk, käoorvik, piimnõges, raudrohi, ristikhein, rukkilill, tamm.
145. Valu vaigistavad: koeranaeris, leedripuu, sõnajalg, varemerohi.
- ✕ 146. Veetõbi: jooksjarohi, kask, kalmus, kirburohi, leedripuu, pärn, vesikress.
147. Venitus: arnika, heinputk, kortsleht, nõmmeliivatee, näär, tedremaran, teeleht, ubaleht.
148. Verejooksud: hanijalg, kortsleht, kurereha, maamõõl, nõges, piimnõges, paju, raudrohi, tamm, teeleht, tungaltera, vägihein.
149. Vere kusemine: naistepuna, sinilill.
150. Vere oksendamine: hiirekõrv, piparmünt, teeleht.
151. Vere puhastajaks: jooksjarohi, kadak, kaer, kalmus, kask, kurereha, käoorvik, maasikas, mailane, nõges, piimnõges, punand, pärn, rabarber, takjas, teeleht, varjulill, vesikress, võilill.
152. Veresülitamine: sibul.
153. Verevaesus: kalmus, kolmisruse, käoorvik, maasikas, naistepuna, nurmenukk, piimnõges, tamm.
154. Voolmed (järsud kõhuvalud): hanijalg, koirohi.
155. Vähktõbi: heinputk, koirohi, kukehari.

SISU.

	Lk.
I. Üldine osa.	
Saateks	3
Ravimtaimede kasvatamisest Eestis	5
Ravimtaimede korjamine	6
Ravimtaimede kuivatamine	8
Droogide tarvitamine ravimina kodusel teel	9
II. Ravimtaimed.	
Aaloe — <i>Aloe vulgaris</i> L.	143
Aedliivatee — <i>Thymus vulgaris</i> L.	24
Aedvaak — <i>Inula Helenium</i> L.	121
Altee — <i>Althae officinalis</i> E.	122
Arnika — <i>Arnica montana</i> L.	54
Aspar — <i>Asparagus officinalis</i> L.	123
Hanijalg — <i>Potentilla anserina</i> L.	24
Hapuoblikas — <i>Rumex acetosa</i> L.	56
Heinputk — <i>Angelica silvestris</i> L.	112
Hiirekõrv — <i>Capsella bursa pastoris</i> Moench.	113
Hobukastan — <i>Aesculus Hippocastanum</i> L.	26
Humal — <i>Humulus lupulus</i> L.	90
Iisop — <i>Hyssopus officinalis</i> L.	56
Islandi sammal — <i>Cetraria islandica</i> Ach.	26
Jalakas — <i>Ulmus montana</i> With.	13
Jooksjarohi, põld — <i>Ononis arvensis</i> L.	124
Kadak — <i>Juniperus communis</i> L.	125
Kaer — <i>Avena sativa</i> L.	143
Kalmus — <i>Acorus calamus</i> L.	13
Kanep — <i>Cannabis sativa</i> L.	126
Karukell, aas — <i>Pulsatilla pratensis</i> Mill.	27
Karukollad — <i>Lycopodium clavatum</i> L.	57
Karumustikas — <i>Atropa Belladonna</i> L.	58
Karvane hunditubakas — <i>Hieracium pilosella</i> L.	59
Kased — <i>Betulae</i>	28
Arukask — <i>Betula verrucosa</i> L.	
Sookask — <i>B. pubescens</i> L.	
Vaevakask — <i>B. nana</i> L.	
Keelikurohi — <i>Carlina vulgaris</i> L.	126

	Lk.
Kibuvits — <i>Rosa canina</i> L.	60
Kikkaputk — <i>Archangelica officinalis</i> Hoffm.	61
Kirburohi, harilik — <i>Polygonum persiscaria</i> L.	91
Kirburohi, mõru — <i>Polygonum hydropiper</i> L.	92
Koeranaeris — <i>Bryonia alba</i> L.	127
Koerapöörirohi — <i>Hyoscyanus niger</i> L.	61
Koirohi — <i>Artemisia absinthium</i> L.	92
Kolmisruse — <i>Bidens tripartitus</i> L.	94
Kopsurohi — <i>Pulmonaria officinalis</i> L.	29
Kortsleht — <i>Alchemilla vulgaris</i> L.	128
Kukehari — <i>Sedum acre</i> L.	62
Kukemagun — <i>Papaver rhoeas</i> L.	63
Kummel — <i>Matricaria chamomilla</i> L.	64
Kurekell, harilik — <i>Aquilegia vulgaris</i> L.	66
Kurereha, haisev — <i>Geranium robertianum</i> L.	89
Kurgirohi — <i>Borrago officinalis</i> L.	67
Kurk — <i>Cucumis sativus</i> L.	129
Kuusk — <i>Picea excelsa</i> Link.	15
Käokannus — <i>Linaria vulgaris</i> Mill.	68
Käoking, sinine — <i>Aconitum napellus</i> L.	68
Käoorvik — <i>Viola tricolor</i> L.	29
Käpad — <i>Orchis</i>	95
Hall käpp — <i>Orchis militaris</i> L.	
Jumalak. — <i>O. masculus</i> L.	
Kuradik. — <i>O. maculatus</i> L.	
Tõmmu k. — <i>O. ustulatus</i> L.	
Köömned — <i>Carum carvi</i> L.	114
Kõrvits — <i>Cucurbita pepo</i> L.	130
Küüslauk — <i>Allium sativum</i> L.	115
Leedripuu — <i>Sambucus nigra</i> L.	30
Leesikas — <i>Arctostaphylos uva ursi</i> Spr.	31
Leesputk — <i>Levisticum officinale</i> Koch.	130
Lepad — <i>Alnus</i>	69
Emalepp — <i>Alnus glutinosa</i> Cartn.	
Hall lepp — <i>A. incana</i> DC.	
Lina — <i>Linum usitatissimum</i> L.	144
Lodjapuu — <i>Viburnum opulus</i> L.	32
Luuderohi — <i>Hedera helix</i> L.	116
Lõhnakannike — <i>Viola odorata</i> L.	33
Lõhnav varjulill — <i>Asperula odorata</i> L.	34
Maajalg — <i>Clechoma hederacea</i> L.	35
Maamõõl — <i>Geum urbanum</i> L.	131
Maarjalepp — <i>Agrimonia eupatoria</i> L.	97
Maasapp — <i>Erythraea centaureum</i> Pers.	70
Maavits, päris — <i>Solanum dulcamara</i> L.	131
Magun — <i>Papaver somniferum</i> L.	98
Maikelluke — <i>Convallaria majalis</i> L.	36
Mailane — <i>Veronica officinalis</i> L.	36
Majoraan — <i>Origanum majorana</i> L.	98
✓ Merisalat — <i>Cochlearia officinalis</i> L.	37

	Lk.
Mesikas, kollane — <i>Melilotus officinalis</i> Desr.	99
Metskassinaeris — <i>Malva silvestris</i> L.	71
Metsmaasikas — <i>Fragaria vesca</i> L.	38
Metspipar — <i>Asarum europaeum</i> L.	133
Moorputk — <i>Pastinaca sativa</i> L.	99
Murakas — <i>Rubus chamaemorus</i> L.	71
Mustikas — <i>Vaccinium myrtillus</i> L.	39
Mädarõigas — <i>Cochlearia armoracia</i> L.	134
Mänd — <i>Pinus silvestris</i> L.	15
Mõru vahulill — <i>Polygala amarellum</i> L.	72
Naistepuna — <i>Hypericum perforatum</i> L.	73
Nurmenukk — <i>Primula officinalis</i> Jacq.	16
Näsiiniin — <i>Daphne mezereum</i> L.	17
Näär — <i>Pimpinella saxifraga</i> L.	100
Nõgesed — <i>Urticae</i>	40
Körvenõges — <i>Urtica dioica</i> L.	
Raudnõges — <i>U. urens</i> L.	
Nõmmeliivatee — <i>Thymus serpyllum</i> L.	41
Ohulill — <i>Gratiola officinalis</i> L.	101
Ojamõõl — <i>Geum rivale</i> L.	134
Orashein — <i>Triticum repens</i> L.	42
Paakspuu — <i>Rhamnus frangula</i> L.	18
Paiseleht — <i>Tussilago farfara</i> L.	42
Pajud — <i>Salices</i> :	19
Hõbepaju — <i>Salix alba</i> L.	
Rabe p. — <i>S. fragilis</i> L.	
Rommelgas — <i>S. pentandra</i> L.	
Palderjan — <i>Valeriana officinalis</i> L.	20
Pappel, must — <i>Populus nigra</i> L.	23
Petersell — <i>Petroselinum sativum</i> Hoffm.	44
Pihlakas — <i>Sorbus aucuparia</i> L.	136
Piimnõges — <i>Lamium album</i> L.	44
Piparmünt — <i>Mentha piperita</i> L.	75
Pohlad — <i>Vaccinium vitis idaea</i> L.	136
Puju — <i>Artemisia vulgaris</i> L.	117
Pune, harilik — <i>Origanum vulgare</i> L.	102
Punand — <i>Fumaria officinalis</i> L.	45
Päevalill — <i>Helianthus annuus</i> L.	137
Pärn — <i>Tilia parvifolia</i> L.	77
Põldmünt — <i>Mentha arvensis</i> L.	103
Põldosi — <i>Equisetum arvense</i> L.	46
Rabarber — <i>Rheum officinale</i> L.	137
Rass — <i>Cynoglossum officinale</i> L.	138
Raudrohi — <i>Achillea millefolium</i> L.	47
Ristikhein, valge — <i>Trifolium repens</i> L.	77
Ristiköömel — <i>Foeniculum officinale</i> All.	138
Rukkilill — <i>Centaurea cyanus</i> L.	78
Saar — <i>Fraxinus excelsior</i> L.	117
Saialill — <i>Calendula officinalis</i> L.	78
Salvei — <i>Salvia officinalis</i> L.	79

	Lk.
Sealõuarohi — <i>Scrofularia nodosa</i> L.	80
Seebilill — <i>Saponaria officinalis</i> L.	139
Sibul — <i>Allium cepa</i> L.	118
Silmarohi — <i>Euphrasia officinalis</i> L.	104
Sinep — <i>Sinapis alba</i> L.	81
Sinilill — <i>Hepatica triloba</i> Gil.	23
Sookail — <i>Ledum palustre</i> L.	81
Soolikarohi — <i>Tanacetum vulgare</i> L.	82
Surmpuik — <i>Conium maculatum</i> L.	84
Sõnajalg, maarja — <i>Aspidium Filix mas</i> Sw.	85
Sõrmkübar — <i>Digitalis purpurea</i> L.	105
Sõstrad — <i>Ribes</i> :	48
Must sõstar — <i>Ribes nigrum</i> L.	
Punane s. — <i>R. rubrum</i> L.	
Takjad — <i>Lappae</i>	140
Suur takjas — <i>Lappa major</i> Gärtn.	
Vilt. — <i>L. tomentosa</i> Lam.	
Väike t. — <i>L. minor</i> DC.	
Tamm — <i>Quercus robur</i> L.	48
Tarinõges, lõhnav — <i>Teucrium scordium</i> L.	86
Tedreman — <i>Potentilla silvestris</i> Neck.	49
Teelehed — <i>Plantagines</i>	106
Suur teeleht — <i>Plantago major</i> L.	
Väike t. — <i>P. lanceolata</i> L.	
Till — <i>Anethum graveolens</i> L.	141
Toomingas — <i>Prunus padus</i> L.	50
Tungaltera — <i>Claviceps purpurea</i> Thal.	119
Tõnnike — <i>Betonica officinalis</i> L.	108
Türnpuu — <i>Rhamnus cathartica</i> L.	142
Ubaleht — <i>Menyanthes trifoliata</i> L.	87
Uibuleht — <i>Pirola rotundifolia</i> L.	109
Ussilakk — <i>Paris quadrifolia</i> L.	120
Vaarikas — <i>Rubus idaeus</i> L.	109
Varemerohi — <i>Symphytum officinale</i> L.	51
Vereurmarohi — <i>Chelidonium majus</i> L.	52
Vesikress — <i>Nasturtium officinale</i> R. Br.	88
Vägihein — <i>Verbascum thapsus</i> L.	110
Võilill — <i>Taraxacum vulgare</i> Wigg.	53

III. Lisa.

Juhiseid mõnede õnnetusjuhtude puhul.

1. Külumine	145
2. Põletushaavad	145
3. Luumurre	146
4. Nihestus	146
5. Nikastus	146
6. Kuumarabandus	147
7. Päikesepiste	147
8. Merehaigus	148

	Lk.
9. Kui puru silmas	148
10. Puutäi	148
11. Säaskede hammustused	148
12. Rästiku hammustus	148
13. Mürgistused:	149
1) Alkoholi mürgistus	149
2) Arseeni "	149
3) Atropiini "	149
4) Eetri "	149
5) Hapete "	150
6) Joodi "	150
7) Kärbseseene "	150
8) Leeliste "	150
9) Rikkiläinud toitude mürgistus	151
10) Santoniini mürgistus	151
11) Silmakivi "	151
12) Sinihappe "	151
13) Sõnajalajuure "	152
14) Tungalterade "	152
15) Vingu "	152
IV. Haiguste nimistu	153

Tähtsamaid kirjanduslikke allikaid,

milliseid on kasustatud mitmesuguste andmete saamiseks.

1. G. Vilbaste — „Taimemääraja koolidele“.
2. Ajakirjad — „Pharmacia“ ja „Rohuteadlane“.
3. W. Guttman — „Medizinische Terminologie“.
4. Der Grosse Brockhaus — „Handbuch des Wissens“.
5. Dr. A. Villaret — „Handwörterbuch der gesamten Medizin I ja II“.
6. Dittler-Joos-Korschalt-Linck-Oltmann jne. — „Handwörterbuch der Naturwissenschaften“.
7. G. Dragendorff — „Die Heilpflanzen der verschiedenen Völker und Zeiten“.
8. A. Valdes ja J. Veski — „Kogu eestikeelseid arstiteaduslisi oskussõnu“.
9. A. Vallner — „Eesti rahvarohtude sõnastik“.
10. Joonised: prof. Hoffmann-Dennert „Botanischer Bilderatlas“.